BOMMETJE EN ZIJN MAATS

door

Edward Peeters

MEURRENS

DAVIDSFONDS --- LEUVEN
1931

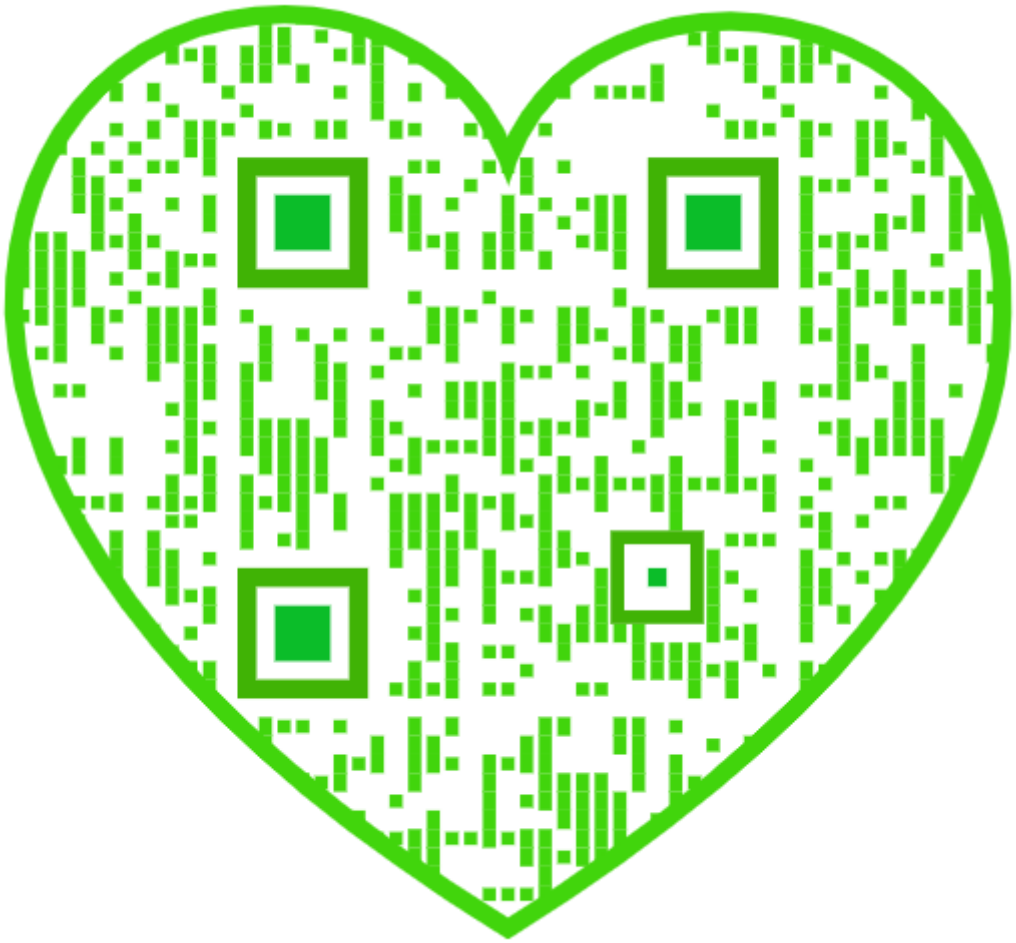

BOMMETJE EN ZIJN MAATS

DIT BOEK IS HET VIJFDE VAN DE VOLKSREEKS 1931 VAN HET DAVIDSFONDS, EN WERD GEDRUKT OP VIJF-EN-ZEVENTIG — DUIZEND EXEMPLAREN. —

Bommetje en zijn maats

door Edward Peeters

Davidsfonds nr 237 Prijs 15 fr.

Een woord vooraf

Ik geloof niet, dat er nog één beschaafd land ter wereld te vinden is, waar, zooals te onzent in Vlaanderen, zoo'n volslagen wanbegrip heerscht aangaande de verhouding tusschen het huisgezin en de school, en aangaande 't werk zelf der school. Nochtans zijn we allemaal langs de school 't leven ingetreden — maar wat weten we er nog van? En, ten andere, ook dààr zijn de toestanden erg veranderd! — en sturen we plichtsgetrouw onze eigen kinderen er heen, waardoor we alleen een kijk op het leven aldaar verkrijgen, van uit den gezichtshoek der kleuters. En of die bij machte zijn ons klaren wijn te schenken, dàt mag iedereen voor zichzelf beoordeelen!

't Zijn echter de schoolmeesters van beider kunne, die we eens zouden moeten hooren! En 't is juist omdat dié tot hiertoe te veel zwegen over hun ervaringen, in óns land althans, en voor 't groot publiek, dat het wanbegrip, waar ik het hooger over had, zoo vast staat en zoo moeilijk is om tegen te werken. Want schoolmeesters-ervaringen zijn er weinig te vinden bij ons. Wel gaf ikzelf, voor ettelijke jaren, een bewerking in 't licht van Mevr. Girardot's kostelijk boekje: Mitou in de Bewaarschool, en schreef

Paul Kiroul z'n « schetsen uit het schoolmeestersleven » onder den titel: **Rond een Kleine Klas;** maar beide werkjes zijn reeds geruimen tijd uitgeput, na — dit hoop ik althans — toch goed werk verricht te hebben.

In andere landen is men ons voor op dat gebied: in Nederland verschijnen er talrijke dergelijke bundels, en ook losse schetsen in de dagbladen. In Frankrijk gaf de Eerw. Heer Felix Klein een flinken stoot tot meerder en beter begrip van de schooltoestanden door z'n beide deelen **Mon Neveu au Jardin d'Enfants,** om enkel dàt werk te vernoemen; in andere landen... Maar 't is me hier niet te doen een kataloog op te maken; 't eenige wat ik zeggen wilde is, dat men in andere landen heel wat beter op de hoogte is van het **innerlijk** schoolbedrijf dan te onzent!

En dat is te danken aan de **schoolmeesters-ervaringen.**

Er is daar meestal weinig kwestie in van « lezen, schrijven en rekenen » — de geheiligde drievuldigheid van de lagere school, en wat voor den buitenstander als de bestaansreden van die inrichting geldt — ; maar veeleer van de manier waarop er met onze kinderen omgegaan wordt, omgegaan móét worden.

Juist daarom is er voor iedereen zooveel in te leeren!

Zelfs wanneer de onderwijzer of de onderwijzeres den bal misslaat, een dwaasheid uitsteekt, het reglement overtreedt, in conflict komt met het huisgezin!

« Zelfs wanneer », zeg ik. 'k Mag verder gaan en zeggen: « Hoofdzakelijk dàn! »

Laat ons elkaar nu eens geen Liesbeth noemen, hé, beste lezer of lezeres! Eén zaak staat vast: zij, die onze kinderen ter school onder de handen hebben, zijn menschen van 't vak, die bizondere studies gedaan hebben op 't gebied der kinderopvoeding, en die er dus heel wat meer van weten dan de doorsnee-ouders. En als zùlke menschen nu

eens eerlijk moeten bekennen, dat ze wel eens den bal misslaan, denkt ge niet dat er dan voor ons allemaal veel uit te leeren valt? En als ze soms eens reglementen of voorschriften overschrijden, of iets doen wat wij afkeuren — en wat zijzelf over 't algemeen afkeuren —, zoudt ge dan niet denken dat 't best ware eens de gevolgen af te wachten van hun ingrijpen, in plaats van als verbolgen vader of verbitterde moeder 't ons aan te trekken voor onze gebroekte of gerokte bengels, en zonder verder nadenken den schoolmeester of de schoolmeesteres hun zaligheid te geven in 't openbaar... of achter den rug?

Och zie, als men zoo een gansch leven van kinderopvoeding achter den rug heeft, dan staat men heel dikwijls zélf te zien van de heilrijke gevolgen, door een, soms onbesuisd, ingrijpen veroorzaakt!

Sedert jaren sta ik geheel en al buiten de wereld, waar ik me niets meer van aantrek; ik leef in een kluizenarij met mijn herinneringen; en dus wil ik beslist niet ontkennen dat ikzelf soms de reglementen en de heilige voorschriften leelijk onder de voeten trapte, leelijker dan ge misschien wel zoudt denken! Maar nog steeds wacht ik het eerste bewijs af, dat mijn afkeurenswaardige ingrijpen één slecht gevolg hebben gehad! Voor 't tegenovergestelde heb ik de bewijzen bij hoopen!

Een van deze laatste gaf me de pen in de hand om dit boek te schrijven: 't is dat wat ik in mijn eerstvolgende schets verhaal. En de volgende kwamen me dan toegestroomd bij 't herleven van die zalige tijden! Lees ze aandachtig, als ik 't u verzoeken mag; en wellicht zult ge er al vooreerst twéé gewichtige zaken uit leeren:

1°) **Niet aanstonds onbesuisd ingrijpen met uw ouderlijk gezag, maar liever de kat uit den boom kijken, als er**

in de school iets gebeurd is wat gijzelf afkeurt of niet wettigen kunt;

2°) Ingeval van onverschil tusschen school en huisgezin, er eens liefst een gemoedelijk praatje over houden met den schoolmeester of de schoolmeesteres, zonder ooit uit het oog te verliezen dat ZIJ toch de vak-menschen, de vak-KUNDIGEN zijn.

Gelooft me, uw kinderen zullen er best bij varen!

Want houdt gij hùn gezag hoog, 't uwe zal er meest bij winnen.

En meer dan ooit is 't ouderlijk gezag op onze dagen van noode!

Uit den aard der zaak vertel ik hier enkel over jongens. Wat niet wil zeggen dat ik niet over meisjes zou kunnen uitpakken, want ook met gerokte bengels heb ik veel te doen gehad. Daarover echter vertel ik wel een andere maal, indien dit boek onthaald wordt zooals ik het zou willen onthaald zien, niet voor mij noch voor mijn eigen voldoening, maar in 't voordeel van onze kinderen, aan wie ik heel mijn leven en al wat in mij was opofferde!

I VAN BOMMETJE

IK had hem lange jaren uit 't oog verloren. Uit 't oog; niet uit het hart! Want dit leste: **uit het hart verliezen,** gaat zoo gemakkelijk niet bij mij, als iemand of iets er een duchtige plaats heeft weten in te verwerven op de eene of andere wijze... Dikwijls, heel dikwijls, keerden mijn gedachten tot hem terug, al moest hij nu al een heele kerel geworden zijn, misschien getrouwd ook al, en op zijn beurt met kleuters gezegend. En even dikwijls haast moest mijn trouwe huisgenoote, of moesten de vrienden die op bezoek kwamen, dan ook de korte geschiedenis van Bommetje hooren.

't Was een kort, ineengestuikt ventje, dat dààrom in

de plaatselijke gewestspraak den naam van Bommetje verkregen had. Eigenlijk heette hij Frans Deb..., en bij mijn intrede in de school, waar hij zoogezegd zijn opvoeding verwierf, verwittigde me de oude bestuurder, dat ik het mij niet moeilijk mocht maken met « dat kereltje », « een echte pest », maar enkel « op 't einde van het schooljaar hem al gauw naar de hoogste klas oversturen, om er dan van af te zijn ». Er was immers toch niets, hoegenaamd niets, uit te richten met dien jongen, die blijkbaar « voor galg en rad » opgroeide; en zijn ouders waren er al evenzeer van overtuigd als de oude bestuurder zelf!

Dat was geen prettig vooruitzicht voor iemand, die onder zijn vest een heel strengen rechter medevoerde op de plaats waar de ontleedkunde dat grillig orgaan, het hart, gevonden heeft. Van den anderen kant behoorde ik — en heb ik ten andere altijd behoord — tot dat vóóroorlogsch slag schoolmeesters, die met eerbied en ontzag de woorden der oudere ambtgenooten aanvaardden... en die twéé gevoelens kwamen thans in mij leelijk in botsing.

Feitelijk stond de bevolking van deze nieuwe school, waarin ik om « administratieve redenen » verplaatst was, op heel wat lager peil dan die, waaraan ik gewoon was; en ik stelde me voor er een echte studie op te maken. Studeeren dient echter in stilte te geschieden; en de eerste dagen sprak ik dan ook niet meer dan hóógst noodig was, iets wat mijn ruwe bengels heel onaangenaam opviel. Wat drommel! ze waren er aan gewoon geraakt, van tijd tot tijd eens flink uitgescholden te worden; en daar hadt ge nu dien nieuwen meester, die ternauwernood den mond opende! En als ze probeerden eens wat herrie te maken, dan kon hij hen zoo ijzig koud door zijn brilleglazen aankijken, zonder één woord te spreken, dat de lust er toe al even gauw overging als gekomen was! Ze vonden dat

natuurlijk heel ongemakkelijk; ze wisten niet eens wat voor vleesch ze in de kuip hadden bij dien « nieuwen meester »... En hij kon zoo erg verontrustend de handen krampen... als ge dààr een slag moest van krijgen, 't was om het geheel uw leven lang te onthouden... Want hij zag er waarlijk niet uit, alsof hij daar zou tegen opzien, al verboden de verordeningen het nog zoo streng.

Bommetje alleen had, als door een bizondere ingeving, de feil gevonden in het kuras van « den nieuwe »; lijdelijke tegenstand, niets verrichten, luieren, niet willen werken, dàt was het eenige wat tot een uitbarsting zou kunnen leiden, die uitbarsting welke ze zoo verlangend tegemoet zagen, omdat die, eindelijk, klaren wijn schenken zou en hun toonen op welke wijze ze « den nieuwe » best zouden kunnen duivelen!

In de naastliggende hoogste klas, waar ze enkel door een glazen schutting van gescheiden waren, zoodanig echter dat de klassen elkaar den rug toekeerden, maar de onderwijzers elkaar goed konden zien, was het alle oogenblikken een herrie van belang: er steeg dan opeens een oorverdoovend gejoel op, dat de ambtgenoot der hoogste klas heel kalmpjes, en monkelend als over iets onvermijdelijks, liet voorbijgaan, maar wat « den nieuwe » het voorhoofd deed fronsen en gloeiende blikken werpen in die richting. Zij echter, de leerlingen van « den nieuwe », dorsten er niet aan beginnen; 't was alsof ze iets geheimzinnigs vreesden! En toch, heel 't arsenaal der schoolstraffen was hun door-en-door bekend; ze waren er in doorkneed en gaven er niet om. Maar dat die nieuwe meester zoo wonder en zoo gerust-in-den-Heer tegenover hen optrad, moest toch doen vermoeden, dat hij nog wat anders, en vreeselijkers, in voorraad had tegen hen, al konden ze met z'n allen niet gissen wàt!

Op de speelplaats werden er aanhoudend heel drukke geheime besprekingen gevoerd tusschen de jongens der twee hoogste klassen, maar 't gaf hoegenaamd geen uitkomst. Bommetje was er een der belhamels van; maar zelfs Bommetje vond niets anders dan zijn lijdelijken weerstand om den nieuwen meester te pesten... al scheen « de nieuwe » er niet eens op te letten! Konden ze toch maar iets vinden om hem uit z'n hok te lokken! Herrie maken gelijk de hoogste klas; in een luid gejoel losbarsten... ze hadden toch al genoeg bemerkt dat hij daar een vreeselijken hekel aan had... Maar één moest er beginnen... En niemand had den minsten lust om die éérste te zijn, te meer waar die gouden bril àlles zag, àlles opmerkte... en zich amper soms eens vergenoegde met even zijn zakboekje uit te halen en er iets in op te teekenen...

Dat duurde reeds een gansche week, en nog was « de nieuwe » iets geheimzinnigs, waar ze geen kop aan krijgen konden.

Den daaropvolgenden Maandag echter barstte er in de hoogste klas een zoo geweldig gejoel en gehuil uit, dat het zelfs den ouden schoolbestuurder uit zijn rustig bureel deed springen om een sermoentje te komen geven. De nieuwe meester had weer eens ijzig-koud, ja zelfs een beetje geringschattend en smadelijk, door zijn bril gekeken; en zie, daar klonk het opeens heel misprijzend uit zijn mond:

— Waarom doen jullie dat óók niet?

De hoogste verstomming teekende zich af op aller wezen: dààr hadden zij zich niet aan verwacht, in de verste verte niet! Ze bekeken elkaar vragend, maar niemand wist één woord uit te brengen, toen Bommetje opeens zijn stoutste schoenen aantrok.

— Mogen we, Meneer?

— Zeker, op jullie eigen verantwoordelijkheid! klonk het ijzig terug.

Dat was erger, dit leste. Zeker had die nieuwe iets bizonders, iets heel ergs, in zijn zak, anders zou hij toch zoo sterk niet gestaan hebben.

— Welnu? Ik wacht!

Doodsche stilte in de klas.

— Durven jullie niet?

Hoe misprijzend weergalmden die enkele woorden! Wat mocht dat toch allemaal beteekenen?

Daar liet « de nieuwe » zich achterover zakken op zijn hoogen stoel en sloot de oogen. En daar klonk het weer, even koud en onverschillig:

— Nu zie ik niemand meer. Durven jullie nù nóg niet?

Om den drommel niet! 't Werd wat àl te gevaarlijk! Hen zóó uitdagen... daar moest voorzeker iets achter zitten, dat kón niet anders!

Misprijzend bekeek hij hen nu allen, een voor een. Dan stond hij langzaam recht, keerde hun den rug toe en ging door 't buitenvenster staan kijken met de handen op den rug.

— Nù nóg niét? tergde hij koud-spottend.

Dàt was te veel! Zóó véél kon althans Bommetje niet verdragen. En hij probeerde een schruwel te uiten; maar vooraleer die pas goed hoorbaar was, had « de nieuwe » een sprong gedaan, hem bij de kleederen vastgegrepen, uit de bank gelicht... dat ging allemaal zoo bliksems-vlug!... en eer iemand goed wist wat er gebeurde, stond ons Bommetje boven op den lessenaar van den meester, terwijl deze hem heel gezapig aankeek en hem uitlachte. Ja, waarlijk, « de nieuwe » lachte hem uit! Hij kon dus ook lachen! En dat werkte zóó aanstekelijk, dat weldra heel de klas het uitproestte, en Bommetje heel zijn hebben en houden

zou gegeven hebben om goed en wel, en veilig! terug in zijn bank te zitten.

Een nieuwe greep met forsche hand, en Bommetje droop af onder 't onbedaarlijk geschater van zijn gezellen. Nu ging de nieuwe ook weer zitten, stak even de hand uit, en alles werd stil.

— Jongens, sprak hij nu gemoedelijk, terwijl aller oogen en ooren gespitst waren, jullie bent kerels naar mijn hart! Felle zeebonken teweeg! Jullie houden van een pretje; ik ook, hoor! Maar jullie bent verstandig genoeg om te weten, dat we niet ter school komen om pretjes te maken; zoo eens af en toe, best, en dan ben ik jullie man! Maar geen andere klassen storen, zooals die dwaze lummels van de hoogste doen! Liefst tusschen ons, hier, of, beter nog, buiten. En als uw beenen, uw armen... of uw tong wat al te veel kriebelen, zegt het me vlakaf, dan doen we allemaal te gaar. Zijn we t'akkoord, zegt?

Veertig hoofden gingen op en neer, ter stevige bevestiging.

— Over die kinderstreek van Bommetje — ik wil zeggen van Fransje Deb... ga ik niets zeggen; dat is me de moeite van 't aanteekenen niet waard. Wil hij beslist kinderachtig blijven, mij wel; dat is voor zijn eigen rekening. Wij doen daar echter niet in mee: wij werken, en maken pas tusschendoor een pretje. Nu kennen we elkaar en kunnen voorgoed beginnen. Opgelet!

't Was voortaan voorgoed gedaan met 't probeeren herrie te maken, en geringschattend aanhoorden zij 't gejoel, dat soms hier en daar opsteeg — dat was de specialiteit van die school, zooals de bestuurder me reeds een beetje wanhopig meegedeeld had —. Zij stonden daar bóven en ook Bommetje begon dat te min te vinden, hoewel

hij toch zijn lijdelijken weerstand niet opgaf. Had die rakker misschien Tolstoy vanbuiten geleerd? ?

Thuis echter had hij zich er over beklaagd, dat de nieuwe meester hem voor den gek gehouden had, en dat was niet in doovemans' oor gevallen. Want den volgenden dag stond moeder, een vischvrouw van den echten stempel, me af te wachten om me eens flink mijn zaligheid te geven. Even liet ik heur uitrazen, en dan :

— Moeder, sprak ik bedaard, ik zou gaarne van onzen Frans een flinken jongen maken. Maar als gij mij tegenwerkt, dan gaat dat niet, hoor !

De vrouw stond versteld. Wat voor een mensch was die meester toch ! Even probeerde ze nog zich schrap te zetten, maar ik sneed heur kort en bondig het woord af en zond ze brutaal-weg voort. 't Moet echter zijn dat ze er over nagedacht en gepraat had thuis, want 's middags stond vader daar.

— Meneer, zei hij met de pet in de ruwe visschershand, ik geloof dat gij het goed meent met onzen Frans. En daarom kom ik u zeggen, dat ge er maar goed moet op in ranselen, hem half-dood slaan als 't noodig is...

Nu moest ik toch eens hartelijk lachen.

— 't Zal wel niet noodig zijn, antwoordde ik losweg. Maar 't zal van langen duur zijn, vrees ik ! Kan ik hem bij mij houden, dan móét het gaan : ik geef me niet gauw ten onder. Lukt het 't éérste jaar niet, dan misschien 't twééde, en als 't noodig mocht zijn, 't dérde...

Op dat oogenblik vermoedde ik in de vèrste verte niet, dat ik zoo een beetje profeet speelde in Israël.

Na een gansch jaar was ik met Bommetje schijnbaar nog geen haartje vooruit gekomen : hij was de allerlaatste van zijn klas, en hóé dikwijls zijn naam op mijn aanteekenboekje voorkwam, kon ik niet bij benadering zeggen. Ook

drong de oude bestuurder er bij mij op aan, hem naar de hoogste klas voort te sturen, om er toch eens van af te geraken.

Maar dat wilde er bij mij niet in.

— Ik ga nog eens een jaar probeeren! hield ik vol.

Het tweede jaar ging in... Bommetje — ik kon het hem aanzien! — was van mij beginnen te houden, al verrichtte hij nog niet veel goeds. Ik noemde hem **Frans** als hij gewoon-weg deed als mijn andere kerels, **Deb...** als hij zijn perten speelde, en **Bommetje** als hij eens bij uitzondering iets heel goeds verricht had... wat af en toe eens voorviel... Maar op het einde van dit tweede jaar was hij toch alweer de leste !

Laat me nu heel openhartig bekennen, dat ik soms heel stijfhoofdig zijn kan, zóó stijfhoofdig, dat geen Fries het bij mij halen kan. En wie de Friezen kent, zal moeten erkennen dat dit straf doorgesproken is ! Daarbij voelde ik me erg gekrenkt. Hoe, **ik**, die af en toe voor pedagoog wilde doorgaan, **ik** zou me laten kloppen door zulk een rakker ? Dát kòn niet ; dát mòcht niet ; dát zóú niet ! En met veel moeite haalde ik den bestuurder over dien bengel nòg een jaar — 't derde — bij mij te laten.

— Ge zijt de grootste gek dien ik ooit gezien heb, beet hij me schamper toe.

Maar ik mocht Bommetje houden. Dat was 't voornaamste. En bij den aanvang van 't derde schooljaar in die school nam ik hem even terzijde en praatte tot hem, niet als onderwijzer tot schooljongen, maar als man tot man... en me docht dat mijn woorden toch ingang vonden bij hem.

— **Ik** laat je niet los, jongen, besloot ik. Gij móét naar mijn pijpen dansen; ik zie je daar veel te gaarne voor!

En 't was wáár ook, al had ik dat onbewust gezegd. Ik was van dien jongen beginnen te houden, meer dan van wie ook uit mijn jaarlijksche lichting; en ik kon het niet over 't hart krijgen hem los te laten.

Dit derde jaar kreeg hij een plaats recht vóór me, tegen mijn lessenaar, en ik hield hem duchtig in 't oog. Dat stond hem aan. Hij kreeg lust in 't werk, begon te leeren — iets wat hij nog niet gedaan had! — en in de klas, op de speelplaats, of waar ik me ook in zijn nabijheid bevond, scheen hij geen ander oogen te hebben dan voor mij. Tóén had ik hem vast voorgoed, hoopte ik. En feitelijk, toen de uitslagen van den eersten trimester afgeroepen werden, viel mijn oude bestuurder van verbazing haast omver bij het vaststellen, dat Bommetje in alles de éérste van zijn klas geworden was.

Jammer genoeg werd ik, eens te meer om « bestuurlijke redenen », van school veranderd, naar een, aan den uitersten kant der stad gelegen; en zoo hoorde ik niets meer van Bommetje, hoewel ik toch gaarne zou vernomen hebben, hoe 't verder met hem afgeloopen was. Eenigen tijd daarna brak de wereldoorlog uit; nà den oorlog een overstelpend opbouw-werk, jarenlange ziekte, kluizenarij...; maar Bommetje bleef steeds, hoe vervagend ook, in mijn hart wonen.

Wie dáár ééns inzit...

* * *

Gisteren had ik mijn kluizenarij verlaten met mijn vrouw, om eens een dagje door te brengen bij de familie in de stad, waar ik ongeveer dertig jaar lang de bengels de eerste kundigheden trachtte bij te brengen. Véél gepraat, véél verteld, en dan ook even een uitstapje om de veranderingen te zien, toegebracht aan die stad, waar mijn hart nog steeds zóó erg aan hangt.

Bij den terugkeer, juist toen ik den drempel wilde overschrijden — vrouw en zusters waren reeds binnen — zag ik daar een oud-leerling uit een andere school vóór me, met zijn vrouw, die nog mijn ambtgenoote geweest is, en hun dertienjarige dochter. Even nog een praatje, in der haast.

— Meneer, sprak me Milo, mijn oud-leerling, glimlachend toe nadat de eerste woorden gewisseld waren, daar is in mijn beheer een elektriekwerker, flinke kerel, die nog bij u gezeten heeft en steeds naar u vraagt.

— Zoo? Wie dat? vroeg ik, wel een beetje onverschillig, iets wat heel goed te begrijpen is, daar een menschengeheugen, en zeker een dat zooveel geleden en gedragen heeft als het mijne, onmogelijk al die duizenden namen van oud-leerlingen onthouden kan.

— 't Is een zekere Frans Deb... En hij zegt...

— Wat? Bommetje! riep ik uit. Bommetje? En een flinke kerel geworden, toch!

Milo moest lachen om mijn vervoering. En zijn vrouw eveneens.

— Een héél flinke kerel, ging hij voort. En hij heeft al wel honderd maal gezegd, en hij zegt het aan iedereen die 't hooren wil, dat gij, en gij alleen, hem zóó gemaakt hebt. 't Is gij die hem geleerd hebt wàt leeren is, vertelt hij altijd; en 't is aan u te danken dat hij nog zoo'n felle klepper geworden is.

— Kom, kom, bracht ik er tusschen; dat is wat àl te veel gezegd. Ik heb zeker veel van hem gehouden, en 'k heb er drie jaar voor noodig gehad om hem naar mijn pijpen te doen dansen. Maar sedertdien heb ik niets meer van hem gehoord, en 'k ben héél blij te vernemen, dat het goed terecht gekomen is met hem!

— Ge herinnert u hem dus nog goed?

— Of ik! Bommetje! Wel, dat mijn vrouw hier nu was bij ons, ze zou u heel de geschiedenis van Bommetje Deb.. kunnen vertellen zoo goed als ik!

— Dat zal hem oneindig veel plezier doen, Meneer, en dat zal ik hem morgen aanstonds zeggen, van zoohaast hij op 't werk komt. Want 't grijpt me telkens aan, dat hij nooit uw naam vernoemen kan, zonder dat de tranen hem in de oogen schieten...

Ik móést ras afscheid nemen, want ook mijn hart was boordevol geraakt door die laatste woorden. En het duurde heel wat, eer ik vrouw en zusters de reden van mijn diepe ontroering kon mededeelen... Mij ook schoten de tranen in de oogen; maar tranen van innige wonne, tranen van dank, omdat mijn ingrijpen toch had kunnen bewerken, dat Bommetje niet «voor galg en rad» opgegroeid was....

En die herinnering is me zoo lief, dat ik ze beslist heb willen overstorten op het papier, aanstonds na mijn terugkeer in mijn stille kluizenarij, nog onder denzelfden indruk, terwijl een dankgebed in mijn hart opstijgt....

EENE gedacht brengt als vanzelf het andere bij....

Nu ik, nog steeds onder den diepen indruk van Milo's woorden, mijn driejarig verblijf in de school, waar ik Bommetje leerde kennen, vóór de oogen van mijn geest zie voorbijzweven, vestigt mijn aandacht zich onwillekeurig op een kort tusschenspel met mijn — of beter met mijn collega's — Camiel; want Camiel zat in de hoogste klas, en ik deed maar « de tweede hoogste ». Dat komt hierbij, dat ik me nog zie soms de handen krampen wanneer er iets ruws voorviel... en mijn jongens besloten daaruit, dat ik het waarlijk niet met het hoedje in de hand aan hen zou komen vragen, om hun een pandoering uit te deelen, die niet van de poes zijn zou !

Hadden ze gelijk in die veronderstelling, die op zich-

zelf reeds voldoende was om hun een heiligen schrik in te boezemen ?

Daarop antwoord ik volmondig en eerlijk: **Ja!** En Camiel heeft dat ten andere ondervonden. Juist dáárom mag zijn herinnering ook wel eens opgediept worden tusschen zoo talrijke andere van allen aard en slag.

Er is geen schoolmeester, er is geen ouder, er is zelfs geen schoolknaap, die niet bliksems goed weet, dat de verordeningen alle lichamelijke straf ten strengste verbieden. En dat begrip « lichamelijke straf » is zeer uitgebreid; bij het leger omvat dit zelfs elke aanraking van een meerdere tot een mindere, van een mindere tot een meerdere: dat is een halsmisdrijf! In de school wordt er echter zoo nauw niet gekeken over 't algemeen, tenware men beslist een stok wilde vinden om den hond te slaan, wat ook wel eens gebeurt, al heb ik daar zelf geen ervaring van. Ook verstaat men er door « lichamelijke straf » hoofdzakelijk de ernstige tuchtiging: slaan of schoppen of wat dan ook in dien aard.

Indien er ooit één artikel in de verordeningen dwaas, ónopvoedkundig en schadelijk voor orde en tucht, voor opvoeding en onderwijs, mocht genoemd worden, dan is 't wel dát. En 't was mij een groote voldoening, toen ik, in een bijdrage in **Het Kind,** het befaamde Nederlandsche tijdschrift van Dr. J. H. Gunning Wzn, waarin ook deze overtuiging van mij ter sprake kwam, volgende voetnota mocht lezen van dezen algemeen erkenden grootmeester der Nederlandsche opvoedkunde: «Dat is een volkomene bevestiging van het standpunt, dat ik in dezen steeds heb ingenomen: het is noch noodig noch wenschelijk, dat de onderwijzers slaan, maar het is absoluut noodig, dat er geslagen **kan,** en als 't noodig en wenschelijk is, geslagen **zal** worden ». Niet dat ik er zoo bijster op uit was, mijn leerlingen een

flinke pandoering uit te deelen — daar mogen mijn duizenden schoolknapen getuigenis van geven ! — ; maar omdat het den onderwijzer, die toch voor alles en allen verantwoordelijk is, aan handen en voeten gebonden weerloos overlevert aan de grillen van sommige rakkers, die om de gewone schoolstraffen juist zooveel geven als een koe om een schilderij van Rubens ! Vooral sedert de invoering van den leerplicht is dat artikel een echte pest geworden ; en den Hemel zij dank dat in uitzonderlijke gevallen de onderwijzers het met de voeten treden en liever een geweldig standje van schoolhoofd, schoolopziener, schepen... of vader en moeder !... oploopen, dan hun gezag te laten fnuiken door de eerste de beste galgebrok, door de wet op den leerplicht hun op den hals geschoven! Want een gefnuikt gezag beteekent de man-zelf meestal overboord... en 't zijn de kinderen die dan moeten missen waar ze krachtens alle goddelijke en menschelijke wetten recht op hebben !

Mijn ambtgenoot der hoogste klas, gewoonlijk Meneer Platvoet genaamd, had echter een heiligen schrik voor de verordeningen in 't algemeen, en voor het artikel betreffende de lichamelijke straffen in 't bizonder. Dáárin was hij het roerend eens met ons toenmalig schoolhoofd ; en 'k heb zoo een gedacht van achter in mijn hoofd, dat juist dáárin ook de oorzaak te vinden was van het geweldig gehuil en gejoel, dat soms uit deze of gene klas opsteeg ; wat, zooals ik reeds zegde, de specialiteit was van die school... maar gedurende de drie jaren, die 'k er doorbracht, geen enkele maal gebeurde in mijn klas.

Waarom ? Dat mag de lezer nu zelf uitvinden !

't Was ook wel een zoodje kereltjes, daar in de klas van Meneer Platvoet! Van op mijn trede kon ik door de glazen scheiding heel zijn lokaal overkijken, en weldra

kende ik ook haast al zijn bengels op een prikje na ! Dikwijls maakte ik me kwaad bloed in mezelf bij het vaststellen, hoe los en ongemanierd ze met hun onderwijzer omsprongen, en hoe de sukkelaar daar dan stond groen te glimlachen, terwijl hij blijkbaar water en bloed zweette en zich voor zijn jongeren ambtgenoot schaamde.

Vooral Camiel Schaelemas was een rekel van de ergste soort ! Straffen konden hem weinig schelen : die maakte hij als hij er lust toe had en anders niet; en om schoolblijven gaf hij ook niets, daar hij zich heel dien tijd verkneuterde van pret, omdat « de meester » nu ook moest schoolblijven. En ten slotte was 't altijd « de meester » die het onderspit moest delven. Want een gebonden en verantwoordelijk onderwijzer vermag niets, hoegenaamd **niets,** tegenover een vrijen en onverantwoordelijken schooljongen... tenzij in de leerboeken over opvoedkunde, welke van de praktijk van het schoolleven zooveel weten als een koe van kersen plukken. 't Is ook dáárom dat ik heel mijn leven lang den titel « schoolmeester » hooggehouden heb, met den nadruk op **méester** : het is immers een onzin iemand met een zóó gewichtige taak te gelasten, wanneer hij niet eens méester is om de maatregelen te nemen welke noodig zijn om die taak naar zijn beste weten en kunnen uit te voeren !

Meer dan eens hoorde ik Camiel in volle klas uitroepen:

— Zeg eens, Platvoet !...

Wat natuurlijk steeds een onbedaarlijke pret gaf. Daar volgde telkens wel een flink standje van den bestuurder op ; maar het feit dat « de meester » zijn toevlucht nemen moest tot « den directeur », en deze zich toch bij een preekje moest houden — de straf en 't gebeurlijk schoolblijven telden toch niet mee, zooals ik reeds vermeldde —,

deed juist het gezag van Meneer Platvoet niet stijgen ! Veeleer het tegendeel !

Rechtuit gezegd, ik had heel wat deernis met mijn ouderen ambtgenoot, die ter school trok als een Daniël naar den leeuwenkuil, en enkel blij te moede was wanneer de schooldeuren voor een paar uren, of voor een dag, of langer, achter hem gesloten werden. Onderweg — want we legden deels denzelfden weg af bij den huiskeer — raadde ik hem dikwijls aan dien schurk van een Camiel een flinken klap om de ooren te geven. Maar dát pakte niet, Camiel was hoofd en hals grooter dan zijn onderwijzer en had flinke knuisten ; dat was één. En dan, gevaar loopen voor 't schepencollege te moeten komen voor « mishandeling », de verordeningen overtreden en er voor een standje van gewicht oploopen... neen, hoor ; dan was 't directeurschap, waar hij op luimde, en dat hij ten slotte toch later verkreeg ook, naar de maan !

— Man-lief, zei ik hem dikwijls, dat die Camiel Schaelemas eens bij mij zat ! Ik zou er wel kort spel mee maken !

— Ja, ja, bromde hij dan schamper terug ; praten zijn geen oorden. En ge houdt, gij, in uw klas, ook de handen thuis !

Dát was ráák ! Want hij had gelijk ! Maar 'k had tot hiertoe nog niet noodig gehad, tot « slaande » argumenten mijn toevlucht te nemen !

Zulks vond hij echter « flauwe praat ».

— Als ge zoo eens kereltjes had als de mijne, ge zoudt er ànders over spreken ! morde hij dan als besluit.

Er wàs inderdaad een groot verschil tusschen onze beide klassen : dat was opvallend. Maar, lag dat niet aan de manier van doen van den onderwijzer zelf ? Mijn jongens kwamen toch ook uit hetzelfde midden ! Dát zei ik hem echter niet, omdat ik te kiesch was om tot zulke persoon-

lijkheden af te dalen tegenover een ouderen ambtgenoot. 't Was nog vóór den oorlog, ziet ge, toen de jongeren nog ál de wijsheid niet alléén in pacht hadden.

Eenige dagen later drentelde ik onder speeltijd over de koer, me verlustigend met naar de spelen van mijn jongens te kijken en er wel eens deel in nemend, tot ik opeens een luide woordenwisseling hoorde tusschen Meneer Platvoet en Camiel Schaelemas. Hoe 't begonnen was, weet ik niet, en heb ik nooit geweten; maar het feit is, dat ze als twee hanen tegenover elkaar stonden.

— Je zou verdienen, dat ik je een klap om de ooren geef ! hoorde ik mijn ambtgenoot uitroepen.

Drommels ! 't Moest dan wel erg zijn, daar hij zich zoo vèr vergat, van een « lichamelijke straf » te durven spreken !

— Doe dat eens, als ge durft, Platvoet ! schold Camiel terug. Raak me eens aan ! 'k Sta hier, zie ! Steek eens een poot aan me uit !

Die jongen kende blijkbaar het artikel der verordeningen betreffende de lichamelijke straffen ruim zoo goed als de onderwijzer zelf, en ontzag het dus niet hem te sarren zooveel hij kon. Op een gegeven oogenblik — 'k zie het nù nog voor mijn oogen gebeuren ! — duwde hij zelfs met den schouder Meneer Platvoet terzijde, steeds tergend roepend :

— Raak me eens aan, als je durft, bastaard !

Tusschen haakjes gezegd, dit leste was 't geliefde scheldwoord in die omgeving.

Misschien — ik zeg : misschien ! — zou ik nù, nu ik heel wat kalmer en bezadigder geworden ben, den rug gekeerd hebben en het spel zijn gang laten gaan. Maar te dien tijde had ik erg opbruischend bloed in de aderen — gezegend zij die heerlijke tijd ! — en eens dat ik ernstig

kwaad werd, was 't niet geraden me in den weg te loopen. De beleediging, zoo openlijk Meneer Platvoet aangedaan, trof mij ook, als ambtgenoot, in mijn eergevoel ; zonder één oogenblik na te denken trad ik langs achter op den deugniet toe, en eer iemand zich rekenschap kon geven van wat er omging, had ik Camiel een zoo flinken draai om de ooren gegeven, dat het heel de speelplaats overklonk, zijn pet aan het ander einde der koer vloog, en hijzelf als verdwaasd wel duizend sterren voor zijn oogen zag schitteren !

Alle spel had opgehouden. Dát was nog nooit gebeurd in die school ! Iedereen, ook de onderwijzers, keek angstig toe, en zelfs de oude bestuurder was bezorgd kijkend op den drempel van zijn bureel komen staan.

Spoedig teruggekeerd van zijn verdwazing, kwam Camiel met gebalde vuisten op me af.

— Sm...lap schold hij als razend. Doe dat nog eens, als je durft !

Vastberaden deed ik een stap vooruit. Er was ten andere aan geen achteruitdeinzen te denken, of heel mijn gezag was naar den weerlicht. En zeker en vast zou ik hem een twééde uitgave bezorgd hebben van mijn éérsten klap, ware 't niet geweest dat hij gewis dat voornemen op mijn wezen zag, en zelf achteruit trok.

't Spel was gewonnen ! Nu alras van de overwinning gebruikt gemaakt.

— Schaelemas ! Hier ! Bij mij ! riep ik zoo barsch als ik toen zijn kon.

Als een geslagen hond trad hij angstig en schoorvoetend naderbij.

— Haal je pet !

Hij deed het, al schreiend en morrend.

— Zet je daar tegen den pilaar ! En blijft daar heel den speeltijd !

Dáár had hij blijkbaar niet veel lust in. Maar die gekrampte handen van « den nieuwen meester »... hij wist hóé zwaar ze wogen... En onwillig gehoorzaamde hij tóch, terwijl rond hem al de belhamels der school zich verdrongen.

Als onverschillig wandelde ik voort over en weer met mijn collega, die niet wist wàt zeggen en angstig in de richting van het bureel keek, waar de schoolbestuurder nog steeds uiterst bezorgd stond toe te zien. Eindelijk scheen deze een besluit genomen te hebben en trippelend kwam hij op mij af.

— Ge hebt daar wat moois uitgestoken! begon hij.

— Nu, ja ! deed ik korzelig. Weet gij misschien een ander middel om dien verwenschten rekel te temmen ?

— Dát is de zaak niet. 't Reglement — hoe statig klonk dat woord uit zijn mond ! — verbiedt alle lichamelijke tuchtiging ; en de kinderen wéten dat, en de ouders...

— Dát is juist het schandelijke ! vond ik.

Hij haalde ontevreden de schouders op.

— Allemaal dwaze praat ! morde hij. We gaan hier wat beleven ! Al eerst, en ge moogt u daaraan verwachten, vader Schaelemas; en die man is al kwaad genoeg op ons, omdat we niet genoeg voor zijn jongen zorgen naar zijn meening. Telkens hij me ziet, keert hij het hoofd af, na me eens verachtelijk bekeken te hebben... Gij kent de bevolking hier niet; dat is heel wat anders dan in uw vorige school. 'k Zou er geen oogenblik van staan te zien, zoo ge vandaag nog ál de vischvrouwen op uw nek kreegt !

— Bah ! deed ik, me onverschilliger gebarend dan ik werkelijk was.

— In alle geval, trek uw plan, hoor ! Ik moei me er niet

mee en zal enkel afwachten om te zien, of ik er verslag moet over opmaken. Komt er echter iemand me daarvoor lastig vallen...

— Dan stuurt ge ze maar naar mij ! besloot ik korzelig.

Uiterst ontevreden over 't mooi presentje, dat 't schepencollege hem gedaan had in mijn nederig persoontje, droop hij af. En Camiel, nog altijd aan zijn pilaar, en die wel bemerkt had dat « de directeur » niet tevreden was over mij, gaf zijn hart lucht door me woedend toe te roepen :

— 'k Zal het zeggen aan mijn vader !

— En aan uw moeder ook wel, hé! voegde ik er bij.

— En de politie zal er tusschenkomen! klonk het, nu nóg woedender.

— Willen we samen gaan te middag, Camiel ? vroeg ik een beetje sarrend.

Daar klonk de bel. Terug binnen, ditmaal met nog meer orde dan te voren. Die klap had waarlijk grooten indruk gemaakt.

's Namiddags, de lessen waren nog maar pas begonnen, zag ik den ouden bestuurder angstig mijn klas intreden.

— Vader Schaelemas staat u af te wachten in de gang. Hij moet u hebben, zegt hij. Ik trek er me niets van aan, hoor !

Zoo benauwd was de brave man, dat hij spoedig afdroop naar zijn bureel, zonder er eens aan te denken dat, zoo ik mijn klas even verliet, hij best hier zou gebleven zijn. Dat stond toch ook in de verordeningen, geloof ik ! Nu, dat kon me niet schelen, en ik stelde een ordebewaker aan, terwijl ik me al meer en meer voelde opwinden.

Zoohaast vader Schaelemas me zag, kwam hij met groote stappen en dreigende gebaren op mij af, gereed om me de huid vol te schelden... om te beginnen.

Maar ik voorkwam hem.

— Wat komt gij hier doen ? bulderde ik hem toe.

— Gij hebt mijn jongen geslagen !

— Ja ! En 't zal de leste keer niet zijn, als hij zóó voortdoet !

— Ge moest dit met mij eens probeeren! barstte hij los.

— Met u? Zoo goed als met uw Camiel! Uw pet af, als ge mij aanspreekt !

En met een goed berekenden slag van m'n hand deed ik zijn pet ten gronde vallen... Dáár had hij zich niet aan verwacht !... Blijkbaar had hij gemeend met een bangen, verschrikten sukkelaar te doen te krijgen, dien hij kon overdonderen... Maar ik ben niet voor niet zes jaar lang bij 't leger geweest, ziet ge ! Aarzelend raapte hij zijn hoofddeksel op en kwam dan tierend en armenzwaaiend op me af.

Er komen oogenblikken in 's menschen leven, waarop men alle duivels der hel zou te lijf gaan. En al wat ik reeds had moeten hooren, al wat ik reeds nagedacht had, maakte me zoo gloeiend-woedend, dat ik den man bij den nek greep, hem trots al zijn tegenspartelen en verweer tot aan de schoolpoort trok, deze opengooide, en hem eenvoudig op de straat wierp, waar een aantal vischvrouwen stonden toe te kijken met de handen in de zijden.

— Als ge me wilt spreken, kunt ge 't beléefd doen. Of anders, buiten ! bulderde ik hem nog toe, terwijl mijn oogen waarlijk vuur schoten.

Nog even bleef ik aan de poort staan. Met gebalde vuisten, doch op afstand, stond vader Schaelemas zijn beklag te doen en mij aan te wijzen; maar daarbij bleef het. En weldra keerde ik terug naar mijn klas, waar ik hoegenaamd niet meer wist welke les ik geven moest en dus mijn jongens eenvoudig aan 't werk stelde.

Wat later kwam de bestuurder hooren hoe 't afgeloopen was.

— 'k Heb hem aan de deur gegooid ! zei ik enkel kortweg.

Dat stond hem beslist niet aan, en hij verheelde 't mij niet. Maar 't kalf wàs nu eenmaal verdronken...

Den volgenden morgen, echter, kwam hij me met een stralend wezen tegemoet.

— Ik kwam daar vader Schaelemas tegen, en beleefd dat hij was! lachte hij, een beetje grinnikend. Al van verre hield hij de hand gereed om me te groeten! Dat is nog nooit gebeurd! En daarmee moet ik er geen verslag over geven! voegde hij er met blijkbare zelfvoldoening bij.

En Camiel? zult ge me vragen.

Wel, die scheen zijn meester gevonden te hebben — wil ik de praatjes der jongens gelooven, dan heeft hij 's avonds nog een flinke vaderlijke tuchtiging ontvangen; iets wat me geen zier zou verwonderen, daar er in den huiskring nogal dikwijls van 't eene uiterste in 't andere gevallen wordt! —; 't was in alle geval gedaan met zijn grove onhebbelijkheid. En wanneer 't weer eens gebeurde, dat 't verkeerd dreigde te loopen, dan was het reeds voldoende dat mijn collega zei:

— Schaelemas, zou je naar Meneer hiernaast willen gaan?

Dàt miste nooit zijn uitwerksel, zoodat de ambtgenooten me soms al gekscherend « den dierentemmer » heetten...

En dat allemaal door die klets om de ooren ?

Neen, dáár protesteer ik tegen uit al mijn macht. Niet dáárom; maar omdat zoowel de jongen als zijn vader proefondervindelijk geleerd hadden, dat ik mijn gezag wilde en zou handhaven, tegen alles en iedereen in! Dát is het geweest, wat hun eerbied en ontzag afdwong; dát en

niets anders. Want ik kom er luide en openlijk voor uit: ik ben een gezworen vijand van lichamelijke straffen; maar voor 't gezag, dat de onderwijzer minder dan wie ook missen kan of mag, geef ik die vijandschap met veel genoegen op, en heb ik er nog heel wat meer voor over dan dát!

* * *

Daar hoor ik een spitsvondig lezer monkelen :

— Met mij zou dat zoo gemakkelijk niet afgeloopen zijn! Wat denkt hij wel!

Laat me even glimlachen...

Ja, ge zoudt een klacht kunnen indienen bij het schepencollege. En daar zou me flink de bol gewasschen zijn, omdat ik me vergrepen had aan het heilig, eenig-ware en eenig-volmaakte reglement. En ik zou dat netjes aanhoord hebben...

En dan ?

Menschelijkerwijze gesproken zou ik dan misschien een hekel gekregen hebben aan uw jongen en hem, ten allerminste, naar den drommel laten loopen. En indien gij niet voelt hoe erg dat is, voor u en voor hem, dan zijt ge voorzeker stekeblind! Maar evenals de meeste onderwijzers die schoolmeesters willen zijn, zou ik gedaan hebben nà als voor; en ge zoudt me misschien genoodzaakt hebben een tweede uitgave van zoo een klap toe te dienen. Gij, en gij alleen!... Vader Schaelemas was verstandiger...

Want wie voor 't welzijn der kinderen, voor hun opvoeding... en die van hun ouders!... geen standje van schoolbestuur of schepencollege overheeft, waarlijk, die is niet waard schoolmeester te zijn !

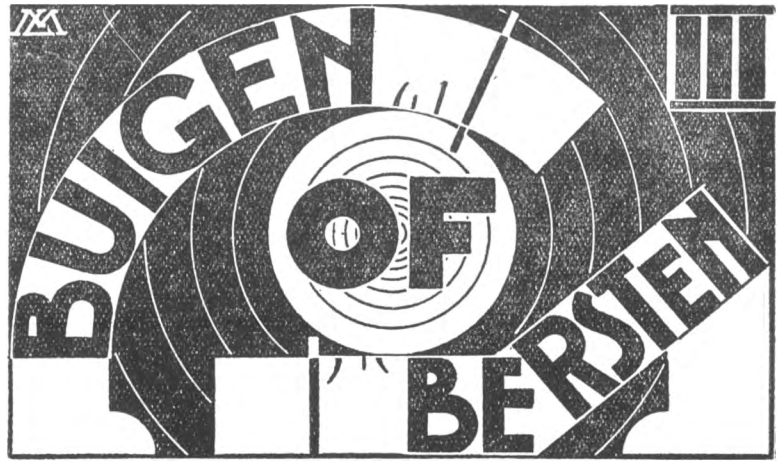

IK voel wel, dat ik het bij enkele vaders en bij talrijke moeders verkorven heb, door Camiel Schaelemas een klap om de ooren te geven.

De boom wil geëerd worden in zijn vruchten, en « van **mijn** kinderen moet ge afblijven ». Best; maar al de bengels, die de onderwijzer vóór zich heeft, zijn **iemand's** kinderen ; dus moet hij van allemaal afblijven !

Dat is ook de wijsheid der verordeningen! En die wijsheid is ook ééns de mijne geweest, bij den aanvang van mijn loopbaan in 't onderwijs. Een geheel jaar lang heb ik die wijsheid beoefend... en de ervaring, die ik er mee opdeed, is me zoodanig in merg en been doorgedrongen, dat ik er van afzag het volgende jaar — gelukkiglijk in een andere school, daar het in deze, waar ik ze beleefde, al te

veel moeilijkheden zou ontmoet hebben, althans voor den beginneling die ik toen was.

Nu, die wil ik u ook eens vertellen. 'k Heb, weliswaar, nóg àndere maats van Bommetje, die wachten om u voorgesteld te worden: maar die jongens weten dat al wat hun Meneer doet, wèl gedaan is, vermits hij immers innig-veel van hen houdt! En 'k mag Joost heeten, als ge niet zelf, nog voor ooit deze waar-gebeurde ervaring ten einde is, meer dan eens den hevigen aandrang gevoeld hebt om den bengel, dien ik hier levensgetrouw opvoeren wil, een pandoering te geven, waarbij de klap om Camiel's ooren slechts een streeling zijn zou.

Ik zou den jongen bij den naam kunnen noemen, maar wil dat, om begrijpelijke redenen, niet doen. De tijdgenooten kenden en kennen hem te goed en kunnen me heeten liegen als ik de waarheid niet zeg, of enkel maar overdrijf.

We zullen hem Dehaene noemen. Zijn voornaam is niet noodig, daar ik in de omgeving nooit iemand gehoord heb, die den voornaam gebruikte. Voor wie in de kinderen school-middens thuis is, mag dat reeds zéér beteekenisvol genoemd worden.

Ik zie me nog altijd als beginneling staan in die klas. Mijn voorganger was bestuurder genoemd en ik nam de leerlingen van hem over, in 't bijzijn van ónzen bestuurder, dien we in de wandeling heel oneerbiedig « Lowitje » noemden. Twéé schoolhoofden, in één klas, en 'n beginneling van onderwijzer achter zijn lessenaar, met groote oogen het helsch spektakel aanziende dat hier gemaakt werd, en dat toch de twéé hoofden, hier tegenwoordig, zoo erg niet moesten gevonden hebben, vermits ze iedereen lieten betijen... Misschien vonden ze ook, dat ik er moest tusschenkomen.... Maar dat ware, mijns inziens te

dien tijde, een heel onbeleefd ingrijpen geweest.

Nu, tot daar. Ik deed mijn best zoo goed als ik kon, luisterde met eerbied naar de gezegden, raadgevingen en ervaringen van mijn oudere ambtgenooten; hield er vijf evangeliën op na: de schoolwet, 't reglement, het programma, den leergang van opvoedkunde, dien van onderwijsleer; brak dag-in dag-uit het hoofd op allerhande moeilijkheden; slaafde me af als een trekhond in een te zwaar geladen kar gespannen, bracht niets, of toch niet veel, terecht, en kwam tot het besluit dat deze klas bedorven was door mijn voorganger. Dit leste, dat besluit, hield ik natuurlijk voor mezelf: vermits hij schoolbestuurder genoemd was in een andere school, kón het aan hem niet liggen; maar voor mij was dat gedacht toch een groote troost in mijn tranendal.

Ik had enkel nog twéé maanden met déze kinderen te werken, voor zooveel er op te werken was. En dan, na 't oogstverlof, kreeg ik een heel nieuwe lichting; want zitten-blijvers kende deze school niet: iedereen verhoogde van jaar tot jaar.

Dát vond ik wel prettig, maar toch een beetje wonder. Nu, 't was niet aan mij, beginneling, daar bedenkingen tegen te verheffen.

Eindelijk was de langverwachte dag daar en ik kréég een veertig- tot vijftigtal nieuwe leerlingen. Nù zou ik eens kunnen toonen wàt er in mij lag en hóé ernstig ik het vak opnemen wou. Vol begeestering als ik was, liet ik af en toe een woordje ontsnappen; en mijn veel oudere ambtgenooten bekeken me dan zoo spottend, dat ik de kluts kwijtgeraakte en mijn gedachten en voornemens in den eigen boezem opsloot.

Lowitje, onze korte, dikke schoolbestuurder met zijn

waggelend buikje en zijn statig voorkomen, had één groote bezorgdheid; en daar te dien tijde de voertaal het alleenzaligmakend Fransch was, stond het als op zijn wezen gedrukt, wat hij aanhoudend voorhield : « Surtout, ne jamais toucher un élève! » Dat vond ík nu wat àl te vanzelfsprekend: bij 't leger, waar ik zoolang geweest was, mocht dat immers ook niet; en ten andere, de verordeningen verboden het ten strengste, de opvoedkunde sprak er heur meest verbolgen afkeuring over uit, en de onderwijsleer zweeg er minachtend over. Hóé zou het dan ook iemand in 't gedacht kùnnen komen, één vinger uit te steken naar een leerling! In mezelf vond ik wel, dat de jongens, die ík twee maanden lang bij mij had gehad — ge weet wel, die klas, welke door mijn voorganger « bedorven » was! —, soms meer dan één vinger, ja een gansche hand, en den voet er bij, verdienden ; maar dat was nu toch hùn schuld niet : ze waren immers « bedorven » geworden !

Toch bevreemdde het mij, dat mijn ambtgenoot der éérste klas — ik stond toen in de twééde — me bij 't overgeven van de nieuwe lichting stilletjes toefluisterde:

— Opgepast voor uw Dehaene, hoor!

— Waarom? vroeg ik, een beetje onthutst.

— Ge zult het tijdig genoeg ondervinden! lachte hij nog, en weg was hij.

Onder speeltijd trachtte ik hem over die waarschuwing aan den praat te krijgen, maar 't pakte niet en ik voelde me aan mezelf overgelaten. Nu, ik had immers zooveel soldaten afgericht, en er eer mee ingelegd; wat zou zoo een kleine jongen me kunnen deren ?

Ik zeg wel: kleine jongen, maar feitelijk was hij, in verhouding tot de andere kinderen van mijn klas, tamelijk groot, die Dehaene. Daarbij was hij door de natuur heel stiefmoederlijk bedeeld: 't leek wel een apengezicht, en

daarbij lange armen. 't Ergste was echter dat hij ook nog een lange tong had, die overal wilde tusschenkomen en steeds ongenoegen en twist veroorzaakte tusschen zijn makkers.

Nu, alle begin is moeilijk, en over 't algemeen was ik nogal tevreden over mijn nieuwe leerlingen. Nieuwe bezems keeren goed, zegt immers het spreekwoord; maar ik was in geweten overtuigd, dat het mijn ernstige voor- en nàstudie, 's morgens en 's avonds, was, welke alles zoo goed terecht bracht. Daar was misschien wel eenige waarheid in; maar 't vervolg zou alles uitwijzen.

't Duurde echter geen volle week, of ik begon spel te krijgen met mijn Dehaene. Reeds had ik opgemerkt dat hij, onder de leesles, aanhoudend de plaatjes zat te bekijken; dat hij onder de schrijfles soms onder de banken kroop om zijn gezellen te plagen; en wat dies meer. Maar ik hield dat voor mezelf, om niet den naam van tuchteloos onderwijzer te verkrijgen, en vergenoegde me met den bengel telkens aan te teekenen op mijn zakboekje. Dat hielp echter niet, en ten einde raad gaf ik hem een klein strafwerk om thuis te maken.

Den volgenden dag werd ik op 't bureel geroepen.

— Meneer, klonk heel statig Lowitje's stem, ik heb een klacht gekregen over u!

Een klacht over mij! Dat viel me als een koud stortbad op 't lijf! En ik die er op uit was een goed onderwijzer te worden! Een klacht... en nog maar pas in dienst!

— Mag ik weten...? stamelde ik.

— Ge hebt uw Dehaene strafwerk gegeven, Meneer! Dat betaamt niet!

— Maar... maar...

— Een goed onderwijzer heeft dat niet noodig, Meneer!

Wat een slag op mijn arme ziel! Ik was dus geen « goed

onderwijzer », vermits ik strafwerk gaf! Maar de bengel had het toch verdiend!

— Dat ik zoo iets niet meer hoore, Meneer!

Een heel beleefde groet, en ik was buiten. Radeloos. Maar er waren toch nog oudere ambtgenooten om eens heel kiesch te raadplegen! Vooral de oude B..., die nooit buiten de laagste klas had willen gaan, en die mijn bengels een heel jaar lang gehad had! Die zag er toch nogal schappelijk uit.

— Een standje van Lowitje! zuchtte ik toen ik bij hem kwam.

— Wat hebt ge dan wel uitgestoken, zeg?

— 't Is over mijn Dehaene...

— O, dan weet ik genoeg! Niks mee te doen! Laten betijen!

— Maar hij verricht niets goeds! Ik weet niet eens of hij kan lezen!

— Ik ook niet! Dat is voor u één jaar kwaad werk, jongen! Op 't einde van het schooljaar stuurt ge hem naar de derde, en daarmee gedaan!

— Maar hij zal niet kunnen volgen!

— Zeg eens, geen apenkuren, hoor! Ik heb me er immers ook van af gemaakt!

— En daar een gansch jaar mee zitten!...

— Ge zult nog andere dingen zien van dat kereltje, geloof me.

Dat was mijn eenige troost. En ik mocht alras aan den lijve ondervinden, dat de oude collega geen woord te veel gezegd had; want Dehaene had reeds aan al zijn gezellen verteld, dat « papa » bij den bestuurder geweest was om zijn beklag te doen over de straf, die de jongen natuurlijk niet gemaakt had. En dat had den opstandigen geest, die

gedurende eenige dagen stilgebleven was, aangewakkerd; ik werd het best gewaar!

Toch gaf ik me niet verloren, en gelukte er in, zij 't dan ook niet altoos, mijn gezag hoog te houden. Dikwijls gebeurde het dat, te midden van een les, Dehaene er luidop een kwinkslag doorsloeg, die me 't bloed naar 't hoofd deed stijgen en de klas op stelten zette. 't Was verloren gezegd, aangeteekend of bedreigd — bedreigingen die ik wel niet kón uitvoeren, maar in den nood grijpt men een grashalm vast! —; ik had evengoed het liedje van **Malbrouck s'en va-t-en guerre!** kunnen zingen. Op den duur begonnen ook de goede leerlingen erg veel last van den deugniet te krijgen.

— Meneer, Dehaene trekt aan mijn haar!

— Meneer, Dehaene maakt vlekken op mijn schrift!

— Meneer, Dehaene steekt met z'n pen in mijn been!

't Was al Dehaene wat de klok sloeg. Op den duur werd het mij wat àl te machtig en ik besloot hem te doen schoolblijven. Daarmee strafte ik eerst en vooral mijzelf en moest ik daarenboven een hoogst welkome bijwinst ontberen; maar ik moest toch **iets** doen, en toen de klas 's namiddags uitging, gaf ik Dehaene bevel te blijven en de les van den dag over te schrijven. Ik zag op de aangezichten van mijn kleuters, dat ze dat heel verdiend achtten en dat Meneer in hun schatting won. Als de deugniet nu maar geen perten uitstak! Maar neen, hij bleef grinnikend zitten, de armen gekruist over zijn schoolgerief, en stak zijn gezellen tot vaarwel nog even de tong toe.

De deur viel toe; we waren nog met ons beiden alleen. Dat was een zeer gewaagd stuk van mij, want die jongen kon nu àl vertellen wat hij wou, zonder dat één getuige hem zou kunnen tegenspreken. De onderwijzer zelf is natuurlijk van geen tel! Gelukkig heb ik het me niet te be-

rouwen gehad; maar wanneer ik nù, door alle waterkens gewasschen, naga, wàt ik toen waagde in mijn onwetendheid, wordt het mij nog koud om 't hart.

— Dehaene, maak uw werk! beval ik van achter mijn lessenaar.

— Neen! deed hij kortaf, me tartend en spottend bekijkend.

Ik deed alsof ik het niet gehoord had en begon mijn dagboek in te schrijven. Gedurende een korten tijd was het doodstil in de klas ; opeens stond de bengel recht, nam zijn schoolgerief onder den arm en stapte naar de deur.

— Wat beteekent dat, Dehaene? Op uw plaats!

— Ik ga naar huis; ik blijf hier niet meer! huilde hij, en eer ik één voet had kunnen verzetten, was hij, steeds huilend, de koer op en weg.

Ontmoedigd liet ik me neervallen. Was dàt het mooie werk waarvan ik gedroomd had? Daar ging de deur opnieuw open, en « Lowitje » stormde binnen, voor zooveel zijn zwaarlijvig postuur zulks veroorloofde.

— Wat doet gij hier nog? riep hij me verbolgen toe.

— Ik had Dehaene doen schoolblijven, maar...

— Dehaene?... Schoolblijven?... Man, ben je gek?

— Met zoo'n jongen zou het niet wonder zijn dat men gek werd!

— 't Is dat ge geen verstand hebt van met kinderen om te gaan! Ge hebt hem toch niet te lang gehouden?...

— Gehouden? Hij is weggeloopen al huilend...

— De arme jongen! Ge hebt hem toch niet aangeraakt?

— Neen! Maar als er één is, die een flinke ranseling verdient...

— Hoe kunt ge zoo gemeen zijn, Meneer! En dat is onderwijzer! Ik dacht dat ge beter opgevoed waart!

En nu kreeg ik de volle laag! 't Was ik die hoegenaamd niet deugde, die geen verstand had van kinderen, noch van opvoeding, noch van onderwijs, en hij zou naar 't stadhuis gaan om mijn afzetting te vragen wegens onbekwaamheid.

— Best! zei ik woedend. En dan zal ik mijn boekje eens opendoen over Dehaene!

— Denkt ge misschien dat ze daar zullen naar luisteren ? **Son père est un électeur influent, Monsieur !**

Dat klonk zoo statig en zoo alles-overweldigend, dat ik nù nog, na meer dan dertig jaar, die woorden, die stem, dien toon, in mijn ooren hoor weergalmen. En 't moet zijn dat dit zijn laatste en tevens zijn sterkste pijl was, want misprijzend keerde hij mij den rug toe en liet me voor wat ik waard was.

Op dàt oogenblik, eilaas, vond ik dat ik niet véél waard was!

Bij mijn terugkeer, ge kunt denken in welken toestand, ontmoette ik, gelukkig voor mij, den ouden collega der laagste klas, wien ik mijn wedervaren vertelde, heel tevreden mijn gemoed eens te kunnen ontlasten.

— Ge zijt nog jong en zult nog veel leeren! antwoordde hij sarcastisch. Maar 'k ga u toch, omdat ge het zoo goed meent, een heel nuttigen raad geven, die u van pas komen zal, althans zoolang ge hier in deze school werkzaam zijt... en dat zal niet zoo heel lang zijn, denk ik. Over 't algemeen willen de ouders niet, dat hun kinderen gestraft worden; doet ge het toch, dan hebt ge ze tegen u, en met hen uw bestuurder, en, als ze verder willen gaan, ook het gemeentebestuur waar ge van afhangt. Laat de bengels dus betijen en doe als ik...

— Hoe dat? vroeg ik heel nieuwsgierig.

— Wel, als ik zie dat 't niet gaat in de klas, dan zeg

ik eenvoudig: Teeken nu eens iets dat trekt op dit of dat gebouw! en ze laten u een tijd met rust.

— En als « Lowitje » of een schoolopziener binnenkomen? deed ik glimlachend, al was 't dan ook een beetje groen.

— Dan roept ge: Alles weg! Leesboek! of: Rekenboek! of: Oogen naar 't bord! zooals 't u invalt. Pas op, jongen, of ge zult geen ouden top scheren!

In zooverre heeft mijn oude... vriend — ja, zoo wil ik hem noemen, den gelijkmoedigen man, dien mijn tijdgenooten al zullen herkend hebben — gelijk gehad, dat ik, althans in 't onderwijs, geen « ouden top heb mogen scheren ». Dat ik echter zijn leerwijze niet opgevolgd heb, is daar wel een groote oorzaak van!

Toch is dat kort gesprek me heel nuttig gebleken.

Vanaf den volgenden dag begon ik eenigszins in zijn geest te leven. Natuurlijk liet ik mijn Dehaene gerust en berispte hem niet eens over zijn wegloopery, vermits die toch de goedkeuring van overheid en ouders meedroeg. Maakte hij het wat al te bont, wat nogal dikwijls gebeurde, dan stopte ik eenvoudig de les en wachtte af tot de stilte hersteld was, iets wat zich menigmaal heel lang liet wachten. Kwamen de kinderen zich over hem beklagen bij mij, dan zond ik ze met hun klachten naar den bestuurder, die me al min en minder kon lijden en niet ophield me met alle bliksems te bedreigen. Maar ook dààr wordt men gewoon aan.

Op zekeren keer, ik vergeet het nooit, was Dehaene weer eens, als zijn gewoonte nogal was, boven op zijn lessenaar geklommen en stond daar alle soorten van gekke kuren uit te voeren, terwijl de klas natuurlijk op stelten stond en ik maar aanhoudend : **Surtout, ne jamais toucher un élève !** stond te mompelen in mezelf, toen de deur

opeens openvloog en ons « Lowitje » in gezelschap van den schoolopziener zich vertoonde. Dààr had ik nu toch zulk een innige pret in, dat het op mijn wezen moet zichtbaar geweest zijn; want met afgrijzen keken ze rond, ook naar mij die hen beleefd groette, en ik hoorde Lowitje schokschouderend en op misprijzenden toon zeggen:

— **Un instituteur incapable, sans ordre, sans discipline...**

Een gevoel van wrok steeg in me op — jong zijn! en zonder ondervinding! — en luide riep ik hun achterna, terwijl ze de deur toetrokken:

— **Surtout, ne jamais toucher un élève!**

Gelukkig voor mij wilde Lowitje beslist van mij af zijn, en geraakte ik dus van hem af, en van zijn prettige school. Maar een vol jaar had ik een duchtige les geleerd... en ik laat het aan mijn verdere oud-leerlingen over te vertellen, of zij daar voordeel uit getrokken hebben.

* * *

En nù roep ik den spitsvondigen lezer van daar straks, die niet zou lijden dat zijn zoon lichamelijk getuchtigd werd, ter verantwoording.

Ik zou hem eerst kunnen vragen, hoe hij, in het onderhavig geval, met Dehaene zou omgesprongen hebben. Maar dat is een vraag in de lucht, daar er heel natuurlijk op volgen zou: Waarom dat aan mij gevraagd? Ik ben immers geen schoolmeester!

Neen, waarlijk, dat zijt ge niet! Want ge keurt mijn optreden tegen Camiel af, en kunt onmogelijk mijn lijdzaamheid tegenover Dehaene goedkeuren. In beide gevallen heb ik, volgens u, ongelijk; maar ge zult u wel wachten me een betere oplossing aan de hand te doen. Een deur kan enkel open óf gesloten zijn; en 't ware, wat mij betreft, heel aangenaam te vernemen wat ik doen moet,

als ge niet wilt dat ze openstaat en ge ze ook niet wilt gesloten zien!

Als ge me die oplossing kunt verschaffen, dan verdient ge een standbeeld. Want dan hebt ge overheden, ouders, onderwijzers en kinderen een dienst bewezen, die onmogelijk te overschatten is. Kunt ge dat niet, laat dan ten minste hen betijen, die een heel bizondere, en dikwijls heel diep gevoerde studie van het onderwerp gemaakt hebben, en steeds voortmaken, op het levende leven zelf.

Om nu nog even tot mijn Dehaene terug te keeren, ga eens in uzelf na, wat er gedurende dat jaar, dat enkele jaar reeds, zou gewonnen geworden zijn, indien ik toen reeds het verstand, de krachtdadigheid en het beslist onder-den-voet-treden van al wat het opvoedingswerk in den weg staat, bezeten had, en dus vanaf zijn eerste optreden hem eens met een flinken klap om de ooren manieren geleerd had. Mogelijk zou zijn vader hem van de school teruggetrokken hebben om hem elders te plaatsen waar men meer zijn hoedanigheid van **électeur influent** in 't oog zou gehouden hebben; maar die mogelijkheid raakt mijn koude kleederen niet. De school ware van een pest verlost; en dat ware dan toch zóóvéél gewonnen.

Maar dat terzijde gelaten en de tegenwerking der ouders als verwaarloosbare hoeveelheid aanschouwend, wat al voordeelen! Dehaene zou zich stil móéten gehouden hebben en dat zou hem betamelijke manieren, en dan ook de leerstof van zijn studiejaar aangebracht hebben. Voordeelen dus voor de ouders, indien waarlijk de opvoeding en het onderwijs van hun kinderen voordeelen zijn.

En zijn makkers? Die andere kinderen, en de ouders vàn die kinderen? De knapen zouden niet een gansch jaar een doorslecht voorbeeld voor de oogen gehad hebben, en op die jaren is niets zoo verderfelijk als verkeerde voor-

beelden. En zij ook zouden niet een geheel studiejaar zoo goed als verloren hebben!

Dus, om één enkelen klap om de ooren, wat al voordeelen! En dan laat ik nog den onderwijzer terzijde, op wien zulke toestanden noodzakelijk neerdrukkend moeten werken, en die, zoo hij er aan toegeeft, gevaar loopt het beste wat in hem is te zien verstikken, onmachtig om te doen wat hij zou willen en kunnen doen, en ten laatste nog amper goed genoeg om steenen voor brood te geven aan de jeugd!

Ik heb me er kunnen bovenwerken, dank aan « Lowitje » die me niet meer in zijn school wilde omdat ik **un instituteur incapable, sans ordre, sans discipline** was in zijn oogen. Maar indien ik bij hem gebleven ware, in dergelijke toestanden vergroeid...

« Teeken nu zoo eens iets dat trekt op... »

Zoudt ge nù niet denken dat ik heel mooi werk verricht heb, met Camiel Schaelemas duizend sterren voor zijn oogen te doen flikkeren ?

In alle geval, dit weet ik: dat Camiel nog steeds met innige genegenheid op mij denkt, op mij denken móét; terwijl ik waarlijk niet gaarne zou vernemen wat Dehaene thans, op dit oogenblik, overweldigt, wanneer hij zich zijn onderwijzer van het tweede studiejaar voor den geest roept...

KINDEREN zijn nu eenmaal « wondere diertjes », en hoe ouder ze worden, hoe meer eigenaardigheden ze vertoonen, eigenaardigheden die ons den sleutel geven tot hun hart, tot hun ziel. Het spijtige van den toestand is echter, dat we doorgaans in die eigenaardigheden om dien sleutel te zoeken bij 't licht der boekenwijsheid, in plaats van te trachten ons «in hun vel te steken», te voelen en te denken zooals zij — in zijn **Menschenkennis** heeft Paul Kiroul ons daar een leidraad voor aan de hand gedaan ; — ... en dan slaan we nogal eens dikwijls een verkeerden weg in, die ons later, meestal als het te laat is, dàn enkel als verkeerd opvalt, wel te verstaan indien we kunnen eerlijk zijn tegenover onszelf, iets wat waarlijk niet altijd het geval is! Wat mij betreft, en ik heb een druk leven te midden van groote en kleine kin-

deren van beide geslachten doorgebracht, ik heb me altijd best bevonden met de ingeving van 't oogenblik, de meestal onbewuste ingeving welke we met den naam van **intuïtie** bestempelen. Verre van mij dààrom de boekenwijsheid te versmaden — niemand die me kent zal dit eenigszins durven beweren! — ; maar indien ik haar al de eer geef die ze wenschen kan, zou ik kunnen zeggen, dat zij de **grondslagen** legde, waarop mijn intuïtie verder onbewust opbouwde.

Boeken over opvoeding zijn er niet om na te volgen, om letterlijk uit te werken zooals moeder de vrouw met haar keukenboek doet ; maar om te overwegen, om er op na te denken, om hùn wijsheid trachten aan te passen bij ónze gevallen.

Natuurlijk dat zulk een opvatting mij menigmaal in konflikt bracht met de overgeleverde opvoedkunde, zelfs met de meest onwrikbare grondstellingen er van! alsook, wat voor mij minderwaardiger was, met de verordeningen. Allebei, opvoedkunde en verordeningen, zijn gemodeleerd op het doorsnee-kind, dat in feite weinig te vinden is, om niet te veel te zeggen. Ook is het dan natuurlijk en vanzelfsprekend, dat de opvoeder-bij-Gods-genade, die dit ambt aanvaardde uit natuurdrift, en niet omwille van de lieve centen, aanhoudend moet geven en nemen, terugwijken en overschrijden, alles naar gelang hij met dit of dat kind te doen heeft. « Het » kind bestaat niet; wat we wèl aantreffen is een oneindige verscheidenheid van kinderen; 't is daarmee gelijk met de boeken: omdat ik één boek uit mijn bibliotheek door-en-door ken, weet ik dààrom toch nog niets of niet veel van wat mijn àndere boeken me bij mogelijkheid kunnen diets maken. Zoo staat het als een paal boven water vast, dat mijn « engelachtig geduld » met Bommetje, waarvoor de opvoedkunde en de

boekenwijsheid me een prijsje zouden toekennen, beslist zou gefaald hebben bij Camiel en hem « nog meer verhard in de boosheid » zou gemaakt hebben; terwijl, van den anderen kant, een heel lichte draai om de ooren nooit Bommetje tot mij zou gebracht hebben.

Is er dan hoegenaamd geen algemeene maatregel te geven!

Neen! Algemeene maatregelen zijn uit den booze, voor zooveel men ze heel nauwgezet wil eerbiedigen. Neemt men ze als eenvoudige richting, waar men van afwijkt wanneer men het noodig oordeelt, dan wil ik ze wel aanvaarden; — en 't is ten andere zóó dat ik ze steeds opgevat heb.

Maar, hoor ik den lezer al zeggen, dan wordt de opvoeding een volslagen en ingewikkelde heksenkunst? Verre van mij, daar ontkennend op te antwoorden. Op mijn eigen ervaring steunend zal ik openlijk en vrijmoedig erkennen dat ik, hoewel ik dertig jaar lang in de boeken van allerlei talen en op het leven van allerlei kinderen heel duchtig studeerde, ik heel goed besef hoe verschrikkelijk onwetend ik nog ben op dit gebied! Hoe moet het dan gesteld zijn met de ouders! Och, de oude wijsgeer Thy Cyck zei het ons immers zoo nadrukkelijk: **Geef me slechts één geslacht verstandige ouders, en ik maak van de aarde een paradijs!** Maar dàt paradijs zal niemand ooit beleven, juist omdat, zooals ik daar zooeven ruiterlijk erkende, het zoo oneindig moeilijk is, « verstandig » te zijn in opvoedingszaken!

Dat mag echter geen gelegenheid zijn om Gods water over Gods dijk te laten loopen! We moeten ons best doen om ons verstand te verlichten, ook op dit, in onze huisgezinnen... en elders, zoo zeer verwaarloosd gebied; en voorts hopen op den bijstand van Hooger, iets wat ik vroeger reeds als **intuïtie** bestempelde.

Aan deze lange inleiding wordt de lezer al gewaar, dat ik weer eens een pekelzonde te biechten heb — als we aan de honderdste komen, zullen we een kruisje zetten —; en ik zegen en dank den Heer, dat Hij me in de uitoefening van mijn uitverkoren en zoo noode nedergelegd ambt zoo talrijke pekelzonden liet bedrijven! Al moge ook een Droogstoppel of een hooge oome me daarvoor minachtend aankijken, de kinderen vaarden er steeds best bij! En mij is 't toch steeds en uitsluitelijk om de kinderen te doen geweest!

Iedereen wéét, dat het hoogst onbetamelijk is, de kinderen — en de groote menschen! — een bijnaam te geven. Zelf heb ik me er altijd schrap tegenover gesteld, het afgekeurd en verboden; en — zie eens hoe wonder een dubbeltje rollen kan! — tóch heb ik een der overwinningen, waarop ik nog steeds met genoegen terugdenk, te wijten... aan het gebruik van een spotnaam!

't Was in dezelfde school, waarop, sedert mijn ontmoeting met Milo, mijn gedachten en herinneringen gevestigd zijn gebleven; een school van ruwe bengels, de ruwste der gansche stad, en goed gekend om den eeuwigen last dien de onderwijzers er te dragen hadden; hoewel ik, wat mij betreft, niets anders dan aangename herinneringen behouden heb aan de drie jaren die ik er doorbracht. Nu, ja, ik erken het volmondig, ik gaf dan ook den brui aan boekenwijsheid en verordeningen; die bestudeerde ik nà schooltijd... om ze ónder schooltijd vaak ergerlijk te verkrachten!

Zie, 'k zou willen dat ge mijn Degraeve — zoo heette de bengel, waar ik het hier over heb, — eens gezien hadt: ge zoudt er zeker van teruggeschrikt zijn. Groot van gestalte, haast zoo groot als ik — en ik ben warempel van de kleinsten niet! —, sterk gespierd, zoo ruw als wilgen-

bast, en te dom om te helpen donderen, wat, naar het schijnt, het toppunt der domheid is. Hij zat bij mij in de klas en behoorde tot die, toen in die dagen en te dier plaatse, vrij talrijke schaar jongens, die regelmatig van klas verhoogden, om na het zesde studiejaar, dat toen het laatste was ter lagere school, zijn « opvoedings-instituut » te verlaten tot verlichting van iedereen, henzelf inbegrepen ; uitgeleerd, zooals het dan heette, maar feitelijk zonder veel mee te nemen van hun zesjarig schoolbezoek.

Wanneer ge zoo op 't onverwachts voor een veertigtal of meer levende vraagstukken geplaatst wordt, dan is, om te beginnen, de hoofdzaak... **niets te doen,** den tijd wijselijk zoeken te verliezen. En dat is iets, wat gewoonlijk maar al te zeer uit het oog verloren wordt. Hier en daar pikt ge een dier vraagstukken uit, ontleedt het op uw dooide gemak — wat wel het zwaarste en meest hoofdbrekende werk is dat er bestaat, hoe wonder dat ook klinken mag! — ; en als ge zoo stilaan op dreef geraakt, dan zijt ge best op weg om ten slotte van die veertig of meer persoonlijkheden één geheel, « de klas », gevormd te krijgen. Meer dan ooit ergens anders is hier de spreuk : « Haast en spoed, zelden goed! » goud waard.

Zóó vèr was ik echter nog niet, toen voorviel wat ik hier vertellen wil. Ik had nog geen « klas », als eenheid beschouwd; wèl veertig of meer leerlingen waarvan ik er nog amper enkele door-en-door kende. En tusschen hen, als tijdelijk verwaarloosbare hoeveelheid, zat ook mijn Degraeve, de groote lummel met zijn vuurrooden haarbos, gewoonlijk « Rosse » geheeten, iets wat hij niet verkroppen kon en waarvoor hij reeds menigmaal slaags was geraakt met zijn kameraden.

— Met dien lummel is er niets aan te vangen; hij komt

enkel zijn broek verslijten op de schoolbanken! had het schoolhoofd me schokschouderend toevertrouwd.

Niks aan te vangen! Dat wordt gewoonlijk wat àl te vlug gezegd. Ik althans heb, wanneer ik mijn leven in vogelvlucht overzie, nog nooit, nooit, één jongen gevonden, ook geen meisje, waarmee « niks aan te vangen » was. Niet dat ik altijd slaagde bij wat ik ondernam; maar dan wist ik heel goed wààr ergens de kat gebonden lag en kende even goed mijn onmacht om de gewenschte toestanden voor den dag te brengen, het gepaste ingrijpen toe te passen, de best daartoe geschikte personen — in hoofdzaak de ouders! — over te halen om te handelen in den geest dien ik verlangde te voorschijn te zien treden. Schoolmeesters, vooral schoolmeesters-bij-Gods-genade, zijn nu eenmaal verschrikkelijke moeiallen; en het staat begrijpelijkerwijze niet steeds iedereen aan, naar hun pijpen te dansen, al geldt het dan ook het hoogste welzijn van hun bloedeigen kinderen.

Ja, die oude Thy Cyck, waarvan ik u straks een gezegde aanhaalde, wist wel waar Adam zijn mostaard haalde !!

Om nu tot onzen Degraeve terug te keeren, hij zát daar, las in zijn leesboek, schreef op zijn papier, vocht op de speelplaats en op de straat, kende nooit zijn lessen, gelukte er nooit in een betamelijk antwoord te geven op mijn ondervragingen; maar voor het overige was het een lamme sul van een jongen, met half slapende oogen, wel bewust dat hij enkel ter school kwam omdat het zóó behoorde, er van medenemende zoo weinig als het mogelijk was, en geduldig den tijd afwachtend waarop hij zou « gaan werken ». Maar ook van dat « werken » had hij geen vaste voorstelling. In één woord: God schiep den dag... en mijn Degraeve kroop er door.

Mijn diagnostiek was: die jongen is nog niet wakker geschud, althans zijn ziel slaapt nog. Die moet gewekt

worden. Maar hoe? Slapende zielen — en er zijn zielen die heel hun aardsche leven slapen, en die alleen wakker worden, als de Slaper van Louis Veuillot, bij hun overgang naar het eeuwig leven! — zijn niet gemakkelijk te wekken, bizonder niet in een klas waar de aandacht over velerlei persoonlijkheden verdeeld wordt. Welke **deus ex machina** zou hier kunnen tusschenkomen ? Gewetensvol pluisde ik na schooltijd mijn tamelijk goed voorziene boekerij na, maar nergens vond ik iets. En in arren moede verwenschte ik die tallooze boeken, die alleen een in het leven onbekende soort van model-kinderen schijnen te kennen, en die op een prikje na weten te vertellen wèlke **reacties**, welke terugwerkingen, op dit of dat volgen. 't Was wel te zien, bromde ik in mezelf, dat de hooggeleerde schrijvers van die gewichtige en veel geroemde boeken nooit voor een drukbevolkte klas volkskinderen gestaan hadden !

Waar de boekenwijsheid me deerlijk in steek liet, vertrouwde ik me op de intuïtie, die me 't gepaste oogenblik zou aanwijzen en de gepaste heelwijze ingeven... met den tijd, die toch de grootste geneesmeester is. En ondertusschen bleef mijn Degraeve lummelen, lezen, schrijven, rekenen, vechten, spelen, loopen, tieren... en ik wachtte heel geduldig de ingeving van den Heer af.

Rond dien tijd werden er op korten afstand van de school groote werken uitgevoerd — ik weet niet juist welke — aan zware, dikke palen, die in den zeeboezem geslagen werden of er uit opgehaald. Wèl zie ik héél klaar voor mijn oogen, dat die palen over heel hun uitgestrektheid beslagen waren of werden met ronde ijzeren plaatjes, een tweefrankstuk groot, met in het midden een gaatje om er den nagel door te laten. Die plaatjes, welke onze jongens ijverig opgaarden, dienden op de speelplaats om

« naar 't meetje » te gooien; en dáárin was mijn Degraeve een felle klepper : hij won zijn gezellen ál hun plaatjes af, en zijn zakken wogen dikwijls zoo zwaar, dat ik niet begrijpen kon hoe hij die vracht zou blijven torschen. 't Was echter belangwekkend om zien, hoe behendig hij was in 't gooien: hij bestudeerde aandachtig zijn worp, dan een korter of langer armbeweging, en 't plaatje lag dáár waar hij het verlangde, en waar hij winnen moest.

Natuurlijk dat dit behendigheidsspel met die plaatjes me belang inboezemde, en gaarne zag ik mijn Degraeve daarmee bezig: dáárin althans was hij de flinkste!

Op zekeren keer wou er niemand meer met hem spelen, omdat hij zijn maat diens laatste plaatjes afgewonnen had. Zegevierend keek hij rond ; en daar voelde ik opeens de kwâjongen, dien ik nooit geheel tot zwijgen heb kunnen brengen, in mij opwellen met onweerstaanbare kracht.

— Zeg eens, Rosse, zei ik losweg tot hem, leen mij eens een tiental plaatjes: wij zullen eens spelen.

Zonder één oogenblik na te denken — ik had het waarlijk anders niet gedaan ! — had ik hem Rosse genoemd, en het trof me diep te bemerken hoe opeens zijn slaperige oogen een blijden glans uitstraalden. Maar 't kwam er nù niet op aan te filosofeeren — dat was nàschoolsch werk! —, wèl te spelen. De jongen gaf me de gevraagde plaatjes hoogst bereidwillig; onder de algemeene belangstelling begon ik naar 't meetje te gooien, en — was 't nu omdat mijn armen langer waren? of was ik warempel behendiger dan hij? ik weet het niet! — toen de bel het einde van den speeltijd verkondigde, had ik er zooveel gewonnen, dat ik mijn speelmaat zijn tien stuks kon teruggeven en er nog een aantal overhouden voor de volgende maal. Die legde ik terzijde in mijn kast — ik kon ze toch bezwaarlijk in mijn zak houden! — zonder er één van af te geven, alsof

het een ware schat geweest was, wat ook mijn jongens me praamden om ze onder hen uit te deelen. Dat deed er de waarde van stijgen, ziet ge!

Terwijl we in de klas terug waren, viel het mij op, hoezeer Degraeve me in 't oog hield, blij glimlachend; en op een gegeven oogenblik, dat er een werk op het bord moest gemaakt worden, riep ik hem bij:

— Dat is iets wat de Rosse ons eens gaat uiteendoen, zei ik.

Degraeve sprong verheugd op en kwam aan 't bord. De andere jongens verkneuterden zich van pret, want ze verwachtten een koddig tafereel: lieve Hemel, de Rosse aan 't bord, dat ging daar geen kleinen slag geven! Maar ik hielp hem zooveel mogelijk, fluisterde hem van terzijde telkens wat toe wanneer hij een verkeerd spoor insloeg, en tenslotte bracht hij 't er toch niet al te slecht af.

— Ge ziet wel dat onze Rosse kàn, als hij het maar wil, hé! sprak ik toen tot de geheele klas, die hem bekeek alsof hij het achtste wonder van de wereld was. En hijzelf was heel fier op zijn prestatie en bekeek me toch zoo innig-hartelijk, dat ik nog steeds die oogen zie, in een vaag-omlijnde gestalte; die oogen, die me nù nòg ontroeren, nu ik dit nederschrijf.

's Namiddags, van zoohaast de poort openging, stond mijn rakker mij af te wachten, en wederom aan 't gooien «naar 't meetje». In de klas was hij heel en al aandacht en zijn oogen straalden me tegen. Onder speeltijd weer aan 't gooien onder de algemeene belangstelling... en ik won aanhoudend.

— Onze meester is een nog feller speler dan de Rosse! zeiden mijn jongens ondereen en tot hun schoolgezellen.

En, ge moogt er vrij om glimlachen als ge wilt, het kinderachtig vinden, en belachelijk, en wat nogal; maar die

roem was mij heel wat meer waard dan een ellenlang artikel in de kranten, al walmde het dan nog zooveel wierook uit!

Na klastijd wendde ik voor, nog een en ander te moeten schikken. Maar ik had een helper noodig om me een en ander aan te geven. Dat zijn van die eerepostjes, waar een schoolknaap op belust is en als een onderscheiding aanziet.

— Zeg, Rosse, wilt ge mij eens een handje toesteken?

Met een breed grijnzend en hoogst vergenoegd wezen knikte hij van ja.

We waren nu met ons beiden alleen, en zonder talmen greep ik den stier — mijn voorgewenden «helper» — bij de horens:

— Zeg eens, Degraeve...

Me docht dat een waas van droefheid over zijn wezen toog, nu ik hem bij zijn waren naam noemde in plaats van bij zijn toenaam, en dat greep me aan.

— ... Waarom vecht gij met de jongens en ranselt ge ze af als ze u Rosse noemen, terwijl ge toch niet kwaad zijt op mij, als ik het doe?

Daar barstte hij opeens los, wild met de armen zwaaiend als om zijn woorden kracht bij te zetten, en zoo uitbundig als ik hem nooit gezien had:

— Dat is immers hetzelfde niet, Meneer! Als de jongens dat zeggen, dan is 't om me te verwijten, en dat verdraag ik niet! Maar als gij dat zegt, gij, dan is 't omdat ge mij gaarne ziet !

— Dus denkt ge dat ik van u houd, zeg?

— En geen klein beetje, wei-je! lachte hij luide, vergenoegd in de handen wrijvend en uit zuivere verrukking het plaatselijke stopwoord gebruikend. Ge zoudt me anders toch niet Rosse heeten, hé!

Een oogenblik stond ik met den mond vol tanden !

Dié logica had me geheel en al neergeslagen, omdat ik thans maar pas voelde, hoezeer hij gelijk had!

— En als ik u nu Degraeve noem?

— Dan zou ik denken dat ge « opnieuw » kwaad zijt op mij, Meneer. Maar dat zult ge niet doen, hé! fleemde hij smeekend.

't Was hartroerend, dien grooten lummel daar zoo te zien staan. Onwillekeurig moest ik denken op den klassieken ezel die schoothondje wilde spelen... maar hier had de ezel een jong en frisch menschenhart, dat bloot en blak vóór mij lag.

— Goed! Maar dan mogen de jongens het niet meer doen. Ik alleen, hé!

Een stralende blik uit die thans wijdgeopende en waarlijk niet meer slapende oogen was het eenige antwoord wat ik ontving. Oogen zijn dikwijls heel wat welsprekender dan de tong; en gevoelens in woorden omgezet blijven vaak ver beneden wat ze uitdrukken willen.

Nog even wat geprutst om mijn nablijven een voorkomen te geven; een stevigen handdruk tot afscheid en mijn rakker trok op, den Koning te rijk!

Ik ook, ten andere!

Den volgenden dag werd er in de klas uitgevaardigd, dat, wie Degraeve nog bij zijn bijnaam zou noemen, met mij zou te stellen krijgen. Ik alleen mocht zulks doen: dat was een akkoord tusschen ons beiden.

En de Rosse knikte geweldig van ja, gelukkig en fier.

Van dát oogenblik had ik den jongen vast, en hij mij, en we lieten elkaar niet los. Gebeurde het al eens dat er iets dreigde verkeerd te loopen, wat natuurlijk ook wel voorviel, dan was het mij voldoende hem heel ernstig Degraeve te noemen; en om dát niet van mij te moeten hooren, weerde hij zich met hand en tand. Maar niemand anders mocht

dat nog probeeren, zonder al gauw zijn bekomst er van te krijgen; zoo herinner ik me, dat mijn collega Platvoet, wien ik het gebeurde verteld had bij onzen huiskeer, hem ook eens Rosse noemde ; maar ik moest er spoedig tusschenkomen, om alle verdere onaangenaamheden te vermijden tusschen die twee !

En de Rosse bleef de Rosse voor mij alleen !

Nù is hij een flinke zeebonk geworden dien ik in gansche jaren niet eens meer zie. Maar toch — en er zitten nu al kinderen van hem op dezelfde banken, waar hij eens zooveel broeken op versleet — straalt de zon op zijn wezen wanneer we elkaar onverhoopt weerzien, en is hij hoogst gelukkig waneer ik hem, bij een flinken handslag, weer glimlachend Rosse noem.

Maar 'k moet me erg bedriegen, of ik ben nog altijd de eenige die hem zoo noemen mag, zonder dat hij het kwalijk opneemt.

* * *

Dat geen lezer nu zoo verschrikkelijk dwaas zij, hieruit op te maken, dat men de kinderen scheldwoorden toesturen mag, of bijnamen geven. Dat ware mij gróót onrecht aandoen, want ik ben daar een gezworen vijand van... hoewel ik dátmaal, om wille van de opvoeding, hartelijk vrede sloot met dien vijand en aldus het door mij beoogde doel bereiken kon. Het eenige wat de lezer hieruit kan leeren — en ik hoop dat hij het er uit leeren zál! — is dat elk kind een eigen persoonlijkheid bezit, welke vaak aan heel wondere beweegredenen gehoorzaamt waarvan we nooit het innig-fijne zullen kennen, en dat niets verkeerd is wat aan een liefderijk hart ontspringt.

Houdt de onderwijzer uwer kinderen van hen, laat hem

gerust betijen, al mogen zijn doenwijzen u allicht eens vreemd of op zichzelf afkeurenswaardig voorkomen ; en onthoudt vooral dit:

Liefde, onbevooroordeelde liefde, hoe of op welke wijze ze tot uiting komt, is en blijft altijd de machtigste hefboom in alle opvoeding!

V

Wat al te braaf

ILO ! Milo ! Wat al herinneringen hebt ge in mij opgediept door me over Bommetje te spreken, over Bommetje die nu zoo'n flinke kerel geworden is ! 't Komt me waarlijk voor, alsof ik wederom te midden van die ruwe, en toch zoo innig-hartelijke bengels sta, ál jongens met een gouden hart, dat echter diep verborgen lag onder een weerbarstige, steenharde schaal. En 't is me waarlijk alsof ik, hier in mijn stille kluizenarij, vèr van het gewoel der wereld, wederom vóór mij zie optreden, elk met zijn bizondere eigenaardigheden die hem tot een persoonlijkheid stempelden, mijn Bommetje, mijn Camiel, mijn Rosse, Jantje Bollemans, « de » Karel... te veel om ze ál in één adem te vernoemen.

Ditmaal wil ik u van Jantje Bollemans vertellen — een persoontje dat legendarisch geworden is tusschen mijn latere leerlingen, al heeft de drager van dien naam het nooit kunnen vermoeden. Maar wederom zie ik me verplicht een inleidingje te doen voorafgaan, zooals gewoonlijk wanneer ik een pekelzonde te biechten heb... al ben ik er dan nog altijd heel verheugd om, ook die pekelzonde bedreven te hebben. Want verwacht van mij geen «vast voornemen om mijn leven te beteren»; lieve Hemel, moest ik het mij niet beschoren geluk hebben opnieuw tusschen gebroekte of gerokte bengels te staan zooals in den hemelschen tijd vóór mijn afsterven-van-de-wereld, ik geloof waarlijk dat ik nog veel en veel meer pekelzonden zou bedrijven dan ooit!

Toch geloof ik, dat de lezer, die nochtans reeds heel wat gewoon is van mij, ditmaal gróóte oogen zal opentrekken... En... dan doet hij toch niets anders dan mijn toenmalige schoolbestuurder deed, toen ik hem kortweg mijn besluit mededeelde, en het ook uitwerkte.

Ik heb een hekel aan brave kinderen...

Daar, zie! Ik moet me weeral eens onderbreken, want ik voel een oneindig aantal gloeiende, verontwaardigde blikken op mij branden. Lieve deugd, bekijkt me toch zoo bijster leelijk niet om die openhartige bekentenis, want dat slaat me wel een beetje uit mijn lood, ziet ge! Wacht in 's Hemels naam toch een oogenblikje, tot ik u den wáárom en dàárom uitgelegd heb, en dan staat het u vrij me te bevitten zooveel als ge wilt, me desnoods te verpletteren onder uw verregaande verbittering... Natuurlijk vooropgesteld dat ge, na me gehoord te hebben, dat dàn nog doen wilt of kunt!

Ik zeg dus: ik heb een hekel aan brave kinderen, die als uit een modeboek gesneden zijn en nooit eens kattekwaad

uitsteken. Ik, voor mijn part, zie daar enkel zieken of ziekelijken in; of, in uitzonderlijke gevallen, onder den verderfelijken invloed van een al te strenge tucht der ouders of hoe dan ook, schijnheiligen. Evengoed als gij, beste lezer en lieve lezeres, voel ik dat dit woord als een schromelijke vloek in uw hart weerklinkt; ook zeggen wij dan in Vlaanderen liefst « dat ze 't een beetje achter de mouw hebben ». Dat beteekent in den grond wel hetzelfde, maar het klinkt zoo hard, zoo scherp niet.

Voor mij is 't modelkind die rakker, die allerlei kattekwaad uitsteekt, maar waar ge invloed op hebt. INVLOED, hoor! en dat is heel wat anders dan onder den duim houden! Die invloed, dat is het allerhoogste, en tevens het allernoodzakelijkste in de opvoeding : als ge dien bezit, dan zal, naar het Bijbelsch woord, al het overige u toegeworpen worden. En laat uw jongen dan vrij den deugniet spelen: indien het inderdaad te vèr gaat, is 't niet hij die de schuldige is, maar gij die nagelaten hebt uw invloed ten goede te gebruiken. Rakkeren móéten onze jongens doen, willen we er flinke, degelijk, levensvreugdige, aanpakkende kerels zien uit opgroeien; en ook mijn meisjes — in den gezegenden tijd toen ik ook meisjes vóór me had — mochten dat evenzeer, zonder dat ik me er ooit over te beklagen heb gehad. Mocht ge daaraan twijfelen, dan zou ik een van m'n meisjes kunnen toonen — of ten minste heur adres opgeven —, die in den tijd, niettegenstaande heur rokken en heur lang haar, een van mijn grootste rakkers was, en nù een dame waar ik, en iedereen met mij, met eerbied, genegenheid en ontzag tegen opzien. Maar 't is hier niet om haar te doen : ge leert ze wel kennen als ik ooit over mijn meisjes begin te vertellen.

Dat zulks meer dan eens zware hoofdpijn geeft, dat weet ik bij herhaalde ervaring. Maar die behoedt u dan voor

latere hartepijn,... en van deze laatste heb ik hoegenaamd geen eigen ondervinding, voor zooveel althans ik mijn stelsel toepassen mocht. Dat ge daarbij ook wel eens « in uw krammen schiet » en uitvaart tegen alle gezond verstand in, is dan ook onvermijdelijk : zoolang we ónvolmaakte wezens zijn op een ónvolmaakte wereld, zullen we fouten bedrijven tegen onze duchtigste voornemens in; maar 't kan hoegenaamd geen kwaad, verre van daar, dat onze bengels ondervinden dat hun ouders en leermeesters ook menschen zijn, en geen engelen. Als deze daarbij maar niet vergen, dat hun kinderen een volmaaktheid ten toon spreiden, welke ze zelf nooit hébben kunnen, nooit zullen kunnen bereiken.

Daar ik nu eenmaal met zulke gedachten behept ben, zal het hoegenaamd geen verwondering baren, dat ik niet zoo bijster met Jantje Bollemans ingenomen was. Toch zag iedereen, schoolknapen en onderwijzers en bestuurder, hem heel gaarne, omdat het zoo een in-lieve jongen was, een echt porseleinen mannetje, stil als een muisje, gedienstig als 't er op aan kwam, netjes en afgeborsteld alsof hij uit een doosje kwam, en telkens, in elke klas, de eerste van al. Hij zat heel van achter op de vierde rij, en mijn schoolhoofd vertelde me, dat het daar zijn gewone plaats was, « omdat hij toch niet in 't oog moest gehouden worden ».

't Puik van de school dus. En wat heel mooi was van hem, en wat hem nog lieftalliger maakte, hij liet er nooit iets van blijken, vond het heel natuurlijk, vanzelfsprekend en onverdienstelijk, dat iedereen over hem tevreden was.

Iedereen, ik uitgezonderd. Want — och, waarom zou ik het niet rechtuit bekennen, nu ik toch niet meer tot de levende en strevende wereld behoor en geen bliksems van hooge oomes me nog kunnen genaken ! — die jongen gaf me deerlijk op de zenuwen met zijn onverstoorbare braaf-

heid, stiptheid, gewilligheid, en honderd andere deugden op -heid. De eenvoudigste opmerking, het minste bevel, werden aanstonds uitgevoerd zonder meer; nooit de allerkleinste opwelling van ongenoegen, ontevredenheid, opstand, of wat dan ook; en ik geloof waarlijk dat, zoo ik hem bevolen had op zijn hoofd in een hoek van de klas te gaan staan, hij het onmiddellijk zou gedaan hebben!

Op de speelplaats was zijn vaste plek onder het venster der hoogste klas, en vandaar aanschouwde hij al glimlachend, zij 't dan ook een beetje angstig, het wild gestoei van zijn makkers, die hem nooit uitnoodigden om mee te doen. Iedereen wist dat Jantje Bollemans nooit speelde.

— 't Is ook zoo'n teer ventje ! zei me de bestuurder meewarig, eens op een keer dat ik hem daarover aansprak.

Teer ? Ja, toch wel. Maar de vraag was: Doet hij nooit ergens aan mee ómdat hij te teer is, of is hij zoo teer ómdat hij nergens aan meedoet? Ik herinner me nog, hoe de oude schoolbestuurder me spottend-lachend bekeek, toen ik hem die vraag stelde. Lieve Hemel, wat kwam er dát immers op aan, zoo hij goed leerde! **Goed leeren** bleek voor hem ook het toppunt der schoolopvoeding te zijn, die schoolopvoeding die soms zoo bitter weinig dien naam verdient.

Goed leeren... En ik herinnerde me mijn kleinen Pol, uit een andere school — **Polletje**, zooals hij door iedereen genoemd werd, hoewel vader en moeder hem steeds heel statig als **Paul** aanspraken —, ook een uitstekend leerling, maar bij wien ik door de ál te bezorgde ouders en door mijn eveneens om de verordeningen en leerplannen ál te bezorgd schoolhoofd ten strengste verboden werd een beetje doordrijvend op te treden; mijn arm Polletje, dat zoo goed leerde en telkens, ook later in het middelbaar onderwijs, zóó vèruit de eerste was... dat ik hem op zijn zestien-

de jaar zag ten grave voeren... Daarentegen mijn Andries... maar daar hoort ge wel later van... **Goed leeren!...** Om den drommel niet! Eerst flink zijn, een èchte jongen waar kattekwaad in zit... en dáár doet ge dan ál mee wat ge wilt, zoo ge enkel zorgt over dat allernoodzakelijkste te beschikken: **invloed!**

Gelukkig voor mij en voor Jantje had mijn schoolhoofd — en ik herdenk den waardigen man dáárom nog steeds heel innig! — oneindig veel betrouwen in mij. Wanneer hij, naar zijn inzien, zijn plicht vervuld had door me te wijzen op wat ik te doen en te laten had om een heel gewillige en flink gesmeerde aanleermachine te zijn, en hij dus tegenover de verordeningen en de overheden gedekt was, dan liet hij me verder gerust mijn eigen zin uitvoeren. En hij heeft dat nooit te beklagen gehad, al moest ikzelf velerlei konflikten van allen aard uitvechten op mijn ééntje.

Jantje Bollemans móést veranderen : dat stond bij mij vast.

Om te beginnen liet ik hem geen rust meer onder speeltijd ; ik voegde me bij de stoeiers, loopers en springers, en trok Jantje tegen wil en dank mee. Hoe houterig ging dat bij hem ! Lieve deugd, ik, die ruimschoots zijn vader had kunnen zijn, ik was veel leniger en vlugger dan hij ! Gaarne erken ik, dat het een heele karwei voor me was, om zijn tegenstand keer voor keer te overwinnen en hem aan den gang te houden, maar, 't is reeds elders gezegd geworden, ik kan soms héél stijfhoofdig zijn en voer dan mijn plan door, « stukken of heel », zooals we in Vlaanderen zeggen. En te dezen opzichte had ik reeds een flinke ervaring, zooals ik het vertellen zal wanneer mijn Andries aan de beurt komt.

Langzamerhand pákte dat, en Jantje speelde mee, liep en

stoeide dat hij rood stond als een oven en zweette als een paard. En eens op een keer — o gelukkig oogenblik! — betrapte ik hem, dat hij op de speelplaats met een gezel der hoogste klas stond te kibbelen! Waarlijk, Jantje Bollemans kibbelde ! En nogal met een gróote der hóogste klas ! En hij sprak van niets minder of meer, dan van hem een klap om de ooren te draaien !

Had de oude bestuurder dáár bijgestaan, hij zou zijn ooren en oogen onmogelijk kunnen geloofd hebben!

— Flink zoo, Jantje ! zei ik naderbij tredend. Niet op je teenen laten trappen! En geef hem er eentje, als hij van zijn neus maakt!

De « groote » droop af, en Jantje werd er nog stoutmoediger door.

In de klas zelf was hij nog steeds hetzelfde stille, ietwat droomerige jongetje, dat uiterst wel oplette, keurig al zijn werk verrichtte — dat was uitstekend, zeker ! —, maar dat nooit eens mededeed als er eenig kattekwaad uitgestoken werd door mijn toedoen of achter mijn rug. Want achter mijn rug... Maar dát vergt weer eens een nadere toelichting, de bekentenis van een nieuwe pekelzonde — we zijn toch nog niet aan de honderdste, niet waar; dus moet ik nog geen kruisje zetten —, waarover opvoedkunde, onderwijsleer, verordeningen, schoolbestuurders, schoolopzieners, ja tot de ouders toe, met ontzetting de handen vóór de oogen zullen slaan. Maar dat deert me niet en heeft me nooit gedeerd.

Ge moet weten, ik heb een vreeselijken hekel aan stillezitten, en dús ook aan stil dóén zitten. En ik kan niet begrijpen hoe het Godsmogelijk is dat kinderen — **kinderen!** denk eens! 't beweeglijkste wat op aarde bestaat, als de natuur niet verkracht wordt ! — haast een ganschen halven dag daar in hun bank kunnen stil blijven, zooals ik

menigmaal tot mijn groot verdriet gezien heb, en bij mijn aanvang in het beroep ook geleerd werd te bevelen, alle gezond verstand ten spijt. Dat is voor mij een misdaad tegen de natuur van het kind, een misdaad die zich op de eene of de andere wijze wreken zál en wreken móét. Van den anderen kant is orde en stilte een besliste noodzakelijkheid in de school, en kan men die hoegenaamd niet missen, wil men tot iets goeds komen. Dát is de schrijnende tegenstelling, die me altijd opgevallen was, hier in deze school nog meer dan elders, vanwege de ruwer bevolking. En mijn diep gezegende intuïtie — ge weet wat ik daardoor versta ! — gaf me het middel aan de hand om die twee tegenovergestelde eischen te verzoenen.

Wanneer ik opmerkte dat hier of daar handen of voeten begonnen te kittelen — en de kwàjongen-in-mij bespeurde dat verbazend vlug ! —, onderbrak ik even mijn les om eens door de venster te gaan kijken, op mijn duizend gemakjes, met de handen op den rug. De jongens wisten niet, dat ik me, met den rug naar hen gekeerd, telkens zóó stelde, dat heel het lokaal in het rechterglas van mijn bril weerspiegeld werd, en ik ze dus even goed in 't oog hield als vóór de klas. Van die gelegenheid dat ze zich onbespied waanden maakten ze al gauw gebruik om armen en beenen eens flink uit te strekken, geruischloos een stoeipartijtje te houden, elkaar met gedoofde stem iets toe te roepen ; tot ik met een luiden kuch me langzaam omkeerde, alles onmiddellijk in orde kwam en de les met de meeste aandacht gevolgd werd. Eerlijkheidshalve moet ik bekennen, dat het trukje met mijn bril weldra ontdekt werd — bij Jantje had het dan al zijn doel bereikt ! — ; ze hadden er oneindig veel pret in en zagen me er nog des te liever om!

Nu kan ik voortgaan.

Zelfs àchter mijn rug zou Jantje Bollemans nooit iets

uitgestoken hebben; hij bleef heel stil en gerust zitten tot ik de les hervatte... en dat ergerde mij. Op de speelplaats had ik er nu al leven ingebracht; zou 't mij nu niet gelukken er ook in de klas, waar ik het toch oogluikend toeliet, eveneens leven in te brengen ? En als een echte kwàjongen, dien ik heel mijn leven met liefde in me gevoed heb, hunkerde ik naar het oogenblik, waarop ik Jantje toch óók ééns zou kunnen aanteekenen in mijn « zwart boekje ».

Ja, waarlijk, ik húnkerde er naar ! Maar 't pakte niet. Elke maand had hij zijn « eerekaart » voor « goed gedrag en vlijt », en op het einde van den trimester de groote, driemaandelijksche eerekaart. Maar toen hij die in ontvangst genomen had, brak de kwàjongen-in-mij, die zoo een heiligenbeeldje van een jongen niet verkroppen kon, opeens los.

— Hoor eens, Jantje, zei ik in een bruuske opwelling en zonder er éénmaal op na te denken hoe verschrikkelijkvreemd dit klinken moest in een klas; hoor eens, de volgende maand krijgt ge géén eerekaart, **als ge niet tenminste drie maal op 't boekje staat !**

Wat een ongehoorde, hemeltergende ketterij was dàt nu! Iedereen keek stom-verbaasd me aan, en nu pas begreep ikzelf wat een ontzettende, ten hemel schreiende tegenstrijdigheid ik daar uitgeflapt had ! Hoe was 't Godsmogelijk geweest, dat ik zóó iets had durven zeggen ? ! Gelukkig dat ons schoolhoofd heen was, of hij had er wel een geraaktheid van gekregen, en me in alle geval heel verdiend niet weinig mijn zaligheid gegeven ! Onverantwoordelijk van mij, zoo dwaas-weg dien kwàjongen-in-mij aan 't woord te laten komen ! Nu zat ik lekker geschoteld! Mijn bengels verwachtten toch een woordje uitleg, en Jantje ook, dat zag ik klaar ; maar ik kón dien niet geven, voor het oogenblik althans niet. 't Was weer een zuivere

opwelling geweest, zooals ik er meer in mijn leven had ; iets onbewust dat zich naar voren drong, maar dat me thans erg in moeilijkheden bracht.

Gelukkig hadden mijn jongens oneindig veel vertrouwen in mij gekregen; 't was toch nog al voorgevallen dat er iets gebeurde waar ze op hetzelfde oogenblik geen kop aan kregen; maar ze wisten opperbest dat Meneer veel van hen hield en het altijd uitstekend meende met hen. Dus aanvaardden ze ook die blijkbare tegenstrijdigheid op zijn gezag; en dat was verkieslijk ook, daar het mij onmogelijk zou geweest zijn er een uitleg aan te geven die iedereen, en mij ook, voldeed.

Nu werd het een echte sport in de klas, om Jantje Bollemans over te halen tot een buitensporigheid — althans wat we in een klas een buitensporigheid kunnen noemen —; maar glimlachend weerde hij alle pogingen af : hij had er werkelijk geen lust in. Wanneer ik den rug keerde en voor het venster stond, hield ik hèm in 't bizonder nauwlettend in 't oog, grijpens gereed; ik zag hoe zijn maatjes hem probeerden over te halen, en hoe vergeefs alles was. Toch bemerkte ik echter met innig genoegen, hoe hij langzamerhand begon belang te stellen in hun guiterijen achter mijn rug ; en zie, eens op een keer zag ik hem waarlijk aan den slag — voor de grap, natuurlijk ! — met zijn naast hem zittenden kameraad.

Vlug keerde ik me om, en zegevierend klonk het :

— Nu heb ik je vast, Jantje ! Je bent er aan !

Een luid handgeklap bezegelde deze woorden. 't Was alsof heel de klas dolblij was, omdat Jantje Bollemans nu ook eens betrapt werd, en aangeteekend op Meneer's zwart boekje ; maar aan aller stralende blikken kon men genoeg bemerken dat het een blijdschap zonder het minste leedvermaak was : 't was immers om hun stillen gezel

leven in te pompen, en dat hadden ze bereikt. Op het einde der maand stond Jantje enkele malen op mijn « zwart boekje » vermeld, en mocht hij zijn eerekaart in ontvangst nemen onder het blijde gefluister van al mijn bengels. De oude bestuurder nochtans, wien ik nu vertelde waar het om ging en wat ik uitgericht had, bekeek me alsof hij het te Keulen hoorde donderen en vroeg zich verbijsterd af, of ik gek geworden was.

— Daar moet meer leven in komen ! hield ik halsstarrig vol.

En er kwám inderdaad meer leven in. Na eenigen tijd was Jantje Bollemans een van de belhamels van mijn klas, en toen eerst werd ook de bestuurder de verandering gewaar. Op zekeren dag, toen hij mij wegens een bizondere omstandigheid moest vervangen, had hij opgemerkt, zooals hij mij den volgenden dag mededeelde, dat er « niets machinaals » meer aan den jongen was — dús was hij te voren degelijk « iets machinaals » geweest, overlegde ik bij mezelf. — Wel lette hij nog even goed op, deed zijn werk even keurig, maar er was meer leven in zijn leeren gekomen : hij vroeg uitleg, kwam met opmerkingen voor den dag, zat te schokschouderen wanneer er iemand een dwaas antwoord gegeven had, praatte ook al eens zijn neus voorbij, stond er op om aan 't bord te komen, kwam in betwisting met zijn gezellen wanneer het onderwerp zulks medebracht. In één woord : in plaats van een gewillige en goedgesmeerde leermachine was Jantje nu een flink denkende, redeneerende en ijverig werkende student geworden, die zich niet meer beperkte bij te slikken wat hem voorgezet werd, onverschillig wat, maar die er eerst eens goed en duchtig over nadacht en er eigen gedachten over uitte.

Van dát oogenblik af was ik nog veel vrijer in de lei-

ding van mijn klas ; ik mocht ál doen wat ik wilde, meer nog dan te voren, al moest ik toch nog heel dikwijls een preekje hooren, door zijn eigen bestuurders-verantwoordelijkheid en zijn allerdiepsten eerbied voor verordeningen en wat dies meer hem ingegeven.

Maar mijn grootste vreugde in zake Jantje Bollemans smaakte ik geruimen tijd daarna, toen op zekeren morgen zijn vader — dien ik echter van haar noch pluim kende, maar die zich als zoodanig aan mij voorstelde — me in de gang der school blijmoedig stond af te wachten.

— Meneer, zoo sprak hij me aan, een beetje bedeesd — want sedert het geval met Camiel Schaelemas had ik in die omgeving den naam verworven « niet gemakkelijk » te zijn : « ie brult gelik a leeuwe », heette het ! — ; ik weet niet hoe gij het aan boord gelegd hebt, maar sedert onze Jan bij u zit, is hij geheel en al veranderd.

— Zijt ge er niet tevreden over, vader Bollemans ?

— Wel, Meneer ! Of ik ! Ge moet weten, ik en mijn vrouw hebben er nooit een goed oog in gehad ; hij was altijd zoo stil, zoo schuw en zoo op-zijn-ééntje, dat we bang waren hem niet lang te zullen behouden. Maar sedert eenigen tijd is hij geheel en al veranderd, Meneer ; hij loopt rond met zijn kameraden, rakkert aan de kaai... en ik zou wel willen dat ge hem eens aan zijn vier-ure-boterham zaagt vallen, ging hij lachend en gelukkig voort. En gisteren nog, Donderdag, hé, Meneer, kwam hij thuis, denk eens, met een scheur in zijn broek...

Dat vond vader Bollemans nu eens erg grappig. Maar ja, wat moest ik daarop zeggen ! 't Was nog al gewaagd, en met een half-en-half bezorgd wezen :

— Dát is erger ! vond ik.

— Ba neen, Meneer, in 't geheel niet ! Mijn vrouw speelt

dan wel een beetje op, voor de frim, ziet ge ; maar ze is al even blij als ik dat er leven in gekomen is. We zijn, wij, toch ook geen heiligenbeeldjes geweest als we jong waren, hé, Meneer !

— Ik in alle geval niet ! besloot ik lachend.

Maar toch heb ik vader Bollemans niet dúrven vertellen van de voorwaarde, die ik aan Jantje's eerekaart gesteld had, omdat ik wel begreep dat ze onmogelijk goed te praten was. Want een belooning zetten op een straf — een aanteekening is toch ook een straf, zij 't dan ook de minste na de berisping — ... om zoo iets uit te vinden en door te voeren moet ge zelf kwàjongen in de ziel zijn !

De vraag is echter, of het nu niet juist aan dat « kwàjongen-in-de-ziel-zijn » te wijten is, dat geheel mijn schoolleven, althans voor zooveel ik mezelf zijn mocht, me niets anders dan hoogst aangename herinneringen nagelaten heeft...

Ja, dát is de vraag...

En een vraag die ik u, beste lezer of lieve lezeres, liefst zélf laat oplossen !

OCH, Jantje Bollemans zou toch immers wel terecht gekomen zijn met de jaren ! En wie weet of « de jaren » er al niet waren, om een beetje levendiger te worden ! Ge moet u daarvoor geen pluimpje op den hoed steken !

Zie, beste lezer, dat is nu beslist geen nieuws voor mij. Gedurende het dertigtal jaren, dat ik tusschen allerlei kinderen werkzaam was, heb ik voldoende kunnen ondervinden dat, wanneer een jongen flink is of wordt, dat hoofdzakelijk, zooniet uitsluitelijk, te wijten is aan het feit, dat hij een aardje heeft naar zijn vader, of naar zijn moeder, of naar zijn grootvader, of naar zijn grootmoeder — om van verdere bloedverwantschap te zwijgen —. Ofwel « stak het er in », was de jongen « er mee geboren ». En de onderwijzer mag heel gelukkig zijn, zoo een jongen,

die op 't gepaste oogenblik zoo degelijk wordt, in zijn klas te hebben. Hijzelf, de onderwijzer, is van weinig of geen tel in zulke wezens- en karakterveranderingen ; wat wilt ge immers dat een gebazel over lezen, schrijven en rekenen, wat immers de hoofdzaak is op de lagere school, daartoe zou kunnen bijdragen ! Hoe verwaand zoo'n schoolmeester toch durft zijn, hé !

Dat zijn van die dingen die ik tallooze malen gehoord heb, zelfs uit den mond van menschen die heel prat gaan op hun bizondre ontwikkeling. Ik, voor mijn part, — maar ik ben ook een ingebeelde, verwaande schoolmeester... geweest ! — heb dat altijd verbazend dom en ondankbaar gevonden ; en 't zou niet te verwonderen zijn dat menig onderwijzer er het loodje bij neerlegde, zich al schokschouderend beperkte tot het afwerken van zijn leerplan, ware 't niet dat er toch ook, zij 't heel zeldzaam, ouders gevonden worden die met waardeering het hóófdwerk, 't allervoornaamste werk, van den schoolmeester opvolgen, er over praten, en hem daarvoor dank wijten. Want, geloof me vrij, wat voor u het voornaamste is in de schoolbezigheden, is voor hem een bijzaak, een middel om zijn doel te bereiken. En zoo dit hier of daar niet het geval is, dan beklaag ik u, die daarmee geschoteld zit; hèm, die veel onaangenaamheden en tegenwerkingen heeft moeten verdragen eer hij, daardoor gebroken, Gods water over Gods dijk heeft laten loopen, en vooral uw kinderen.

Ja, gelukkig zijn daar ook nog de kinderen. En op dit gebied zijn die heel wat klaarziender dan de meeste ouders : zij weten en voelen beter wat voor vleesch ze in de kuip hebben bij « hun meester ». Laat ze vrij opstandig optreden, hun onderwijzer probeeren den duivel aan te doen — wat een geliefkoosde sport der jeugd is! —, met klachten over hem afkomen : in 't diepste diep van hun

hart hebben zij hem, als hij 't waarlijk verdient, een troon opgericht. Dáárvan worden ze zich echter slechts vroeger of later, meestal later, bewust ; en dan krijgt ge van die bonkige kerels, van die statige dames, die bij uw zicht opnieuw kind worden en de zon in hun hart voelen stralen. Ja, de kinderen, indien die niet klaarziender waren dan het gemeen der ouders, hoe onbewust dikwijls ook, het schoolmeestersleven ware een hel !

Lieve deugd, indien al de ouders, die teleurgesteld zijn in hun kinderen, eens even openhartig en eerlijk wilden opbiechten als ik hier doe, wat zouden er talloozen zijn die zich rouwmoedig op de borst zouden moeten kloppen en een **Mea culpa** ! uitbrengen, omdat ze niet op tijd geluisterd hebben naar den onbevooroordeelden raad van den onderwijzer, of ongepast ingegrepen hebben in zijn taak, of hem op de eene of de andere wijze belet hebben te doen wat hij nuttig of noodzakelijk oordeelde ! Hoe oneindig veel verdriet, hartzeer en pijn zou er niet vermeden worden, indien de ouders meer medewerkten met de school, onder de leiding van den vakman, die daartoe bizonder bevoegd is en vrijer en onzelfzuchtiger tegenover de kinderen staat dàn de ouders !

Verre van mij te beweren dat, zoo men mij had laten betijen, Polletje zeker en vast nog in leven zijn zou — ik ben geen meester over leven en dood, mocht zelfs niet altijd schóólmeester zijn! —; maar ja, gedachten zijn tolvrij, nietwaar. Liever zal ik uzelf een besluit laten trekken; 'k zal u eenvoudig vertellen wat ik met den lieven knaap beleefde. 't Is als een tegenhanger van Jantje Bollemans, en, al gebeurde het op een andere school, toch is het hier, onmiddellijk achter mijn voorgaande ervaring, op zijn rechte plaats.

Indien ge Polletje rokken had aangedaan, hij was een

heel lief en bevallig meisje geweest met zijn donzen wangetjes, zijn vergeet-mij-nietjes-oogen, zijn blond krulhaar, heel zijn tenger voorkomen. Nu echter moest ge er een jongen in zien, vermits hij in de broek stak ; maar er was anders zooveel jongensachtigs aan als aan een pasgeboren lammetje. Lieve Hemel, wat een teer, stil, schuchter ventje; zelfs zijn stem had niets klankrijks : als hij sprak was 't waarlijk alsof hij bevreesd was zijn tong en stembanden te verslijten ! In de vorige klassen — hij was nu toch al op zijn tiende jaar — had hij zich telkens in de innige genegenheid van zijn onderwijzers mogen verheugen, en ge kondt heel goed bemerken dat hij, zonder de minste verwaandheid echter, als iets heel natuurlijks, daar meende recht op te hebben.

En feitelijk hebben álle kinderen daar het meeste recht op.

Aanstonds had ik het op, dat er beslist meer leven moest komen in Polletje, en stelde ik me voor daar eens op te werken. Maar 's middags stond hij daar met zijn moeder, een achtenswaardige, hoogst beminnelijke dame, die voorzeker er op uit was mij eens te toetsen... en te waarschuwen. Zoo vernam ik dat Polletje haar eenig kind was, dat ze er zoo oneindig veel zorg voor droeg, dat zij bang was voor de ruwe spelen der andere jongens, dat ze mij hem bizonder aanbevool omdat hij toch zoo tenger en zacht was...

— Rakkert hij dan nooit met andere jongens ? onderbrak ik.

Wat een verontwaardiging ! Die onderwijzer — ik, asjeblief — was voorzeker gewoon met « gemeen volk » om te gaan, daar hij zulke « gemeene woorden » gebruikte en durfde veronderstellen dat haar Polletje « rakkerde » ! Misschien was 't woord niet heel keurig gekozen, maar

't gaf en 't geeft best mijn gedacht weer. **Rakkeren ; ja, rakkeren!** Maar neen, dát mocht Polletje niet doen ; daarvoor was hij te kieschkeurig opgevoed...

— U weet, Meneer, zijn vader is...

Ja, vader bekleedde een heel vooraanstaande bediening; hij behoorde, evenals zijzelf, tot de beste burgerij, en 't paste dus niet dat Polletje... hoe zei Meneer het daar weer zoo schilderachtig... o ja.. « rakkerde ». Dat kón nu toch eenmaal niet, hé !

En daarbij kreeg ik een lief, verleidend glimlachje van uit de hoogte.

Hoe gevoelig ik overigens ben voor een lieven glimlach — zoudt ge dat ook een pekelzonde durven noemen, lieve lezeres ? — bleef ik er ditmaal weerbarstig voor : met diep gefronste wenkbrauwen stond ik na te denken, hóé ik mijn bevallige tegenspreekster tot mijns inziens gezonder inzichten zou overgehaald hebben, en een beetje ruw zei ik :

— 't Zou hem nochtans veel deugd doen!

— O ! En in dat O ! lag er een toon van medelijden om mijn onbegrijpelijke kortzichtigheid. O ! hij gaat elken dag met ons wandelen naar 't Park, of naar 't Bosch, of...

— Wandelen ! murmelde ik geringschattend.

— Wel ja, Meneer, wándelen, met óns !

Gelukkig klonk de bel, en daarmee was ons gesprek ten einde. Ik voelde wel, dat ze niet zonder schroom haar Polletje in de handen liet van dien ongelikten beer, die ik voorzeker in heur oogen moet geweest zijn; maar dat wás nu eenmaal zóó : een mensch kàn van die ongelukkige toevallen in 't leven tegenkomen !

Er is echter ook nog, in de groote scholen, een bestuurder, die aan geen klas gebonden is, die naar geen bel moet luisteren, die dus tijd heeft om de moederlijke bezorgd-

heid gehoor te verleenen, en die daarbij gelast is een nauwlettend toezicht uit te oefenen op hen, die het eigenlijke werk doen en de eigenlijke verantwoordelijkheid dragen. Met zoo iemand, vooral als hij wel bewust is van zijn hooge waardigheid, is er beter te praten dan met een ongelikten beer van een schoolmeester, zal Polletje's moeder wel gedacht hebben; want zonder de minste verbazing zag ik, in den loop van den namiddag, mijn toenmalig schoolhoofd bij mij intreden, om eens even zijn arendsblikken te laten wijden over mijn lokaal en zijn bevolking. Polletje kreeg van hem een heel vriendelijk glimlachje en een schalksch tikje tegen de wang ; en dan, zich tot mij wendend, fluisterde hij mij heel gewichtig toe :

— Ge kent toch dien kleinen Paul, hé !

— Die arme stumper, zeker ! Hij wordt veel te kort gehouden !

— Zwijg toch, ongelukkige ; zijn vader is... Weet ge dat dan niet ?

Wat kon mij dat geven ! Al was zijn vader opperminister geweest, dat nam nog niet weg dat Polletje een duts van een jongen was. Ik, voor mijn part, zag nooit anders dan de kinderen ; en de ouders kwamen maar in zooverre in aanmerking, dat ik me er rekenschap van gaf of ze me tegenwerkten, onverschillig waren, of steunden in mijn taak. Best mogelijk dat ànderen er ànders over denken ; maar ik is ik, en 't is ik die vertel.

Om het kort te maken, 't was hier wederom hetzelfde liedje : ik moest heel voorzichtig omgaan met « Paul », hem ontzien, opletten dat de jongens niet ruw deden tegenover hem, en zooveel vijven en zessen. Met een ontevreden trek op het wezen hoorde ik heel dat preekje aan, en toen het eindelijk uit was, zei ik heel kortaf :

— Ge ziet toch ook wel, dat er geen leven zit in dien jongen !

— Wat zoudt gij dan willen ? klonk het sarcastisch terug. Is hij misschien geen uitstekende leerling ?

— Daar ligt het hem juist in ! Ik wou liever zien dat hij wat minder uitstekend was in zijn leeren en wat levendiger op de speelplaats.

— Ge kunt het niet allemaal hebben zooals ge 't verkiest ! antwoordde de bestuurder schokschouderend. Wat wilt ge er aan doen !

— Wat er aan doen ? beet ik een beetje korzelig terug. Mij laten betijen! 'k Ben, ik, toch de onderwijzer en hij is in mijn klas !

— **Ah non, pas de cela, entendu ! Je ne veux pas d'histoires, moi !**

Dáár kon ik hem nu juist geen ongelijk in geven, althans van op zijn standpunt. Op de wijze waarop ik zou willen werken — en die bestuurder had me als collega meermalen aan 't werk gezien —, zou 't best kunnen gebeuren dat Polletje al eens schreiend in moeder's armen viel; dat hij met een buil op 't hoofd, of met een geschaafde knie, of, wat nog veel erger is — dat vóél ik nog zoo goed als over een halve eeuw ! —, met een scheur in de vest of een hol in de broek thuis kwam. En dan natuurlijk groot misbaar op 't bureel van den bestuurder, wellicht klachten bij hoogerhand, en enkwesten... Neen, **pas d'histoires** ; dat was vèruit het zekerste en het meest geruststellend.

Dat bij zulke redeneering de schoolknapen 't kind van de rekening worden, lijdt natuurlijk niet den minsten twijfel. Feitelijk ligt de schuld dan aan de ouders zelf, in de allergrootste meerderheid der gevallen... Maar probeer hun dat eens wijs te maken !

Moeder had me reeds één hand gebonden; mijn school-

bestuurder bond me ook de twéède vast. Ik was razend in me zelven! Nog koesterde ik één hoop : vader was daar nog, en de vaders zijn soms verstandiger dan de moeders. Kon ik dien naar mijn kant overhalen, dan had ik gewonnen niettegenstaande alles. Hem een bezoek brengen, dat ging niet, en ten andere er was toen, en er is nù nog, geloof ik, een artikel in de verordeningen, dat zoo iets verbiedt, althans verbieden kàn, als men een stok wil vinden om een hond te slaan.

Onze Lieve Heer is echter mèt zijn sukkelaars, zegt men in Vlaanderen, en dat schoot me door den geest, wanneer ik op zekeren middag naar huis keerde en op eens heel correct, wel een beetje van uit de hoogte, aangesproken werd door een statigen heer, die zich als de vader van « Paul » deed kennen.

Ik bloosde van genoegen. Nu 't beste beentje voor-uitgezet.

— Jammer dat Paul niet erg kloek is, vindt u niet ? Er zit geen leven in.

— Leert hij niet goed ?

Och, dat eeuwig gezeur over leeren en nog leeren ! Dat is immers natuurlijk, dat de kinderen leeren, de eene wat beter, de andere wat minder, elk volgens zijn begaafdheid; dát komt allemaal wel terecht, als 't voornaamste er is.

— Toch wel ! Maar hij is zoo teer, en zoo stil, en zoo schuchter...

— Ja, we hebben hem goed opgevoed, Meneer. Ik kan begrijpen dat gij, die meestal met knapen van lageren stand te doen hebt, dat wonder vindt ; maar wij houden er aan dat hij van jongsaf deftig optreedt.

— Maar met al die deftigheid moet zoo'n kind verkwijnen ! barstte ik uit.

Nu had ik mijn tegenspreker blijkbaar erg beleedigd.

Van uit de hoogte en met vlammende oogen voegde hij me toe :

— **A chacun son métier, les vaches seront bien gardées!** Doe gij uw werk in de school, Meneer, en moei u niet met het overige. Dag, Meneer !

Daar stond ik nu ! Indien ik ooit lust gevoeld had om te vloeken, dan was het wel dàn ; dat zou me ontlast hebben, zooals Herwin Eeckel het later zoo plastisch zou bewijzen. Dat was nu een hoogst ontwikkeld man, en die zelf zag in de school enkel een werkplaats waar men lezen, schrijven, rekenen, en zoo nog een boel onbetwistbare en betwistbare kundigheden in der kinderen hoofd stopt ! Al 't overige, wat nochtans heel voornamer is, telt niet mee, dat is « moeiällerij »... omdat het op geen leerplan kan gebracht worden, en feitelijk te klein en oogenschijnlijk te min is om elders anders vermeld te worden dan in zeldzame schoolmeesters-herinneringen !

In alle geval, ik was geheel en al verslagen ! Verslagen zonder nog de minste hoop ! En dat voelde ik diep, en pijnlijk, niet voor mijzelf, die toch al door alle waterkens gewasschen was, maar voor mijn Polletje, dat jongetje waar mijn hart zoozeer aan hing, omdat hij meest noodig had eens ferm aangepakt te worden. Nu, ik had toch gedaan wat ik doen moest, en ijzer met handen breken gaat niet...

Maar wat heb ik veel verdriet gehad in dien knaap! Voor mij, en behoudens alle mogelijke verrassingen, was Polletje een vogel voor de kat, op de eene of de andere manier, lichamelijk of zedelijk, al gelijk de omstandigheden het zouden aanbrengen, die omstandigheden waarop ik naar mijn beste kunnen en weten zou willen ingrijpen, maar het **niet mocht!**

Er is niets ergers dan iets kostbaars zien te loor gaan,

onder uw oogen, en overtuigd zijn er te kunnen aan verhelpen, maar zich ál te gebonden voelen.

Polletje deed heel zijn studiejaar bij mij uit, stil, schuchter, zonder éénmaal de minste buitensporigheid op zijn kerfstok te hebben, zonder zelfs eenmaal kind geweest te zijn tusschen de kinderen. Een oud mannetje, gewoon in pronkzalen te verkeeren, uiterst beleefd en voorkomend, leerzaam en pront gehoorzamend, alle goede hoedanigheden; maar geen **kind.**

Dat is misschien het ideaal voor sommige ouders...

Maar dan beklaag ik ze diep! En hun kinderen nog meer!

Natuurlijk is 't voor een onderwijzer, die elk jaar een nieuwe lichting voor zijn rekening krijgt, onmogelijk die allemaal in 't oog en den geest te houden — in Nederland is men practischer en veel verstandiger: daar houdt dezelfde onderwijzer dezelfde kinderen heel den duur van hun verblijf ter school — ; en zoo kwam het dat de herinnering aan Polletje vervaagde. Soms gebeurde het nog wel eens dat ik hem even zag en hij mij heel vriendelijk groette; ook viel het al eens voor dat ik een woordje over hem vernam; maar er waren telkens zooveel katten te geeselen in mijn leven, dat dit alles enkel losse gebeurtenissen waren, door mijn onderbewustzijn opgegaard en er in verdoken.

Polletje was nu het middelbaar onderwijs ingetreden en bleek daar een even puik student te zijn, nog altijd even meisjesachtig, waar vader en moeder heel fier op waren, en die met hen, altoos, uit wandelen ging. Wanneer het mij gebeurde hen in de verte te zien of iets over den knaap te vernemen — en 't was altijd uitstekend nieuws ! —, dan lachte ik mezelf soms uit om mijn voorgaande « dwaze gedachten », om mijn wat al te verregaande « zwartkijkerij », en vond ik dat vader en moeder

me met alle recht en reden een flinken neus mochten zetten. Dat zou ik verdiend hebben... Maar, te drommel, wat had ik toch nog altijd achterdocht te koesteren? Want ik voelde het wel; niettegenstaande alles bleef ik achterdochtig.

— Dat is de oude dag die nadert! gekscheerde ik dan in mezelf, hoe weinig daar ook van aan was.

Op zekeren morgen sloeg ik werktuiglijk het plaatselijk blad open en overliep het eens, zooals ik gewoonlijk met de kranten doe, wanneer mijn blikken bleven hangen aan een naam, die me blijkbaar heel vertrouwd was... R..., ja, zoo heette Polletje... Aandachtig keek ik toe en las, terwijl mij het hart als toegeknepen werd :

DE HEER EN MEVROUW R.....-X....
BERICHTEN HIERBIJ HUN VRIENDEN EN BETREKKINGEN,
MET GEBROKEN HART, HET RAMPSPOEDIG OVERLIJDEN VAN
HUN ZOON PAUL,
IN DEN BLOEIENDEN OUDERDOM VAN 16 JAAR.
GEEN BEZOEKEN.

Neen, ik ben geen meester over leven en dood, mocht zelfs bij Polletje niet als schoolméester optreden. Maar toch, men moge het nu overschatting, of verwaandheid, of hoe dan ook noemen, in mij leeft de vaste overtuiging dat, zoo ik met hem had mogen doen zooals ik het zou verlangd hebben, en zooals ik het bij Jantje Bollemans heb mogen uitwerken, de bedroefde ouders een ànder leven voor den boeg zouden gehad hebben!

Indien Polletje nù nog mocht terugkeeren bij hen, op voorwaarde van hem te laten « rakkeren » op de verant-

woordelijkheid van een gewetensvol schoolmeester, ze zouden er graag alles, álles, voor overhebben. Zelfs zónder die verantwoordelijkheid!

Maar 't is te laat...

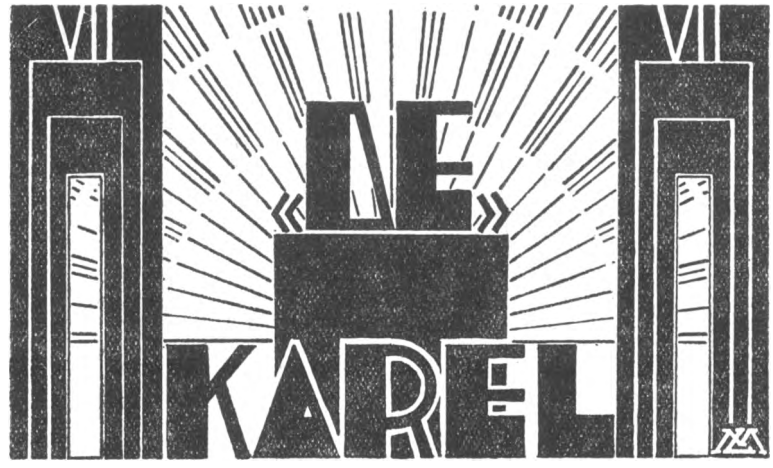

FDEELING... Halt !

Hier in mijn stille kluizenarij, waar ik geheel alleen ben mèt de tallooze, meestal heel aangename herinneringen aan een veelbewogen leven, hoor ik nog steeds zijn kort afgebeten stem, de ware stem van een « bevelhebber », weerklinken al zijn er zoo vele en zoo zware jaren voorbijgevlogen sedert ik ze voor de laatste maal hoorde. En telkens zie ik dan voor mijn oogen die gansche reeks tafereelen voorbijzweven, waarin hij een rol, en vaak de eerste rol speelde.

« De » Karel, zóó heette hij tusschen zijn gezellen ; en alleen reeds dat tusschen aanhalingsteekens vermelde en steeds met nadruk uitgesproken lidwoordje had me aanstonds doen vermoeden wat voor vleesch ik in de kuip had.

« De » Karel, niet Karel effenaf : dat was voor mij een bewijskrachtig teeken, dat ik in hem te doen had met iemand, die geen stukje kaas van zijn brood zou laten nemen, een « meestermaker » zooals we gewoonlijk zeggen. En mijn vermoeden bleek de waarheid te zijn: de Karel wàs een meestermaker, niet alleen tegenover zijn gezellen, maar tegenover de onderwijzers van zijn opeenvolgende klassen, die hij wel eens van uit de hoogte durfde bejegenen. Overigens — mijns inziens, althans! — een goede jongen, die tot de middelmaat van de klas behoorde, en met wien men hoegenaamd geen moeite had, voor zooveel men echter geen stokken stak in zijn meestermakerij... Dát was echter het gevoelige punt bij hem; daar was hij erg kitteloorig voor, ál te kitteloorig zelfs, en hij kon dan heel brutaal optreden, zonder iets of iemand te ontzien.

Ik houd veel van jongens, die hun stuk staan, zooals we in Vlaanderen zeggen om te beduiden dat ze weten wat ze willen en hun wil doordrijven in de mate van het licht dat hun gegeven is. Daar is gewoonlijk een soort « stijfhoofdigheid » bij, « koppigheid » noemt men dat dan; maar stijfhoofdigheid is geen gebrek in mijn oogen, van 't oogenblik dat men er genegenheid kan inplanten... en dat oogenblik komt onvermijdelijk, als men er tijd en moeite voor overheeft... en 't mág doen !

Heel mijn opvoedersleven door heb ik, zooals de lezer reeds voldoende heeft kunnen ervaren, er veel meer aan gehouden karakters te bewerken en om te vormen dan hoofden te vullen met allerlei betwistbare en onbetwistbare wetenschap. Ook merkte ik alras op, dat ik hier een heel belangwekkende persoonlijkheid vóór me had, en hield ik er aan hem duchtig in 't oog te houden, verzekerd als

ik was, dat ik op die wijze wel den weg zou vinden om den jongen naar mijn hand te zetten.

Hier moet ik even een parenthesis openen, die bij menig lezer reeds vroeger noodzakelijk zal gebleken zijn. Ik zegde immers, dat ik méér hield aan het bewerken der karakters dan aan het aanleeren van allerlei kundigheden; en natuurlijk zal hij zich daarbij aanstonds afvragen, of ik dit laatste, dat toch in feite, en jammer genoeg, de hoofdzaak is in onze gewone scholen, daardoor niet zeer verwaarloosde. Laat me hem daarin spoedig geruststellen ! zooals ik meen reeds gezegd te hebben. « Zoek eerst het voornaamste en het overige zal u toegeworpen worden », staat er ongeveer ergens in den Bijbel; en dat woord is mij altijd heel wáár gebleken. Hoe meer tijd men besteedt aan het onder-zijn-invloed-brengen van de kinderen, wat ook een deel, en niet het geringste, is van het « **perdre le temps sagement** » van Jean-Jacques Rousseau, hoe minder tijd men noodig heeft voor het eigenlijke onderwijs. En het is juist omdat men dien gouden stelregel wat al te veel over 't hoofd ziet, **en doorgaans gedwongen wordt hem over 't hoofd te zien,** dat ons onderwijs niet al de vruchten afwerpt, welke men er redelijkerwijze mocht van verwachten. Bij den aanvang van het schooljaar wil men, en móét men ook meestal, « aan 't werk » gaan, wel te verstaan aan het voor iedereen zichtbaar werk: het onderwijs, terwijl er toch iets is wat veel meer aandringt: schijnbaar niets doen, en de kinderen onder zijn invloed brengen. Ik kan er niet genoeg op drukken : **dàt is de hoofdzaak...** en het overige loopt dan als van een leien dakje!

Laat ons nu echter naar onze schaapjes, d. i. naar « de » Karel, terugkeeren.

Toen ik die school intrad, waar ik een gansch ander menschenmateriaal vond dan in mijn vorige gestichten,

merkte ik wel op, dat de Karel er op uit was zich tegenover « den nieuwe » te doen gelden. Onverstoord liet ik hem betijen en gebaarde er niets van te zien, wat hem aanhoudend koren op den molen gaf, en de gelegenheid nog méér meestermaker te spelen dan ooit te voren. Dat mag nu heel vreemd opvallen, maar ik deed het in de volle bewustheid van mijn zedelijke macht over de kinderen; voor mij is alles mogelijk: de school kan instorten, de zee kan overstroomen, de zon kan uitdooven, de wereld kan vergaan; 't enkele wat niet mogelijk is, is dat de kinderen niet doen wàt ik wil, áls ik het wil... vooropgesteld dat de ouders of de overheden mij geen spaken in de wielen drijven, want dàn laat ik alles voor hùn rekening. Eens dat men die overtuiging bezit, welke ik heel mijn leven elken opvoeder heb trachten eigen te maken, dan staat men zóó hoog boven de kinderen dat men er niets aan waagt tot hen af te dalen en gemeenzaam met hen om te gaan. Toch bleek het mij klaar, dat er iets onrustigs, iets onzekers, in hem kwam, al meer en meer; die nieuwe meester werd hem een volledig raadsel: hij gaf geen standje wanneer hij, de Karel, weer eens wat ruw optrad en in de klas het hooge woord voerde — dat was nochtans altijd dagelijksch brood geweest, zulke standjes! —, maar vergenoegde zich met hem star en onverschillig door zijn bril aan te kijken... En nochtans zag het er geen gemakkelijke uit... Hoe hing dat aaneen ?

Neen, de Karel kon er geen houvast aan krijgen!

In dien tijd had ik nog geen heel diepgrondige studie gemaakt van wat ik later onder den naam van **zelfregeering** zou leeren kennen en mede in ruimer kringen doen kennen; wat niet belet dat ik er als een voorgevoel, een bewustzijn, van had, enkel voortspruitend uit mijn wensch, flinke jongens rond me te hebben. En het was in déze klas, dat ik er pas voorgoed een proeve zou van nemen, vooral met

het oog op dien grooten bengel, die zoo meesterachtig optrad.

Mijn collega der hoogste klas, Meneer Platvoet, om hem te noemen bij den naam dien de jongens hem gaven zonder er erg in te zien, had me reeds meermalen een beetje gesard met den Karel: dàt was toch een jongen dien ik niet baas zou worden, en zoo meer. Maar ik liet dat onverschillig over mijn koude kleederen glijden: wie lèst lacht, zou bèst lachen, dacht ik; doch ik hield dat voor mezelf.

Op zekeren morgen had de bel geklonken, en daar ik juist nog door mijn goeden ouden schoolbestuurder in onderhandeling gewikkeld werd, was mijn klas de eenige, die nog ordeloos over de speelplaats slenterde. Juist liep de Karel ons voorbij, en zonder er even op na te denken riep ik hem toe:

— Karel, de klas in rang zetten!

Achter mijn rug hoorde ik zijn stem barsch-weg: Hier! roepen, maar meer wist ik niet, daar mijn aandacht te zeer op het gesprek met den Baas gevestigd was. Daar onderbrak me opeens de oude op angstigen toon:

— Hé! Waar is uw klas heen?

Er was wel reden te over voor hem, om bezorgd te zijn. Zoo'n bengels!

Haastig keek ik om. Al de andere onderwijzers waren reeds binnen met hun jongens... en ook van de mijne geen spoor te bemerken.

— Ze zijn al binnen! bracht hij hortend en stootend uit. Lieve deugd, wie weet wat ze daar allemaal uitsteken!

En trippelend — ik zie hem nog houterig voor me heenloopen naar mijn lokaal — schoot hij vooruit om zich te vergewissen of er niet al te veel herrie was en er met zijn hoog gezag tusschen te komen. Ik hem achterna en door de venster binnengegluurd. Verwonderd, ja, verbaasd keek hij

me aan: ieder zat op zijn plaats in de meeste orde een of ander te verrichten, en vóór de klas stond de Karel, met stuur-kijkend wezen, en een groot stuk krijt in de hand, gereed om den eenen of den anderen naam op het bord aan te teekenen.

— Hé ! zuchtte hij ontlast. Gaat dat hier zóó ?

Ik antwoordde niet, kòn er ten ander niet op antwoorden, al had men mij het mes op de keel gezet. Maar me docht dat ik weer iets vasthad,... en dat de Karel wellicht zou kunnen toebijten aan mijn argeloos en onopzettelijk uitgeworpen aas. Even een groet om afscheid te nemen en ik trad zoo zorgeloos als ik me gebaren kon de klas in ; de Karel legde 't krijt terug in het bakje, ging in stilte op zijn plaats zitten, en ik begon het werk alsof er niets bizonders gebeurd was en alles even natuurlijk vond. Toch was ik in innerlijken tweestrijd over de vraag, of ik dit onverwacht « experiment » onmiddellijk zou voortzetten, ofwel of ik er zou mee wachten tot een volgende gelegenheid. Maar wachten is nooit mijn sterkste zijde gebleken, hoewel dit soms de hoogste wijsbegeerte is, en mijn steeds-willen-doorzetten niet altijd voordeelig gebleken was, vooral niet voor mezelf. Kon ik echter de gewenschte gelegenheid zélf niet scheppen?

Het onderbewuste speelt een groote rol in alle opvoedkundige vraagstukken; en 't moet wel zijn dat mijn onderbewustzijn zich onder de lessen erg had beziggehouden met dit « experiment », want toen de bel den speeltijd aankondigde, zei ik gewoon-weg:

— Ik heb nog wat aan te teekenen. Karel, leid de jongens buiten.

Me docht dat zulks hun best beviel en dat ze er een blijk van vertrouwen in zagen. In stilte, om « den meester » niet te storen die schijnbaar in zijn aanwezigheidsregister

verdiept was, stonden ze recht, schaarden zich in rang en trokken buiten. Pas was de deur achter hen toegetrokken, of als een veer wipte ik op en ging terzijde aan de venster staan, van waar ik hèn wèl, maar zij mìj nièt konden zien. Hier en daar gaf de Karel er een een stoot, of een stamp, of zelfs een draai om de ooren — dat was zijn specialiteit, die zijn meesterschap kracht bijzette! — ; maar over het algemeen ging het in goede orde tot aan de waterplaats, waarna iedereen vrij spelen mocht.

Dat ging goed! Nu trad ik ook buiten en riep den Karel bij mij. De bengel naderde aanstonds, met de pet op 't hoofd.

— Een flinke baas, die zélf niet eens beleefd kan zijn! deed ik een beetje schamper van uit de hoogte.

Onmiddellijk vloog de pet af.

— Hoor eens, Karel, ging ik voort; dat gaat goed, maar het staat me niet bijster aan, dat ge de jongens stampt en slaat.

— Ze doen anders niet wat ik zeg, Meneer!

— Ze móéten wel, als gij ten minste verstandig zijt, Karel. Maar slaan en schoppen is niet verstandig. Weet ge wat? 'k Zal ik het hun eens zeggen; maar dan moet gij er ook voor zorgen dat ik u geen aanmerking te maken heb.

Ja, dat was nogal natuurlijk, vond hij. En officiëel aangesteld worden om den baas te spelen, dat ging hem opperbest : daarvoor wou hij nogal wat uit zijn oogen zien. Die gedachten kon ik in zijn hoofd lezen.

Pas waren we de klas in, of ik zette me heel gemoedelijk neder op mijn stoel.

— Even praten, jongens! zei ik.

Nieuwsgierig keken ze allemaal op.

— Ik vind dat ge veel te groote kerels zijt, om als

kleine kinderen zoo onnoozel in 't oog gehouden te worden...

Dat beloofde! Ik zag de oogen glinsteren!

— Maar er moet orde zijn, zoodat ik geen opmerkingen te hooren krijg over jullie: dat zou niet prettig zijn voor mij, zooals ge wel begrijpen kunt. Daarom zal ik een serjant aanstellen, die u zoo noodig zal zeggen wat ge te doen hebt; maar ge moet me dan ook beloven te doen wat hij zegt.

Ja, daarmede waren ze ten volle t'akkoord.

— Me dunkt dat de Karel daar best zou voor geschikt zijn...

Instemming en bevredigd hoofdknikken op alle banken.

— ...En als ik er niet ben, zal de Karel u wel zeggen wat er te doen is. Gaat het echter niet zóó, onder jullie, dan móét ik er wel tusschenkomen, hé!

Dat konden ze best begrijpen. Maar het zou niet noodig zijn, Meneer! Beslist niet! Ge moogt er heel gerust over zijn, Meneer!

Ja, goede wil was er genoeg, daar mijn voorstel hun zoo bizonder beviel en ze nu eens wat ànders zouden toonen te zijn dan de andere klassen. Maar goede wil is niet altijd voldoende om opstootjes te vermijden; dat kon ik wel bevroeden. Kinderen zijn nu eenmaal kinderen, die al vallend en opstaande tot mensch moeten gedijen; en dàt, dat vallen vooral, wordt wat al te dikwijls uit 't oog verloren en als misdrijf aangerekend. Lieve deugd-nogtoe ! als de kinderen niet móchten hervallen, waar bleef dan de opvoeding, die één aanhoudend oprechten en stutten en aanwakkeren is! In alle geval, de Karel was « van ambtswege » aangesteld als « serjant » en vervulde uitstekend zijn rol, zoo uitstekend dat ik er heel wat minder moest tusschenkomen dan ik gevreesd had, en, wat voor

mij de hoofdzaak was, dat ik den jongen geheel onder den duim kreeg, zonder dat ik het ooit noodig had een stukje van zijn zelfverzekerdheid af te breken. Stilletjes-aan werd het schoppen en slaan geheel afgeschaft; op een zachten wenk van mij liet hij ook zijn brutaliteit varen, tenware wanneer het weer eens noodig was om zijn meesterschap te handhaven; in de klas deed hij buitengewoon zijn best — het paste immers niet, dat de « serjant » achterbleef, of dat ik verplicht zou zijn iets in hem af te keuren ten aanhoore der anderen, waar hij, als « serjant », toch bóven stond! — ; en na eenigen tijd was zijn karakter zoo zeer verzacht, hoewel toch steeds krachtdadig en flink gebleven, dat mijn oude schoolbestuurder door geen andere oogen meer zag, dan door die van mijn « serjant ». 't Was ook een waar genoegen met dien jongen om te gaan, zoo vol van eigenwaarde zonder aanstellerij, zoo gedienstig... Wanneer de Karel iets op zich genomen had, mocht men gerust de oogen sluiten!

En flink dat mijn jongens waren! 't Hart wordt me nog warm als ik er aan denk! Onder de gymnastiek-lessen had ik ze een beetje soldaatachtig afgericht, en dat beviel hun uitstekend: 't was een waar genoegen ze te zien optreden, en mijn schoolhoofd kon er niet over zwijgen. Dat had echter ook zijn onaangename zijde, want hij stelde maar al te gaarne mijn jongens ten voorbeeld aan andere klassen, iets wat sommige collega's heel natuurlijk in hun eergevoel trof en mij in petto als « beslagmaker » deed bestempelen. Nu, dat kon me eigenlijk weinig deren: wie aan de straat timmert, krijgt natuurlijk veel te hooren! Maar wat ik hier deed, ging zóó héélemaal in tegen den ouden slenter van deze school, waarin enkelen gansch verstard waren, dat ze geen kans zagen dàt ook te kunnen bewerkstelligen; en dus konden ze niets beters doen, dan te schok-

schouderen en mij zoo een beetje minachtend te bekijken, iets wat ik me heel gemoedelijk liet aanleunen. Zeker, 't was heel prettig zoo een « serjant » te hebben, en een goed gedresseerde klas, werd er ook gezegd; maar ik had nu eenmaal béter leerlingen dan de hùnne! En dàt deed voorloopig de deur dicht.

Want daarin hadden ze overschot van gelijk. Er was slechts één punt dat hierbij nooit ter sprake kwam, namelijk, dat ikzelf zoowel mijn « serjant » als mijn klas zélf gemaakt en naar mijn hand gezet had!

Dit laatste praatje, dat ik beter leerlingen had dan de andere onderwijzers, werd echter onverwacht den adem afgesneden.

Op zekeren dag werd ik te Brussel op het Ministerie ontboden, wat in die tijden nogal eens gebeurde. Nu, dat was niet erg: twee lagere klassen zouden voor dien éénen dag vereenigd worden, en de aldus vrijgekomen onderwijzer, mijn veel oudere collega Vanh..., met mijn jongens gelast. Alles was dus in orde; maar toen ik den volgenden dag mijn tijdelijken plaatsvervanger vroeg hoe hij het gesteld had en of de klas hem niet bevallen had, kreeg ik taal noch teeken, enkel een gemompel waar ik niets aan begreep. Ik vertelde dat aan ons schoolhoofd, en deze grijnslachte.

— Nu, dat geloof ik wel ! sprak hij. Gisteren-avond na de klas is hij bij mij gekomen om me te zeggen dat, zoo hij nog ooit met uw klas gelast wordt, hij zich aanstonds ziek verklaart, omdat hij niet wil kapot gemaakt worden door zoo'n beesten van jongens!

Ik stond als van de hand Gods geslagen. « Zoo'n beesten van jongens »... en dat waren de mijne! Die kereltjes, die zelfs aan mijn « serjant », aan « den » Karel gehoor-

zaamden! Dat ging mijn verstand ver te boven! En ik verheelde het den bestuurder niet.

— Ja, antwoordde hij schokschouderend, ieder heeft zijn eigen manier van doen. Gij hebt de uwe, hij heeft de zijne, en uw jongens zijn aan de uwe gewend. En, eerlijk gezegd, ik verkies de uwe boven de zijne, hoor!

Maar daarmee was het voorgoed gedaan met de bewering, dat ik een veel beter slag van jongens had dan de anderen!

Geheel dat schooljaar door had ik oneindig veel genoegen met « den » Karel, die als het ware mijn **alter ego** werd, zonder de minste opsnijderij of eigenwaan, en mijn minste teekens begreep, welke hij dan zijn kameraden overmaakte. Voor mijn neefje, die ook wel eens met « oom's jongens » mocht spelen en tusschen hen heel gaarne gezien werd, was hij zelfs zoo iets als een halve God, en door hem vernamen mijn huisgenooten nog heel wat meer, en ontzaglijkers! van « den » Karel, als ik ooit zou losgelaten hebben! Niet dat ik geen moeilijkheden meer ontmoette met hem: dat zou hem in mijn oogen verminderd hebben en hem alle ruggraat doen ontkennen; kinderen evenals menschen kunnen enkel hun zelfstandigheid toonen door de moeilijkheden die ze veroorzaken, en ik heb altijd veel van zelfstandigheid gehouden, zoowel voor mezelf als voor hen die me tijdelijk toevertrouwd werden. Aan dat « voor mezelf » kunt ge al wel raden dat het niet altijd koek-en-ei was tusschen mij en mijn vak- en politieke overheden, en 't zou me niet verwonderen dat er nog heel wat legenden over rondloopen in de stad waar ik mijn opvoedersleven doorbracht... tot ik er bij nederviel. Zelfstandigheid geeft de innige, groote waarde aan het leven, en openhartig beken ik dat ik er altoos naar streefde die naar mijn meest gezond inzicht, gesteund op

diep nadenken en aanhoudende ijverige studie, te ontwikkelen, in mijzelf en in anderen.

Het glanspunt van mijn ervaring met « den » Karel, en dat mij, en waarlijk niet mij alleen, nog immer levend vóór de oogen staat, had plaats in vollen zomer op den weidschen Zeedijk. Met die heete dagen mocht er van tijd tot tijd een schoolwandeling aangevat worden; doch gewoonlijk verhaastte men zich om buiten de stad een gerust plaatsje op te zoeken — bij voorkeur het door heel de jeugd gekende « Keunenplein » aan den ingang van het Bosch —, waar de jongens konden ravotten zoo wild als ze gewoon waren te doen. En dan kon men soms onzen zorgvollen, steeds om zijn verantwoordelijkheid bekommerden, ouden schoolbestuurder zien rondpikkelen van de eene plaats naar de andere — ieder moest opgeven waar hij met zijn klas heentrok! —, om te zien of zijn tusschenkomst soms niet noodig bleek; iets wat wel eens het geval was.

Ditmaal wilde ik echter voor mezelf een krachtproef afleggen, om me te vergewissen of ik mijn klas wel degelijk geheel in mijn hand had. En dat die « krachtproef » bekend werd tusschen mijn ambtgenooten, was waarlijk mijn schuld niet.

Het geval verhield zich zóó. Ik stelde mijn jongens voor, den breeden en langen Zeedijk af te wandelen die nu, in 't volle badseizoen, waarlijk heerlijk was om zien en waar vreemdelingen van alle landen rondslenterden. Ja, dat stond hun best aan, zoo in groep, met Meneer; dat kon niet anders dan heel prettig zijn! Maar ze moesten dan op hun tellen letten, hoort, en « mij in geen schande brengen ». O neen, Meneer, dat zou niet gebeuren; daar mocht ik ten volle gerust in zijn!

Het schoolhoofd was heel onaangenaam verrast, toen

ik hem het doel van onze wandeling mededeelde. Neen, dat kòn niet, dat mòcht niet, dat was veel te gewaagd, vond hij. Met zoo'n bengels op den Dijk, in groep; dat moest verkeerd afloopen en de school een slechten naam geven. Maar ik had er nu eenmaal mijn zinnen op gezet, het beloofd aan mijn jongens... en de brave man, die veel van me hield, gaf ten slotte toe, hoewel hij het een gevaarvolle buitensporigheid noemde.

Alles ging goed: mijn serjant, « de » Karel, op zijn gewone plaats naast de eerste rij, flink op stap, een lust om te zien. En den Dijk op, tusschen het volk. Ongelukkiglijk — later moest ik erkennen dat het « gelukkiglijk » was! — liep ik omtrent den ouden vuurtoren van Maria-Theresia, terwijl ik achterna kwam met de pijp in den mond en den wandelstok in de hand, op een oude kennis van me, met zijn dame; en daar we elkander in langen tijd niet meer gezien hadden, sloegen we een duchtig praatje, zoo duchtig dat ik opeens tot mijn groote ontsteltenis vaststelde, dat mijn klas verdwenen was... Dat deed me heel onprettig aan, zooals ge wel denken kunt... Goed uitgekeken... Ja, ginder ver stapten ze tusschen heel die bonte schaar vreemde badgasten door, nog in rang... Ik stak mijn wandelstok omhoog, liet hem loodrecht nedervallen... en me docht dat de jongens bleven staan.... Afscheid genomen van de oude kennissen, en ik op mijn gemak mijn bentje achterna. Niet ver van het Kuursaal haalde ik ze in, en vond daar de klas netjes in orde geschaard, juist als bij het heengaan, met « den » Karel die me, naar ik vernam, steeds in 't oog gehouden had. Nu stapten we voort; na eenigen tijd een beetje gespeeld op het strand, terug in rang en opnieuw langs den Dijk ter school, terwijl ik steeds achteraan kwam, frisch een pijpje rookend. Ter nauwernood had ik mijn jongens naar huis laten keeren, of

de oude schoolbestuurder kwam lachend en grinnikend op me afgetrippeld.

— Wat heb ik daar straks verschoten! sprak hij me toe. Denk eens, ik ga naar den Dijk om te zien hoe gij het daar stelt, wanneer ik den schepene van Onderwijs, Meneer Lieb...., ontmoet, en we samen een eindje voortstappen. Tegen den Dijk gekomen, zien we daar een klas aankomen, met « den » Karel vooraan. door al het volk heen. We zoeken overal naar den onderwijzer, maar niemand te zien. Ge kunt wel denken dat ik niet op mijn gemak was, al zei Meneer Lieb... niets en keek hij maar altijd toe. Opeens geeft « de » Karel, die al geruimen tijd naar iets of iemand achteruitgezien had, een commando, en fiks blijven ze allemaal staan, zonder verroeren noch omkijken. We zijn daar allebei nog een tijdje blijven toekijken, maar we hebben niets van u bemerkt, hoewel ge daar toch in den omtrek zijn moest. Waar hebt ge dan toch gezeten?

Ik vertelde hem mijn wedervaren en voegde er aan toe:

— Die jongens hebben me immers niet noodig om flink te doen!

— Dat zei de Schepene ook, en hij heeft er mij zijn compliment over gemaakt, dat ik u eerlijk overgeef, besloot hij stralend.

't Is waarlijk **mijn** schuld niet, dat dit feit, dat ik als een echte « glansproef » met « den » Karel, en met die klas, onthouden heb, weldra zoo een beetje wereldkundig werd: mijn schoolhoofd was er te zeer mee in zijn nopjes!

En nu nog, wanneer ik even mijn kluizenarij verlaat om eens in de naburige stad binnen te slenteren, en ik daar mijn stokouden oud-bestuurder ontmoet, die er zijn rustgeld is komen verleven, mag ik zeker zijn dat in ons ge-

sprek over vroegere schoolwederwaardigheden, 't geliefkoosd gesprek van de oude schoolmeesters die geheel en al in hun taak opgingen, hij me telkens en onveranderlijk te berde brengt:

— Maar weet ge 't nog, dien keer, op den Dijk, met den Karel!...

WANNEER ik u over Polletje vertelde, heb ik u reeds laten hooren, hoe zeldzaam het voorvalt dat een onderwijzer gewaardeerd wordt voor 't werk dat hij bij de kinderen verricht heeft, omdat al het goede, dat er uit voortgesproten is, als natuurlijk voortvloeit uit het een-aardje-hebben naar vader of moeder of wie ook, of « omdat het er inzat » Dat is nu iets wat in schoolmeesterkringen vanzelfsprekend geheeten wordt, niet omdat het altijd waar is, maar omdat zulks de gewone schotel mag genoemd worden waarop de opvoeder onthaald wordt, telkens hij de vermetelheid heeft zich over een welgelukken van zijn pogingen te verheugen. Dat zoodoende de invloed en de macht der opvoeding haast geheel uitgeschakeld worden, behoeft geen betoog en bekommert geenszins diegenen die zoo minachtend oordeelen

over iets waar ze toch niets van weten. Maar wanneer het verkeerd loopt, ja dàn is de onderwijzer wel degelijk in gebreke : voor de **misvallen** wordt hij nogal gereedelijk verantwoordelijk gesteld ; maar de **bij**vallen zijn slechts in heel zeldzame gevallen aan hèm te wijten.

Dit althans vooral in óns land, waar de betrekkingen tusschen school en huisgezin eerder vijandelijk zijn, tot grooter schade van de kinderen. Wellicht kan dáár ook eenige kentering inkomen na het lezen van deze ervaringen; 't is ten ander met dát doel, dat ik ze hier nederpen.

« Of omdat het er inzat », schreef ik hooger. En daar wil ik even op terugkeeren. De oude Moravische bisschop Komensky, gewoonlijk bij ons Comenius geheeten, schreef reeds te zijnen tijd : « Alles is in allen »; waardoor hij beteekenen wilde, dat er in het kind alles in grondslag te vinden is, wat een mensch kan zijn of worden. Als we dus zeggen dat « het er in zit », spreken we zeker de waarheid : geen mensch ter wereld is bij machte iets uit een kind te halen wat er **niet** « inzat », maar...

Er is een heel gewichtige « maar »...

Alles wat er in het kind « inzit », ligt diep verborgen, zwaar en dik omzwachteld. En het is nu juist de kunst die zwachtels los te maken, ten einde de kern tot het volle daglicht te brengen en dien alles aan te brengen wat hij noodig heeft om weelderig op te schieten, wat het werk der opvoeding zoo gewichtig en zoo moeilijk maakt. Ge kent allen de heerlijke parabel van den Zaligmaker : « Een zaaier ging uit om te zaaien... » In ál het zaad, dat hij uitstrooide, lagen dezelfde kiem-mogelijkheden ; met wat meer zorg zouden de zaadjes, die nu tusschen de doornen verstikt werden, goudgele halmen opgebracht hebben; en had de zaaier de vogels weten te verjagen, dan zouden ook de graantjes, waarmee ze thans hun buikje vulden, een

duizendvoudigen oogst opgeleverd hebben. In elk zaadje zát dus wel degelijk de mogelijkheid tot een weelderig opschieten en een vruchtbare opbrengst, en toch was 't enkel dát deel, wat op den goeden grond viel, dat bijval gaf.

Zoo gaat het ook met onze kinderen. « 't Zit er wel in », zeker, dat is niet te betwijfelen; maar ook dát wat « er inzit » moet den gepasten grond en de vereischte zorgen vinden, zooniet komt het niet los. Denk nu eens even na : wat zoudt ge zeggen indien iemand dien parabelschen zaaier op den voet gevolgd had, om het zaad op den goeden grond te verzamelen en het tusschen doornen of vóór de vogels te werpen, onder voorwendsel dat het toch dien iemand's eigen zaad was en hij dat veel prettiger vond ?

Gek, hé ! Wie zou er zóo dwaas, zóo onzinnig kunnen zijn ?

Nochtans is het diezelfde dwaasheid, diezelfde onzinnigheid, waartegen de school zoo dikwijls — ál te dikwijls, om niet te zeggen: meestal ! — te strijden heeft in den persoon van de ouders, die, in plaats van den zaaier te helpen en te steunen, hem allerlei moeilijkheden in den weg brengen en hem tegenwerken... ja, omdat het nu eenmaal hùn kind is waar het om gaat, èn omdat zij dat veel prettiger, veel aangenamer vinden !

Indien gij echter den zaaier, den onderwijzer, steunt en helpt ; indien gij huisgezin en school aan hetzelfde touw laat trekken onder de bezorgde leiding van den onbevooroordeelden vakman; indien het huisgezin waarlijk opbouwend en opvoedend werkt en het goede zaad niet van achter den rug van den zaaier opgaart om het in de doornen of voor de vogels te werpen, dan zal het zich voorzeker in een degelijken oogst mogen verheugen !

Het doorleefd voorval van Andries en zijn broers zal u dat klaar bewijzen.

't Was nog in de eerste jaren van mijn schoolmeestersleven. Een nieuwe school was geopend, en ik werd er met nog een drietal ambtgenooten heengezonden, om ze in gang te steken. Als jongste van de vier werd mij de laagste klas toebedeeld, en ik kreeg voor mijn rekening een zeventig tot tachtig broekventjes, die met angstige blikken dien grooten, bonkigen Meneer aanstaarden die voortaan over hun wel en wee zou beschikken.

Ik heb er nooit aan gehouden voor boeman te spelen; en wanneer ik daar voor mij die haast onafzienbare schaar schuchtere kleuters zag, kon ik niet anders doen dan ze eerst en vooral op hun gemak trachten te brengen, hun voor te schilderen hoe prettig we het gingen maken onder ons, hier en daar een helderen lach te voorschijn te roepen... en langzamerhand zag ik ze ontdooien en in hun oogjes doorstralen wat genegenheid en vertrouwen worden moest... met den tijd.

Toch was er één in mijn bentje, die me voortdurend angstig bleef aankijken, en dat sneed me door het hart. Dat wezentje, ten andere, vertoonde trekken die me niet zoo heel vreemd voorkwamen... me docht dat ik zoo iemand kende of gekend had... Maar 't was nù de tijd niet om daar verder op in te gaan: stel u enkel eens voor dat er zoo een aantal kleuters, als ik voor me had, zitten af te wachten wat er met u gebeuren gaat en ondertusschen, elk volgens zijn eigen aard en volgens de ingeving van het oogenblik zich trachten bezig te houden ; en ge zult wel begrijpen dat er geen tijd te vinden was om herinneringen op te diepen of zich veel om één tachtigste van de klas te bekommeren.

Een voor een moesten ze nu op de trede komen, om daar met luide stem — en dat verschilde van haast onverstaanbaar gefrazel tot luidkeels geroep — hun naam en voor-

naam te laten hooren, die ik dan aanstipte op een mij te voren overgemaakte en nog niet ingeziene lijst. Daar kwam de beurt aan mijn schuwe, angstige kleuter.

— Janssens, Andries ! klonk het stamelend en schuchter.

Janssens... dien naam kende ik, en in deze stad was die niet zoo gemeenzaam als te Antwerpen, waar haast iedereen « Peeters » of « Janssens » heet !... Janssens... dat moest een zoontje zijn van den ouden Michiel, een kennis van me... Maar die had me er geen woordje over gerept !... Nu, 't is waar, hij kon allicht niet weten, dat ik voor déze school aangeduid was...

— Heet uw vader niet Michiel Janssens, Andries ?

— Ja, Meneer !

— En ge woont in de X-straat, nummer zooveel ?

— Ja, Meneer !

— Wel, Andries, jongen, dan is uw vader een vriend van me, en dan gaan wij beste maatjes worden, hoor, als gij flink uw best doet.

— Ja, Meneer !

Dat eeuwig « Ja, Meneer ! » hangt op den duur wel de keel uit ; maar kleuters zijn kleuters, en 't was toch mijn taak er menschen van te maken. Bij dit broekventje zou ik het in alle geval wel een beetje moeilijk vinden : zóó lijdzaam, zóo schuchter, en daarbij zóo tenger... met den top van mijn kleinen vinger zou ik hem kunnen ten gronde drukken. Daar zat nu eenmaal geen leven in; en wie me zou voorspeld hebben dat dit jongetje nog vóór 't einde van het schooljaar ten doode zou gewijd zijn, waarlijk, ik hadde hem geloofd.

Kom, kom, al die dwaze inbeeldingen van **la folle du logis,** zooals de oude Malebranche zich guitig uitdrukte, overboord gegooid : de kinderen wachten !

Onder speeltijd, terwijl mijn piepjeugdige schaar tolde

en stoeide, en ik even een praatje sloeg met een ambtgenoot, zag ik mijn kleinen Andries tegen den muur gedrukt staan, vreesachtig uitkijkend, en zich schuw intrekkend wanneer een van zijn maatjes tegen hem dreigde aan te loopen. Dat beviel me niet, en zonder talmen trok ik er op af, nam hem bij de hand en stapte er mee over de koer tusschen het gewoel door. Dat was het éérste bedrijf ; het overige zou volgen: loopen, springen, al eens een duw opvangend van een onvoorzichtig stoeier, ook al eens omvergeloopen, en schreiend... Maar dat zijn traantjes die gauw opgedroogd zijn wanneer een welgemeend, hartelijk-aanwakkerend woord er overheen glijdt.

Met zijn oudere kinderen had mijn vriend niet zoo heel veel bijval gehad; en misschien nieuwsgierig om te zien wàt ik van dezen kleuter zou terecht brengen, gaf hij me vrij spel en vond hij alles goed wat ik deed... al keek moeder wel eens bezorgd op. Ja, de moeders...

't Ging goed met Andriesje : ge kondt het hem aanzien. En om hem flink te stalen, vatte ik een andere sport met hem aan. Ik plaatste hem op den vensterboord, greep hem flink bij de enkels, en probeerde hem zoo omhoog te heffen. Denk u daar eens in, beste lezer, en ga eens even na wat al spierkracht er van noode is om u, in de handen die uw enkels omkneld houden, niet te doen ineenzakken als een vod. Spierkracht en wilskracht... en durf ! Natuurlijk pakte dit niet aanstonds : de kleuter liet zich tegen den muur ineenzakken, en het duurde geruimen tijd eer hij fiks en fintig recht kon blijven. Lieve deugd, wat was dat een pret tusschen de jongens, en een belangstelling vanwege de andere onderwijzers, wanneer hij zóó vèr geraakt was. Onmiddellijk wilden nog een aantal van mijn kleuters dat nadoen, en Meneer leende er zich heel gewillig toe, hoe afmattend het ook voor hem was.

Nu kwam het er op aan, den vensterboord en den muur te verlaten om vrij en ongehinderd, alleen gesteund op de greep van een paar krachtige handen rond de enkels, recht te blijven staan en omhoog gestoken te worden, met « den pink op den naad van de broek ». Een nieuw heksenwerk, maar toch lukte dit ook. Om het kort te maken, weldra bracht ik het zóó vèr, dat ik, steeds op dezelfde wijze, met den kleuter, die met opeengeperste tandjes en stralende oogjes als een Lilliput-soldaatje in mijn handen gekneld werd bij de enkels, geheel de speelplaats rondstapte, één maal, twéé maal, drie maal... tot ik zelf het niet meer uithouden kon. Andriesje echter wèl.

Laat me nu nog eens wijzen op wat ál spierkracht, wilskracht en durf die kleuter ontwikkelen moest om dát uit te houden ! 't Werd een ware merkwaardigheid daar in die school... en zoo daardoor die duiknamen, die ik hier gebruik, onthuld worden, daar kan ik niet aan verhelpen : de feiten moeten toch blijven zooals ze waren : ik schrijf geen verdichting, geen uitpeinzelingen, maar doorleefde ervaringen.

Natuurlijk dat de hoedanigheden, die ik aldus in 't knaapje had weten te ontwikkelen, hun terugslag vonden op alles : studie, werk, gedrag, voorkomen, wat nog al ! En « onze Andries » was de held van 't huisgezin, en vader en moeder vonden dat Meneer een heel flinken en degelijken jongen maakte van dat tenger schepseltje. Ja, vrij zijn om te doen wat ge in geweten noodig acht; daarmee, met die vrijheid, kan men wonderen verrichten.

Hoewel ik er nu toch zoo bizonder niet aan houd, aan die rangschikking in de studiën, was Andries veruit de éérste van zijn klas op 't einde van dat jaar, en terzelfder tijd een jongen die in alle opzichten beloofde.

Door den gestadigen aangroei van het aantal leerlingen

in die nieuwe school, verhoogde ik mèt hem en bleef ik mijn bentje houden, dat verbazend veel van me hield en hoogst gelukkig was nòg een jaar met mij te mogen doorbrengen. Andries, hij vooral, zag door geen andere oogen dan de mijne ; één woord of één blik van mij kon wonderen bewerken in dien knaap... en, laat het mij nu reeds zeggen, dat is zoo gebleven : hoe ouder hij werd, hoe meer hij begreep wàt ik voor hem geweest was, en tot op den huidigen dag heeft hij dat nooit vergeten... In tegenstelling daarin met zijn ouders, die weldra heel zijn welgelukken hoogst natuurlijk vonden, vermits « het er in stak »... Dat is de loop der wereld : 't is daarom dat ik vroeger reeds zeide, dat de kinderen in dit opzicht klaarziender zijn dan de ouders ; iets wat nu op zijn beurt ook wel begrijpelijk is, daar zijzelf in eigen persoon de ervaring opdeden... In het middelbaar onderwijs, dezelfde schitterende student, en, wat heel wonder was, zeer ontwikkeld en vooraanstaande in de wiskundige vakken, iets waar ik van in den aanvang bizonder op gewerkt had, omdat dit de flauwste zijde was in de familie : een van zijn oudere broeders kende op zijn veertiende jaar nog « de tafel van vermenigvuldiging » niet — wat hebben we daar, in mijn huiskring, dikwijls om gelachen — ... en of hij ze nù kent, nu hijzelf reeds groote kinderen heeft, kan ik u niet verzekeren. Nu, die voorkeur van Andries ingezien, en zijn geweldigen studiedrang, raadde ik de ouders aan hem ter Hoogeschool te zenden, waar hij met een alleruitstekendst ingenieurs-diploma uitkwam.

Thans bekleedt hij een heel vooraanstaande plaats in een der voornaamste steden van Belgisch-Congo, waaruit me nog af en toe zichtkaarten en groeten toekomen, welke me telkens diep ontroeren. En dan het wederzien, nog niet lang geleden, terwijl hij met verlof was, en betreurde dat

zijn echtgenoote — « zij kent u ook, hoor ; ik vertel heur dikwijls over u ! » — er niet bij was om persoonlijk met mij kennis te maken...

't Is nu een felle, stoere, gespierde kerel, mijn Andries, de eer en de roem van zijn familie, gelukkig in alle opzichten... Hij wijt den grondslag van dat alles aan mij ; maar of dat waar is, daar mag de lezer zelf over oordeelen... Wat ik denk, is bijzaak... Evenwel verzoek ik u vriendelijk uw oordeel op te schorsen tot ge vernomen hebt hoe het met zijn jongere broeders verliep, die ik ook daarna onder de handen kreeg.

Gust — ik zal hem zóó noemen —, de broer die na hem kwam, zou natuurlijk de voetstappen van Andries volgen: dat kon niet anders, want ook bij hèm « zat het er in ». Feitelijk was hij, in mijn onbevooroordeelde oogen, flinker en lichamelijk krachtiger dan zijn broer op denzelfden leeftijd : daar moest dus onder dezelfde behandeling minstens evenveel uit groeien als uit Andries. En inderdaad, 't ging er best mee, en ik had het er zelfs gemakkelijker mee, wat niet belette dat ik hem de meeste zorg wijdde : 't was nu eenmaal mijn eerzucht eens te toonen wat de jongere broers onder mijn handen zouden worden.

Terwijl hij bij mij in de klas zat, merkte ik op dat zijn wezen iets of wat de uitdrukking had van iemand die aan klierwoekeringen in de neuskeelholte lijdt — ik had juist eenigen tijd te voren een stukje over dat onderwerp gelezen — ; maar 't gaat niet dáárom losweg zulk een vermoeden te uiten. In de stilte van mijn studiekamer begon ik dit onderwerp dieper in te studeeren aan de hand van de beschikbare bescheiden, nam inlichtingen links en rechts, raadpleegde bevriende geneesheeren, waarvan een me heel zwaarwichtige heelkundige studiewerken ter raadpleging medegaf — naderhand heb ik de vrucht van die

bizondere studie neergelegd in mijn medico-pedagogisch werkje : **Les végétations adénoïdes dans les arrière-fosses nasales,** in 1907 bij Van In te Lier verschenen, door het Staatsbestuur in al de onderwijzersbibliotheken geplaatst, en dat, naar men mij verzekerd heeft, machtig medegewerkt heeft om die lastige kwaal tijdig te doen wegnemen — ; dit alles met het gevolg, dat, door mijn toedoen, een zeer eenvoudig heelkundig ingrijpen Gust verloste van gezwellen, die een heel ongunstigen invloed op gansch zijn gestel zouden kùnnen uitgeoefend hebben, was er niet tijdig ingegrepen.

Nu, hoe licht en ongevaarlijk ze ook was, Gust had een « operatie » doorstaan, wat hem thuis onnoodig met veel omzichtigheid deed behandelen. Ik voor mij, vond dat hoegenaamd niet noodig : 't was slechts een kleinigheid geweest en door mijn bizonder ingaan op het geval wist ik beter dan zijn ouders dat het beslist schadelijk zou zijn voor den knaap, hem in den waan te houden dat zijn toestand, die uiterst wel was, voorzorgen en toegevingen noodig maakte. Maar ouders zijn er als de kippen bij om zoo iets te overdrijven, en ik ondervond er den weerslag van : hoe meer toegevingen er thuis gedaan werden, hoe meer ik me verplicht zag hardhandig en streng op te treden... en dat werd me als een misdrijf aangerekend. Ik had mooi te praten, me met hand en tand te verweren tegen vader en moeder, die het zich in alles voor hun kind aantrokken en mijn bestgemeende raadgevingen in den wind sloegen; niets hielp en ik voelde wel dat ik op de ouders niet meer rekenen mocht. Sterk door het bewustzijn van mijn plicht zette ik echter onverstoord mijn weg voort ; maar wat ik tot stand bracht werd achter mijn rug nogal eens afgebroken, en ik was heel tevreden op het einde van het schooljaar den knaap te kunnen overgeven aan den on-

derwijzer der volgende klas. Wel behield hij nog het ontzag voor mij, en heeft hij dat altijd behouden, in zooverre dat hij eens op een keer, kort na den wereldoorlog, in groote moeilijkheden verkeerend, zich tot mij wendde en ik hem gelukkiglijk met geweldig veel inspanning van mijnentwege heb kunnen helpen; maar de bezieling was er niet, de innige vereering die de meeste kinderen voor dezen of genen van hun onderwijzers houden, en die Andries steeds voor mij had en nóg heeft.

Natuurlijk verloor ik Gust niet uit het oog, al was weldra de jongste broer, Fransje, me voor nog moeilijker toestanden komen te plaatsen. Hij deed als middelmatig leerling de lagere school uit, trad het middelbaar onderwijs in... en verliet het weldra om op een handelskantoor te gaan, waar hij zeker heel wel is, een goeden stand bekleedt en flink aan zijn brood komt, maar waarbij Andries hem ver in de schaduw laat.

Nu, bij Andries «zat het er in». Bij Gust ook wel ; maar die « operatie », ziet ge ! En dan, nà die « operatie » is Meneer dezelfde niet meer geweest voor hem !... Meneer natuurlijk !... Dat de ouders zelf niet meer « dezelfde geweest zijn » voor hem... en voor Meneer, en dat ze diens wenken en vriendschappelijke terechtwijzingen in den wind sloegen om tóch op hun eigen gedacht voort te gaan, dát is hun niet eenmaal in den geest gekomen ; en Gust zelf is heilig overtuigd, dat ik nooit zóó véél van hem gehouden en voor hèm gedaan heb als voor zijn broer Andries. Wat ook nogal natuurlijk is : hoe meer men voor iemand gedaan heeft, hoe meer men er van houdt... Maar nooit vraagt hij zich af, of Meneer wel evenveel als voor Andries heeft kúnnen, heeft mògen doen voor hem.

Nummer drie van mijn kweekelingen in dat huisgezin, Fransje, was nu aan de beurt gekomen, een flink, speelsch,

guitig jongetje, met spritselende oogjes en oneindig meer zelfverzekerdheid dan ooit één van zijn broers bezeten had op die jaren. Wanneer ik me nu, in de eenzaamheid van mijn kluizenarij, losmaak van het verder verloop van zijn leven, en hem alleen aanschouw zooals hij was toen ik hem onder de handen kreeg, dat moet ik, voor God en mijn geweten, eerlijk en openhartig verklaren dat er, mijns inziens, in dien jongen veel meer « inzat » dan in al zijn broers tezamen. Dát was nu eerst eens een jongen om eer mee in te leggen voor de ouders, en groote eer ; een jongen om zelfs, zoo het mogelijk was, Andries te overschaduwen; een kindermateriaal zooals ik er weinig ontmoette in mijn opvoedersleven.

Gelukkig dat ik was ! Die jongen zou me schadeloos stellen voor de ontgoocheling, welke ik toch eenigermate met Gust had opgeloopen ! Wat een prachtkerel zou, neen, móést daar uit opgroeien ! Die zou de bekroning zijn van mijn onderwijzerstaak, althans in die familie, waar ik steeds goede vriendschapsbetrekking mee onderhield.

Het viel me echter hoogst onaangenaam op, dat hij, wanneer mijn persoontje tusschen de jongens ter sprake kwam, wel een beetje geringschattend met mij omsprong — schoolmeesters die geheel en uitsluitelijk in hun taak opgaan en voor niets anders leven, hooren en zien veel meer dan de kinderen zelf wel weten en dan de ouders in de verste verte kunnen vermoeden, al houden ze dat meestal als beroepsgeheim voor zichzelf en maken ze er enkel gebruik van, voor zoover dit mogelijk is, om de noodige en gewenschte richting aan hun opvoederswerk te geven —. Er moest thuis bij hem wel een beetje schokschouderend, om niet te veel te zeggen, over mij gesproken worden ; en die vaststelling was de eerste, zware, steen

in de spiegelruit van mijn groote verwachtingen aangaande den knaap.

Natuurlijk dat ik me daartegen moest zetten, al gebaarde ik er niets van te weten, zooniet zou niet alleen Fransje zelf, maar geheel de klas, er onder te lijden hebben : waar geen eerbied en ontzag is, kan de opvoeder niets uitrichten. Ik moest dan wel eens streng optreden tegenover den bengel, en dat werd bij hem thuis door een heel anderen bril bekeken, in zooverre dat, waar ik « wit » zegde, er door de ouders, op welke wijze dan ook, « zwart » van gemaakt werd, en mijn woorden geheel en al hun uitwerking misten.

Mijn invloed op den jongen was weldra tot op vriespunt gezakt.

Indien de lezer nu aandachtig gevolgd heeft wat ik tot hiertoe reeds verteld heb, en zich de moeite gegeven hier en daar een oogenblik te overwegen, zal hij ook wel begrijpen dat het met de studie, met den leerlust, met het werk, van Fransje heel erbarmelijk gesteld was. Aanhoudend voelde ik in den knaap de tegenwerking van het huisgezin ; en in zulk geval moeten de beste, ijverigste pogingen op het beste menschenmateriaal ook vruchteloos blijven. Dát wordt niet voldoende ingezien. Voor mij was de toestand des te hachelijker, daar ik niet in onmin wilde komen met die familie, en nochtans Fransje legde het er werkelijk op aan, zou men gezegd hebben. Ik geloof dat mijn vrouw dikwijls heur ooren moet gestopt hebben, wanneer ik 's avonds, bij mezelf, luidop mijn beklag deed over de onverantwoordelijke handelwijze van Fransje's ouders in wat de betrekkingen tusschen hem en mij betrof.

Eens liep het toch wat al te zeer over zijn hout. Wàt Fransje uitgestoken had, weet ik niet meer; maar dat het nogal erg was, dát wel. Wat nu gedaan ? Den jongen een

zware straf geven ? Dat was wel een pleister, maar die trof alleen den knaap; en mijns inziens waren de ouders de hoofdschuldigen : die moest ik trachten te bereiken en te « beschoolmeesteren ». Nu, daar had ik alras wat op gevonden : ik deed hem in zijn schrift, in korte woorden, aanteekenen wàt hij misdreven had, en gelastte hem dat 's avonds door vader — niet door moeder, hoor ; dat telt niet ! — te doen teekenen. Dat vond ik heel wat zakelijker dan er met hem over te praten : ze zouden het, in een gesprek, natuurlijk — is 't niet ellendig dat woord te moeten gebruiken ! — voor hun zoontje aantrekken, terwijl zoo een aanteekening in het schrift, gelezen tusschen vader en zoon, en komend van iemand dien ze toch goed kenden, noodzakelijk tot meer overweging móést aanleiding geven, overweging welke niets anders kòn zijn, vond ik, dan ten bate van Fransje's welbegrepen belang.

Onverschillig, en tot zijn gezellen een oogje knijpend, trok hij er mee op. Dat stemde me heel treurig. Maar ik wilde geen mosselen roepen vóór ze aan wal waren en wachtte met niet weinig spanning af, hoe het den volgenden dag zou afloopen.

Dien morgen waren we nog maar even de klas binnen en hadden we het gebed opgezegd, of ik riep Fransje bij mij aan mijn lessenaar, met zijn schrift. Ja, daar zag ik de welgekende handteekening « M. Janssens » van vader ; maar het trof me hoe glimlachend de knaap daar voor me stond en hoe spottend hij af en toe een blik wierp op zijn gezellen achter hem.

— Wel, Fransje, zei ik ; wat zei vader daarvan ?

— Wel, Meneer, glimlachte de bengel, hij heeft met mij rond de tafel gedanst en al maar gezongen van : « Fransje, Fransje, je trippelt als een gansje ! »

Dat kwam er zoodanig koddig uit, dat ik het wel móét

billijken hoe de gansche klas in een onbedaarlijken lach schoot ; en ikzelf moest er om glimlachen, willen of niet. En ten slotte was die glimlach mijn redding, wat mijn gezag aangaat : ik scheen dus heel het geval óók op te nemen als een grap, en daarmee was er voor iedereen met de spons over gegaan. Dat voelde ik wel, en, in den toon blijvend, gaf ik den jongen, steeds glimlachend, een lichten klap op de broek en stuurde hem naar zijn plaats, hem nog toevoegend :

— Nu, ge zijt er goed van afgekomen ditmaal. Maar dat het niet meer gebeurt, hoor, Fransje !

Maar in mijn hart woedde en stormde het, en gaarne had ik dien vader op dat oogenblik een ranseling gegeven, die hem zou geheugd hebben. Was het niet ongehoord een kind zoo te bederven, letterlijk te bederven ? Dat was nu eens een jongen, waar iets puiks mee te doen was, dien ik zou willen helpen ontwikkelen en tot bloei brengen... nog heel wat meer dan bij Andries het geval geweest was... en nu moest ik zoo deerlijk schipbreuk lijden ! Zijn de ouders dan zóó onzinnig-dwaas, dat ze niet inzien hoe hun kinderen zelf de door zulke verregaande dwaasheid gebroken potten zullen moeten betalen ?

Eenige dagen later ontmoette ik den vader en hij sprak me aanstonds aan.

— Hoor eens, beste, zei hij, me gemoedelijk op den schouder kloppend, zúlke boodschappen als daar onlangs moet ge niet meer medegeven, weet ge ; dat stemt te onaangenaam en 'n mensch weet niet wat hij daarmee moet doen.

— Hé ! Wat ! deed ik. Wat daarmee doen ? Wel, ernstig opnemen !

— Kom, kom, suste hij vergoelijkend ; twee Joden weten wat een bril kost ! Fransje is een geestig jongetje, en

dat hij in de school al eens wat uitsteekt, nu, dat is toch zoo erg niet ! Ge moet daar geen staatsgeding van maken!

— Maar 't is beslist noodig...

— Och ja, een schoolmeester blijft altijd schoolmeester, hé !

En daarop liet hij me staan, nog even met de hand wuivend.

Ja, gelukkig voor de ouders als de schoolmeester altijd schoolmeester blijft ! En ik wat mij betreft, ik heb in mijn onverwoestbaar optimisme altijd reden gevonden om steeds, en nooit anders dan, schoolmeester te blijven: daaraan dank ik mijn hartelijkste herinneringen en de innige genegenheid van tallooze oud-kweekelingen. Maar ook, daarvoor heb ik dikwijls op de tanden moeten bijten en me kracht inspreken. En ik kan het ten slotte geen onderwijzer ten kwade duiden dat hij, met ouders zooals we er zoo oneindig veel ontmoeten in ons land en op onze tijden, eenvoudig er zich toe beperkt het leerplan af te werken en de hoofdzaak aan de ouders-zelf, die toch de éérst-verantwoordelijken zijn, overlaat.

Mooi is dat op verre na niet. En aanbevelingswaardig nog veel minder. Maar niet iedereen voelt zich tegen den stroom opgewassen !

Natuurlijk dat ik me er wel rekenschap van gaf, hoe mijn invloed op Fransje nu tot beneden vriespunt gedaald was. En met een diepen zucht van onbeschrijfbare ontgoocheling móést ik hem nu wel aan zijn lot overlaten. Ik had gedaan ál wat ik in geweten doen móést, ál wat ik doen kon : mij kon in elk geval geen blaam treffen.

Wat niet belette dat ik toch den naam kreeg, in die familie, « dat ik niets hield van Fransje ». Want Fransje deed verder de school uit als héél middelmatig leerling ; en daar hij onbekwaam was, en ten andere ook geen vol-

doenden leerlust bezat, voor het middelbaar onderwijs, werd hij « op stiel » gedaan.

En hij is nog altijd « op stiel ». Niet dat ik het handwerk als minderwaardig aanzie; maar indien er iemand, als kind, groote gaven bezat die niets beters vroegen dan tot breede ontwikkeling te komen, dan was hij het wel. En juist om die bizondere gaven, door de verblindheid der ouders in de kiem verstikt, betreur ik het, en zal het blijven betreuren, dat Fransje eenvoudig handswerkman geworden en gebleven is.

Over mij moet ge hem niet spreken. Want volgens hem is 't grootendeels mijn schuld, dat hij niet geworden is als zijn broer Andries, of zelfs maar als Gust...

Nog iets wat heel natuurlijk is...

Neen, ik wil me geen pluimpjes op den hoed steken, verre van daar! Ook heb ik u maar eenvoudig verteld wat ik ervaarde en wat de tijdgenooten zoo goed weten als ik. Maar toch zou ik willen, dat ge eens goed nadacht op de verhouding van de voor iedereen toch zichtbare oorzaken en hun uitwerking, op deze drie kinderen van eenzelfde huisgezin onder dezelfde omstandigheden.

Bij den eerste, overmacht van den vakman; hij wordt ingenieur.

Bij den tweede, eenige tegenwerking van het huisgezin; hij brengt het toch nog tot bureelbediende.

Bij den derde, overmacht van het huisgezin, tegen den vakman in ; hij is en blijft eenvoudig handswerkman.

En nochtans beschikte de derde over gaven, die den vakman de meest rooskleurige vergezichten openden...

Lezer, oordeel nù...

En denk daarbij aan het welbegrepen belang, aan de toekomst, van de u door den Heer geschonken kinderen!

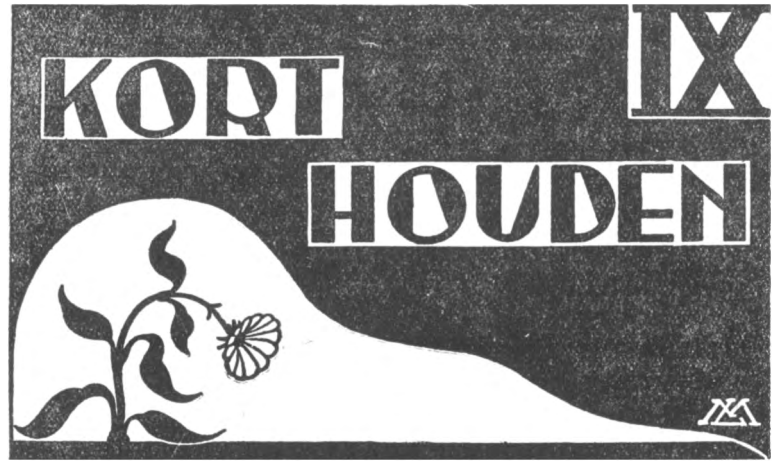

ALS ge u hoort, zoudt ge waarlijk zeggen, dat de ouders niets anders kunnen dan het zich aantrekken voor hun kinderen, tégen de onderwijzers in ! Als ge dát denkt, loopt ge vèr mis, man ; ge moet maar eens bij mij komen kijken : ge moogt gelooven dat ik er de hand aan houd, en dat mijn kinderen andere kerels zijn ! hoor ik hier en daar een lezer zeggen.

Och, er zijn soorten van ouders, zooals er soorten van onderwijzers en soorten van kinderen zijn. En van al die soorten heb ik zoo een klein beetje ervaring, ziet ge. 't Is mij ook dikwijls gebeurd, dat ik me hoorde toespreken in dien zin.

— Meneer, als onze Gusten, of onze Rik, of onze Jan, zich niet voegen wil, laat het me aanstonds weten, niet

waar; ik zal er dan gauw orde in schaffen. Want ik mag u verzekeren dat ik mijn jongens weet kort te houden, hoor!

't Zijn sommige vaders, die dat komen zeggen. Moeders zijn gewoonlijk zoo doordravend niet.... in die richting althans!

Maar mij is dat altijd heel koud en naar opgevallen. Want ik ook ben in mijn jeugd erg «kort gehouden»... en bij mij was 't dan nog zooveel te erger, daar ik in de school zoowel als thuis onder vader's alziende oog verwijlde... en hij op verre na niet gemakkelijk was! Maar ook, wat een hemelsche wonne, wanneer het mij eens gelukte aan die alles-naspeurende blikken te ontsnappen; hoe rakkerde en ravotterde ik tien uren per minuut, met het steeds onvermijdelijke en nog altijd onbegrijpelijke gevolg, dat ik natuurlijk al eens strunkelde of viel... en telkens mijn broek van voor op de knievouw gescheurd was, zoodat ál mijn broeken best herkenbaar waren aan een met zorg gestopte scheur op de knievouw. Hoe dát kwam, heb ik nooit kunnen verklaren; en welke de gevolgen er van waren, kunt ge wel vermoeden... Ze waren in alle geval zeer « doorslaande »...

't Is echter niet van mezelf dat ik hier wil vertellen. Wel van mijn Wereins.

Ik heb er nochtans geen goede herinnering van behouden, en nooit zou het in mijn gedacht gekomen zij u over mijn «schelen Wereins» te spreken — naam onder denwelken hij in mijn onderbewustzijn, maar ook dáár alleen behouden is gebleven —, ware 't niet dat ik hem later opnieuw ontmoette, als vader van een leerling uit mijn klas.

't Was een heel « onappetietelijke » kleuter, de schele Wereins — onder óns zullen we hem ook zoo maar noemen —, dien ik in mijn klas kreeg heel in het begin van mijn on-

derwijzersleven, terzelfder tijd als Dehaene, waar ik u reeds over vertelde. Niet dat die « onappetietelijkheid » zou te wijten zijn aan de misvorming van zijn linker oog : wie daar een reden in ziet om een kind te laten dalen in zijn genegenheid, is niet eens waard dat de zon hem beschijne! Neen, dáár lag het hem niet in!

Wanneer ik den jongen voor de oogen van mijn geest oproep zooals hij reilde en zeilde nu meer dan een kwart eeuw geleden, dan geeft hij mij den slijmerigen, kleverigen, waggelenden indruk van een reusachtige mossel in broek en vest, waarboven een even kleverig menschenhoofd. 't Is niet mooi van mij, ik beken het openhartig; maar ik heb me voorgenomen hier enkel de zuivere waarheid neer te schrijven, onaangezien ze mij een schoone of leelijke rol toebedeelt. En de lezer moge bedenken, dat ik nooit voorgewend heb álle deugden, en nog eenige er bij, in pacht te hebben!

Zijn kleederen hingen hem om 't lijf, nu, zooals het bij een aangekleede mossel het geval zou zijn, en hij gaf er ook niet om, zoo de regen, of het slijk, of wat dan ook, ze nog een beetje onooglijker zouden gemaakt hebben; dat kon hem hoegenaamd niet schelen, en een opmerking desaangaande liet hij eenvoudig langs zijn koude kleeren glijden. Wat echter het meest « onappetietelijk » mocht genoemd worden, was zijn loensche gluiperige blik uit die slijmachtige en schele oogen... en dan die neus, waaraan gewoonlijk twee kaarsjes hingen te biggelen, iets wat heel ongewoon was in die « fatsoenlijke » school... Dááraan wist hij echter goed te verhelpen: in plaats van zich te bedienen van zijn zakdoek, zooals ik hem telkens beval, vaagde hij ze weg met de mouw van zijn vest, zoodat die mouwen, evenals ten andere een gansch deel van zijn aange-

zicht, den viezen, slijmerigen indruk van geheel het persoontje nog in ruime mate vermeerderden.

Zelfs indien het « Surtout, ne jamais toucher un élève » daar niet als wet gegolden had, zou ik er nooit aan gedacht hebben den jongen aan te raken. Ook wanneer ik even een schrift, boek, of welk ander schoolgerief, dat hem toebehoorde, in de hand genomen had, was mijn eerste werk naar 't waschkraantje te gaan, naast het bord, om er, met zeep a.u.b., duchtig de handen te wasschen.

Nu, wanneer ik er op nadenk, vind ik dat alles erbarmelijk; maar toen was 't mij enkel vies. Ook bij de ambtgenooten stond hij als een « viezerd » bekend. In latere jaren zou ik daar misschien — wie weet ? — iets of wat kunnen aan verhelpen hebben; maar het was in het begin van mijn schoolleven, en ook mijn collega der voorgaande klas had er al het Latijn op verloren dat hij ooit gekend had. Jong zijn, en beginneling; 't is immers enkel en alleen al smedend dat men smid wordt !

Zoo slijmerig hij lichamelijk was, zoo teemerig en lam was hij verstandelijk en geestelijk. Zijn schrift was slordig, vol vlekken en met omgekrulde hoeken, zijn boeken evenzeer, zijn spraak niet minder... en dan steeds die gluiperige blikken! Dat was toch niet natuurlijk! Er moest daar de eene of de andere oorzaak ten grondslag achter liggen! Gaarne had ik die ontdekt; maar in die school — de lezer weet het — mocht de onderwijzer toch niet doen wat hij wilde, en daarenboven ontbrak me de noodige ervaring. Op zekeren keer, nochtans, begon ik over den jongen te praten met een van mijn andere ambtgenooten.

— Daar zit nu hoegenaamd geen fut in ! meende ik.

— De knaap wordt ook veel te kort gehouden thuis; verzekerde hij mij.

Juist kwam mijn collega der voorgaande klas voorbijgeslenterd.

— 't Is over Wereins dat ge spreekt ? Weet ge wat ? Als ge er dan toch fut wilt in zien, moet ge hem maar eens een klacht meegeven voor zijn vader!

— Geen gemakkelijke, zeg?

— Ge zult het wel gewaar worden, als 't eens voorvalt!

Dus invloed van den huiskring. Maar hoe kon die invloed, hoe doordrijvend en óverdrijvend ook, zúlke gevolgen hebben ? Ik piekerde er op, tot ik er hoofdpijn van kreeg, maar zonder uitslag: om zulke gevallen met vrucht te onderzoeken, moet men door alle waterkens gewasschen en diep in de kinderziel doorgedrongen zijn.

Heel dat schooljaar had ik veel moeite om mijn weerzin tegenover den kleuter te overwinnen, en met al de middelen — vrij schaarsch toen nog, en aldaar vooral! — welke mij ter beschikking stonden, trachtte ik het pantser te verbreken dat dit kindergemoed omknelde, misvormde en bedierf. Wanneer ik mijn heel natuurlijken en gewettigden tegenzin in zooverre wist meester te worden, dat ik me gemoedelijk naast hem wilde nederzetten om hem eens hartelijk terecht te wijzen, vloog de elleboog als een schild omhoog, het hoofd er achter weggedoken, en schoten me venijnige, loensche blikken van onder-op tegemoet. Geen bewijs van genegenheid kon hem beletten die verdedigende houding en dat in hem vergroeid wantrouwen aan te nemen, en, bewust van mijn machteloosheid in dit geval, zag ik me wel verplicht de pijp aan Maarten te geven!

Wat niet belette dat ik hem eenmaal, toen zijn slordigheid wat al te zeer de spuigaten uitliep, bedreigde een briefje mee te geven voor vader — 't moet zijn dat het gezegde van mijn collega in mijn hoofd was blijven spelen.— Maar toen kwam de kat voorgoed op de koord : huilen,

roepen, schreien, snotteren... 't werd een verschrikkelijk tooneel daar in die klas ; en op mijn ongemak daardoor, zoowel om den kleuter die wanhopig bleek, als om Lowitje, den bestuurder, die daardoor in zijn zoete bureelrust zou kunnen gestoord worden, met allerlei onaangename gevolgen voor den beginneling die ik was, besloot ik Gods water over Gods dijk te laten loopen.

— We zullen straks eens zien ! probeerde ik hem te troosten.

En bij het eindigen der klas vloog mijn Wereins als een hazewind de deur uit, zonder briefje, in allerijl... Meneer moest zich nog eens bedenken !...

Zonder het eigenlijk opzettelijk te doen, had ik toch in mijn geest een aantal opmerkingen, gezegden, mededeelingen, wat dies meer, bijeengegaard; en mijn onderbewustzijn had dit alles neergelegd bij het beeld van den « schelen Wereins », zooals ik het weergegeven heb. En 't is slechts later, veel later, dat dit alles in mijn studiekamer onder het genoeglijk rooken van een pijpje opgediept werd, en ik ten slotte de ziel van den bengel open en klaar voor mij zag liggen, al was het dan ook te laat voor mij, om daar nog, op dien persoon althans, gebruik van te maken.

De oude Wereins was een van die strenge vaders, die het gekende bijbelwoord : « Die wèl bemint, kastijdt zijn kind » letterlijk opvolgen, zonder toegevingen van welken aard ook, iets wat hij als een zwakheid zou aangezien hebben. Voor hem bestond de gezinsopvoeding haast uitsluitelijk in kastijdingen, en 't regende er slagen in die woning, met het beste inzicht der wereld, dat wil ik hoegenaamd niet ontkennen, maar tevens met de allerslechtste gevolgen. Ik heb den kleuter nooit gekend vooraleer, om het zoo uit te drukken, zijn ongeluk voltrokken was, maar de opvoedingswijze van vader Wereins kon enkel en alleen

deze twee uitslagen geven : ofwel vernietiging van de persoonlijkheid van het kind, ofwel verbitterden opstand en geweldigen haat. Bij lymphathische naturen als deze kleuter was, móést heel vanzelfsprekend het eerste gebeuren ; het kind werd levensmoe gemaakt vooraleer het ooit de oogen kón openen voor het werkelijke leven, en die levensmoeheid vertolkte zich op allerlei wijzen, in allerlei omstandigheden; ze maakte van den jongen den onverschilligen, lusteloozen, achterdochtigen en viezen knaap dien we kennen en nog enkel werd hij beheerscht door de zuiver dierlijke vrees voor de lichamelijke pijn, het opvoedingsmiddel van vader. Al het overige liet hem onverschillig !

Daarbij kwam dan nog een verschrikkelijk zedelijk gevaar. Vader Wereins — de man is reeds lang bij den Heer, Die meer zijn inzichten dan zijn daden zal aangerekend hebben — was een doorbrave man, vast overtuigd dat hij zijn plicht deed, en die zelf meer dan eens moet geleden hebben onder de tuchtiging van zijn zoontje. Die vaststaande braafheid eenerzijds, die ijzeren strengheid en tuchtiging anderzijds, moeten zich in den nog onontwikkelden geest van den kleuter versmolten hebben tot een besluit, dat ik ongeveer aldus kan weergeven: Betrouw die goede, brave menschen niet; ze ranselen u af! Ik vermoed dat de oude Wereins, vooraleer zijn stamhouder te kastijden, hem wel een hartig woordje zal toegestuurd hebben; misschien wel de plechtige verzekering « dat het hem pijn deed zulks te moeten doen, maar dat het noodig was voor het welzijn van den getuchtigd-wordende » — dat is geen fantasie van mij, beste lezer; 't zijn woorden die ik eens met eigen ooren vernomen heb van een verbolgen vader vóór de strafuitvoering welke ik niet kòn beletten! —; zoodat een vriendelijk woordje voor onzen kleuter als de voorbode werd van een

lichamelijke pijniging. Zoo was het ook dat een hartelijk gezegde van mij aanstonds den elleboog tot verweer oprichtte, dat het hoofd wegdook, en dat schichtige blikken afwachtten wat er gebeuren ging.

Droevig, in-droevig zeker !

Een vol jaar heb ik het met den jongen uitgehouden, en dan werd zijn herinnering bij al het overige gebracht dat het leven me voorbehouden had. Nu en dan, heel zelden echter steeg zijn beeld nog eens voor mijn oogen op, maar al flauwer en flauwer, tot op den duur zelfs het noemen van zijn naam Wereins, al of niet met de bijvoeging « de schele », me niets meer zegde, niets, niets... Begraven...

Maar al wat begraven is, is daarom nog niet dood...

Vijf en twintig jaar is een heel stuk leven...

Of het nu juist vijf en twintig was, durf ik niet onder eede bevestigen; maar het zal toch zooveel niet gescheeld hebben. Dat is echter bijzaak. Hoofdzaak is, dat ik bij zeker hervatten der klassen tusschen mijn nieuwe lichting een drommelschen deugniet vond, die zich Fons Wereins noemde. Die naam Wereins zei me echter niets, wekte geen, hoegenaamd geen herinneringen in me op : indien een onderwijzer al die namen en persoonlijkheden van oud-leerlingen moest in het hoofd houden, hij zou niets anders nog kunnen dragen. 't Is slechts wanneer een bizonderheid, een ontmoeting, een treffende gelijkenis van toestanden, hem treft, dat het begravene weer levend wordt, en des te frischer naarmate de indrukken dieper geweest zijn.

En hier, in Fons, was er hoegenaamd niets dat me aan vroeger tijden herinnerde. Wat! Zoo'n spitsvondige deugniet als hij! Lieve deugd, wat had hij zijn vorige onderwijzers toch weten te pesten! Vooral door zijn wilde onbezonnenheid, zijn gewaagde snakerijen, en dan ja, dat was kos-

telijk: hij had er het handje van om de groote menschen in hun ernst na te apen. Met dat àl was hij toch niet ongaarne gezien in de school : het feit dat een jongen zijn meester wel eens aan 't pesten gaat, is waarlijk niet voldoende om er een hekel aan te krijgen; tenware het wat al te zeer over zijn hout loopt.

Fons, ge kondt het hem aanzien, was er op uit eens te onderzoeken wat hij aan mij had en begon algauw eenige kwapoetserijen uit te steken. Verre van mij daarin te ergeren, zei ik glimlachend tot geheel de klas:

— Wereins kan het zich nog niet gewoon maken, dat hij nu in een hoogere klas zit. Hij denkt dat wij hier nog met zijn kinderstreken gediend zijn...

Ik zag hoe Fons ineens als instootte en me bezorgd-onderzoekend aankeek en bleef aankijken. Maar ik deed alsof ik dit niet bemerkte en hield me met de anderen bezig.

Onder speeltijd haalde hij echter zijn aas in en was zoo woelig, zoo wild, dat ik wel lust kreeg er een einde aan te stellen. Gelukkig deed ik het niet, doch toen weldra de bel klinken ging, riep ik hem bij mij.

— Wereins, jongen, ge zult moeten oppassen of ge loopt de muren nog in!

Een vroolijke schaterlach, een blij-stralend wezen, 't hart wordt er mij nog warm bij. Zijn fluwijnachtig wezen, waarin twee scherpe oogen schitterden, tot mij opgeheven, antwoordde hij mij luchtig:

— De speelplaats is toch om te spelen, Meneer!

— Zeker, jongen, maar niet om uzelf of anderen een ongeluk aan te brengen. Als ge dàt doen wilt, doe het dan liever thuis, dan heb ik er geen uitstaans mee, voegde ik er glimlachend bij.

Maar mijn glimlach vervaagde, toen ik zag hoe bij 't

vernoemen van zijn tehuis de zon als van zijn wezen wegtrok.

— Thuis? morde hij half tusschen de tanden op bitteren toon. Thuis màg ik niet spelen. Mijn vader wil dat niet.

— Dwaze jongen! deed ik bestraffend. Vader wil niet dat ge zoo wild zijt; want ge zijt wild, Fons. En daarin heeft hij overschot van gelijk.

— Gij kent mijn vader niet, hé, Meneer! Maar hij kent u wel, hoor!

Mogelijk, dat! Er zijn meer menschen die een onderwijzer kennen als die hijzelf kent. Dat is vanzelfsprekend. Juist wilde ik er nog een woordje bijvoegen, toen de bel klonk, en daarmee werd er aan dit kort gesprek een einde gesteld.

Ik weet niet wat het was, maar ik voelde me door iets aangetrokken tot dien bengel. Zijn losse, onverschillige, groote-mensch-achtige manier van doen, de minachting welke zich soms op zijn beweegbaar aangezicht afteekende, de spottende woorden waarmee hij elke gevoelsuiting opheldere en uitlegde, de schokschouderende afkeer dien ik op zijn wezen las wanneer gezinsverhoudingen te berde kwamen, dat alles, en meer, maakte van hem een wonder staaltje van vroegrijpen jongen, in geestelijk opzicht althans. Soms gebeurde het, dat ik me wel wat onaangenaam geprikkeld voelde bij de eene of andere uiteenzetting door de heel bizondere schalks-spottende uitdrukking van zijn grijsgrauwe oogen, waarin ik dan, docht me, heel klaar en duidelijk meende te lezen.

— Nog niet gedaan met dien leuterpraat? Och kom, ik althans weet best dat ge zelf niet de helft gelooft van wat ge ons wijsmaken wilt!

En dat maakte me soms wel een beetje boos, en dan

kon ik hem gloeiende blikken toewerpen, die hij als onverschillig opving, terwijl hij wel eens durfde schokschouderen.

Dat was nu eens geen kind als de andere. En toch, op de speelplaats, waar hij altijd haantje-vooruit was, toonde hij zich volslagen kind, zij 't dan ook een wòést kind. Wat een raadsel, die jongen!

Eens op een keer liep hij haast een kleine der laagste klas omver. Gelukkig kon ik hem nog bijtijds bij den arm grijpen; maar zoo hevig was zijn vaart geweest, dat hij mij rond het lijf slingerde en me bijna ten gronde rukte.

— Fons, jongen, dat gaat zoo niet, hoor!

— Och, die bubbels ook; die loopen altijd in den weg, Meneer.

— 't Is hùn speelplaats ook, Fons. Zijt ge thuis dan ook zoo wild?

— Thuis? 't Zou wat zijn met «hèm» als we thuis moesten spelen!

— «Hem»? Wie is die «hem»?

— Wie zou het anders zijn dan mijn vader!

Dat kwam er zoo minachtend uit, dat het mij diep aangreep.

— Moogt ge dan niet spelen van vader?

— Ik moet leeren! 't Is bij ons àl leeren wat de klok slaat!

Wat klonk dat vijandig! Nu, dàt kon ik best begrijpen. Altijd ben ik er voor uitgekomen dat, wat het kind leeren moet, in de school behoeft te gebeuren; thuis is er nog altijd gelegenheid genoeg om door een gepast woord de gezinsopvoeding te behartigen. Maar wat de jeugd vooral in den huiskring noodig heeft, is **ontspanning**. Maar ik kon toch geen partij kiezen **voor** den jongen **tegen** zijn

ouders; in dit geval toch niet! Ook maakte ik me er met een smousje van af en liet hem aan zijn spel over.

Daar broeide een wederspannige, opstandige geest in dat jonge hoofd; ik gaf me er best rekening van. En het ergste van al was, dat ik den jongen in gemoede geen ongelijk geven kon! Dat verschafte me weer eens een van die zielskonflikten, die des te veelvuldiger voorkomen naarmate men dieper in de harten en de gemoederen doordringt.

Rond dien tijd kwam er een rondschrijven, waarbij de onderwijzers vanaf de derde klas verplicht werden elken dag huiswerk op te geven; dit geschiedde «op de dringende vraag van talrijke ouders». Ik, voor mij, kwam er recht voor uit, dat de ouders beter zouden doen zich met hun eigen zaken te bemoeien, en dat ik principiëel tégen alle opgelegd huiswerk stond en sta ; huiswerk is enkel goed om de ouders eenige rust te gunnen als ze die anders niet kunnen vinden, en om hen voor een tijdje te doen vergeten dat God hen met kinderen gezegend heeft. Dit, natuurlijk wat de lagere school, de volksschool, betreft. Maar ik ben te lang bij het leger geweest, om niet te weten dat een bevel een bevel is ; 't kwam er dus enkel op aan mijn opvoedkundige overtuiging èn dat bevel t'akkoord te brengen. En ik vond het middel daartoe, door de instelling van het vrij huiswerk. Ik stelde mijn jongens voor, de muren van onze klas eigenhandig te versieren met mooie werken van allen aard : oefeningen in deze en gene vakken, teekeningen, enzoovoort. Dat enzoovoort liet alle noodige speling. Evenwel zou ik hun niets opleggen op pene van straf; wie er lust toe had, zou het doen, en in het vak dat hij verkoos. Maar het zou mij oneindig veel genoegen doen, verklaarde ik, terwijl ik mijn bengels met innige genegenheid aankeek.

Laat me hier terloops vermelden, dat mijn nieuwigheid schitterend insloeg.

Vóór het huiskeeren, 's avonds, kwam Fons bij mij.

— Meneer, mag ik een teekening maken ?

— Zeker, Fons, waarom niet !

— Mag ik dan aan « hèm » zeggen, dat gij het mij opgelegd hebt ?

Zonder in te gaan op zijn minachtende omschrijving van vader, zei ik :

— Maar, jongen, ge weet wel dat ik u niets opleg ! Ik vráág het enkel.

Juist riep me de bestuurder bij, en daarmee mocht Fons afdruipen.

Den volgenden dag was hij een der zeldzamen, die niets, of nóg niets, meegebracht hadden. Dat verwonderde me erg.

— Wel, Fons, zei ik hem, ik dacht dat ge een teekening gingt maken?

— Ik mocht niet van « hèm », Meneer: ik moest rekenen.

Onmogelijk den machteloozen wrok uit te drukken, die in deze woorden weerklonk.

— Nu, dat is ook een mooi werk, Fons. Maar vraag eens aan vader of hij me dezen middag, of morgen als 't hem beter past, wil komen spreken ?

Ja, Fons zou dat doen. En ik zou dien mij onbekenden vader eens flink beschoolmeesteren in 't belang van zijn zoon, met wien hij anders nog wondere dingen zou kunnen beleven. Maar vader had geen tijd, verklaarde hij. Neen, voor zùlke dingen gebeurt het nogal meer dat de ouders « geen tijd » hebben ! Dat is een manier als een ander, om niet al te onbeleefd iemand toe te voegen : Bemoei u met uw eigen zaken !

Best, dat zou ik ook doen. En ik legde me bizonder toe

op Fons, om hem geheel onder mijn duim te krijgen. Hoewel ik heel goed gewaar werd dat de jongen van me hield gelukte ik er toch niet in zijn wederspannigheid, zijn eigenzinnigheid, zijn opstandigheid en wildheid in te toomen : waar huisgezin en school niet samenwerken om de euvels te verdrijven, door het huisgezin te voorschijn geroepen, daar staan zelfs de beste school en de beste onderwijzer machteloos. Nu, de genegenheid die de knaap me toedroeg wekte zijn vertrouwen, en af en toe hoorde ik genoeg om me een gedacht te geven van dien onzichtbaren vader: streng, uiterst streng, hoewel niet tot lijfstraffen overgaande dan bij groote uitzondering, vol minachting voor de school en wie er aan verbonden was, nooit tevreden over zijn jongen die nooit genoeg leerde en werkte, vijand van alle spel — « ik speelde ook niet als ik klein was », is zijn woord, Meneer —, steeds onvoldaan; in een woord, een vader om met liefde en verrukking een aframmeling te geven die niet van de poes zijn zou !

En terwijl ik mijn best deed op Fons, die al meer en meer van mij begon te houden, beklaagde ik hem in mezelf en hoopte voor hem dat het leven hem genadiger zou zijn dan zijn vader, die vader waar ik een hekel aan gekregen had.

't Was schooltentoonstelling. En mijn klas had bizonder veel bijval, vanwege de frissche, oorspronkelijke en zelfbedachte werken, door mijn leerlingen in den loop van het schooljaar aangebracht en waarmee onze vier muren versierd en onze lessenaars beladen waren. Aanhoudend moest ik ouders te woord staan ; en ook heele zwermen van mijn jongens drongen om me heen. Ook Fons. Want Fons was er ook in gelukt iets te doen voor de tentoonstelling; en zelfs had hij het zóó ver gekregen — wie weet

wat hem dat gekost heeft ! —, dat vader en moeder ook eens zouden komen kijken.

— Daar is « hij », hoorde ik Fons zeggen, terwijl hij me even bij de mouw trok.

Ik keek toe, en moest me aan mijn lessenaar vasthouden... En duizeling zeker... Meende ik daar nu, in het deurgat niet mijn «schelen Wereins» te zien, ge weet wel, dien viezen bengel uit het begin van mijn schoolleven!... Waarlijk, hij staat daar nog... maar ditmaal, o wonder ! zónder kaarsjes aan den neus, en zuiver, hoewel zijn kleedij nog mosselachtig is. Werktuiglijk kijk ik naar zijn mouwen, om de sporen te zoeken van zijn neusvagen, maar die mouwen zijn zuiver... En hij is ook veel grooter geworden... En naast hem de gestalte van een vrouw ; maar daar weet of besef ik niets méér van...

Waarlijk, ik voel me ontsteld alsof ik een zware duizeling doormaak... Legt de man zelf dat anders uit ? Best mogelijk, want een minachtende glimlach zweeft op zijn wezen, en nog heeft hij den mond niet geopend om me te groeten, iets wat toch aan hèm is te doen als bezoeker, als oud-leerling, en als vader van mijn leerling... Langzamerhand herstel ik me...

— Zoo, Wereins, zijt gij dat ? En is dat uw jongen?

— Ja, maar hij deugt niet !

— Zeg eens, Wereins, ge waart, gij, toch ook zoo'n heilig boontje niet !

— Dat is nog geen reden voor hem !

En zonder nog een woord te spreken, zonder te groeten, keert hij mij den rug toe en gaat heen. Hij is gekomen, zooals hij zijn zoon beloofd heeft, maar 't is ook al. Geen voet heeft hij in de klas gezet, niets bekeken ; alleen **gekomen**, eerlijk **gekomen** : Fons heeft niet meer op te eischen ; vader is inderdaad **gekomen.**

Wereins, man, aan uw tamelijk welstellend voorkomen is het te zien, dat het leven u genadiger is geweest dan uw vader zaliger, die het nochtans met u zoo goed meende. Maar gij, gij zijt ruimschoots even ongenadig als uw vader ; en waar hij gevaar geloopen heeft van zijn zoon een nietsnut, een luie, lamme vagebond te zien worden, iets wat de Hemel verhoed heeft, legt gij het er op aan van uw zoon een opstandeling te maken, opstandeling tegen uw gezag om te beginnen — als hij dat al niet is —, tegen álle gezag in later jaren. Zal de hemel hier ook moeten tusschenkomen om dit te verhoeden ?

Ik hóóp het vurig, want ik houd erg veel van Fons... Maar me dunkt dat ge den Hemel toch wat àl te veel werk in de handen speelt...

Mijn laatste herinnering is me vèruit de aangenaamste. Ternauwernood was vader verdwenen, of Fons greep krampachtig mijn hand tusschen zijn beide handen, drukte er een brandenden zoen op, en ijlde weg, zijn ouders achterna...

Dank u voor dien handzoen, Fons, mijn jongen ; dat is de heerlijkste belooning die ik kon ontvangen in die opwelling van uw toegenegen hart ! En 't geeft me veel hoop!...

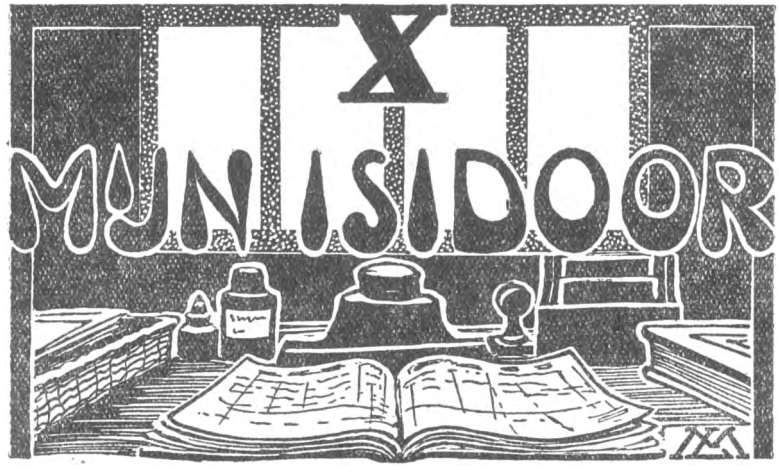

IS wel de moeite waard, er zooveel beslag om te maken, dat de jongens die ge gedurende een jaar, denk eens : één enkel jaar ! bij u hadt, goed met u om konden gaan, en dat er enkele waren die een « vlam » voor u hadden ! Lieve deugd, dat gebeurt toch overal en altijd ; dat zijn van die strovuurtjes, die wel eens hevig opflikkeren, maar alras uitgaan, alleen een weinig asch achterlatend die door alle winden verstrooid wordt. Ge moet op-en-top schoolmeester zijn, om u daar zooveel te laten op voorstaan !

Ge hebt duizendmaal gelijk, beste lezer, 't zijn allemaal « vlammetjes »... maar me dunkt dat de meeste van die vlammetjes nog flink blijven branden na zoo lange jaren afwezigheid... Vlammetjes, ja, die brieven, zichtkaarten, foto's... maar als zoo'n vlammetje tegen de jaren bestand

blijkt, dan krijgt het, geloof ik, een ánderen naam, is 't niet ? En wat betreft dat kort verblijf bij mij, in mijn klas: zooals ge terecht zegt, één enkel jaar meestal, 't moet toch zijn dat het een blijvenden indruk uitgeoefend heeft, vindt ge 't niet? Een indruk, een blijvende indruk, die 't leven niet uitwisschen kan, die de toekomst een gansch andere wending geeft, die als een deus ex machina op het geheele levenslot gewerkt heeft, och, die heeft niet ééns een jáár noodig; daarvoor is een korte tijd, een gesprek, een eenvoudig voorval, meer dan voldoende reeds! Ik zou er u kunnen op wijzen, dat, zoo ik hier in deze rustige kluizenarij deze woorden nederpen na een gansch leven van vruchtbaar werk — dat hóóp ik althans — tusschen groote en kleine kinderen, dit alleen te wijten is aan het feit... dat op zekeren dag mijn aandacht getrokken werd op de uitstalling van een dagbladkiosk op een der lanen te Antwerpen! En het staat als een paal boven water vast, dat ik, zonder dàt vluchtig oogenblik, thans op verre na niet met zoo innig veel genoegen mijn afgelegde levensbaan zou mogen overzien.

Maar ik ga u hier niet over mijzelf vertellen ; veeleer wil ik eens toonen hoe zoo een vluchtig oogenblik machtig ten goede gekomen is aan een ander, aan mijn Isidoor ; een jongen die nooit in mijn klas gezeten heeft, en bij wien het « vlammetje », nu twee en dertig jaar minstens geleden op zulk een vluchtig oogenblik ontstoken, nog immer flink doorbrandt en warmte en licht verspreidt! En geen klein beetje, hoor, zoodat het, wanneer het hèm betreft, heel ongepast zou zijn van een « vlammetje » te spreken !

Mijn Isidoor !...

Ik wist niet wie hij was, hoe hij heette — 't is al heel

mooi als ge uw eigen leerlingen kent, en vrijwel onmogelijk ook al de kinderen der andere klassen, voor zooveel ze niet bij u gezeten hebben, te kennen ! —, toen hij op zekeren dag, op de speelplaats, me zijn beklag kwam doen, dat de jongens hem uitscholden, en op een manier die mij erg trof. Waarom hij zich tot mij wendde, in plaats van tot zijn eigen onderwijzer ? Voelde hij misschien iets in mij ? Of was 't enkel omdat ik op dat oogenblik 't dichtst bij hem stond op de koer? Het eerste vraagt heel wat verbeelding ; het tweede is veel natuurlijker, en daarom houd ik het er voor ; hoewel het verder verloop van onze betrekkingen dan nog veel wonderbaarder wordt.

Natuurlijk nam ik zijn verdediging op, en wist het zoo aan boord te leggen, dat er aan dat schelden gauw een einde kwam. De jongen scheen me daar heel dankbaar voor te zijn, want telkens hij er de gelegenheid toe vond, kruiste hij mijn weg en nam dan eerbiedig maar met heel vertrouwvolle en hartelijk glinsterende oogen, de pet af.

— Da's een « keppe » van Meneer P., zeiden de jongens ondereen.

Een « keppe » — in de plaatselijke gewestspraak : een lieveling — ... ik vraag me af hoe en waarom ? Toch niet omdat ik het me voor hem aangetrokken had, want elk ander onderwijzer zou wel eveneens gedaan hebben ! Om de manier waarop dit geschied was ? Och, iedereen heeft zijn eigen manier van terechtwijzen, en ik, voor mijn part, had niet meer aandacht gegeven aan dit geval dan aan de talrijke andere, welke schering en inslag vormen in het onderwijzersleven ! Omdat hij zich bij mij trachtte aan te sluiten en ik zijn vriendelijkheid met gelijke munt betaalde? Mogelijk, dat. In alle geval, ik had er deugd in, en vroeg zijn klasonderwijzer hoe hij heette.

— Isidoor Loopers. Een stille jongen ; geen arend.

Goed, dus kon ik hem in 't vervolg « Loopers » noemen, en 't bleef « Loopers », kort weg, zonder het minste gedacht van mij, me in zijn leven te willen dringen. Ik had waarlijk reeds ruim genoeg aan mijn eigen bengels !

Toch moet het zijn, dat ik, zonder het te weten, in zijn hart een plaatsje gevonden had. Immers, kort daarop veranderde ik van school, verliet hij ze ook om in den handel van zijn ouders op te gaan — marktkramers, zooals ik al gehoord had — en zou ik er nooit meer aan gedacht hebben, toen op zekeren dag hij aan mijn deur belde en vroeg om me te spreken.

— Zoo, Loopers, komt ge me eens goeden dag zeggen?

— Ja, Meneer, en ik zou u wat willen vragen....

— Doe maar, jongen !

— Ik zou willen voortleeren thuis, Meneer ; zoudt gij mij niet willen lesgeven ?

Privaatles... Dat was, voor den oorlog, in den armen tijd van het onderwijs, een steeds welgekomen bijwinst voor ieder van ons ; maar het werd als zeer onfatsoenlijk en met misprijzen aangezien, wanneer de eene in eens anders duiven schoot. En Isidoor was nooit mijn leerling geweest !... 't Is waar, hij was nu van de school af... Maar toch!...

— Waarom gaat ge niet naar Meneer X., Loopers ?

— 'k Zou u liever hebben, Meneer. En mijn vader ook.

Dat deed de deur dicht. Me docht dat ik mijn plicht jegens mijn ambtgenoot vervuld had, en aanvaardde dus. Drie maal per week zou ik bij hem thuis komen — vader stond er op, dat ik bij hèn kwam —, en de zaak was beklonken. Verheugd trok de jongen op.

De vrij talrijke familie bewoonde eenige kamers op het gelijkvloers in een echte kazerne-woning, en voor de eerste maal dat ik er den voet zette, viel het er mij zeer

vreemd op. Vader ontving me heel kort : de man drukte zich moeilijk uit in onze taal, vernam ik later ; hij riep Isidoor, en wij zetten ons aan 't werk, terwijl vader onbeweeglijk in een hoek der ruime voorplaats bleef zitten, blijkbaar om na te gaan hoe 't hier met mij zou gaan. Ik had het alras op, dat Isidoor slechts na zeer veel pramen de toestemming had bekomen om « voort te leeren », en dan nog enkel bij mij, die reeds een beetje gekend en gewaardeerd scheen, waarschijnlijk door een stralenkrans dien den jongen om mijn hoofd moest gevlochten hebben !

Er zat echter niet veel leeren in, in mijn Isidoor ; 't was alsof er een steenharde bolster om zijn geest zat ; maar ik beijverde me naar mijn beste krachten om die te kunnen breken. Daartoe bracht ik dikwijls het gesprek op den bizonderen, mij nog volslagen onbekenden handel van vader, waarin ook Isidoor opgenomen was ; en al pratende sloeg ik er losweg uit, dat het toch veel voordeeliger zijn zou, ergens een winkel te openen : de markten gaven geen dagelijksch werk, en die konden ze er toch altijd bij doen. Dit los daarheen geworpen gezegde, waaraan ikzelf geen gewicht hechtte, zou echter blijken niet in dooveman's ooren gevallen te zijn!

Met vader was ik ondertusschen op goeden voet geraakt; ook met de overige familieleden die af en toe hun neus kwamen toonen. Onder een ruwschijnend uiterlijk was die vader een innig, hartelijk, uitstekend, hoewel ongeletterd mensch, kinderlijk van gevoelens en soms nog heel speelsch; van hem behoud ik de herinnering aan een gouden hart, en dan ook aan die vertrouwvol-hartelijke oogen, zoo zacht, zoo liefderijk, soms zoo guitig, dat ik ze nooit vergeten kan en ze nog steeds op mij zie stralen wanneer ik hem voor mijn geest oproep. Wat moeder betreft, die was de huisvrouw, scherp en kort in den omgang, maar

overigens de waardige echtgenoote van zulk een doorbraaf man... en haar woord gaf doorslag in alles en bij allen. Maar van gezinsopvoeding was er geen spoor : de kinderen waren de toevallen in het huwelijk : zij groeiden op, gingen eenigen tijd ter school omdat dit nu eenmaal de gewoonte was, en bleven dan in de « zaak » bezig.

Er was echter niet veel uit te steken met Isidoor in zake leeren ; de bolster bleek te hard. Ofwel was de tijd nog niet gekomen, ofwel zou die nooit komen. En hoewel het voor mij een geldelijk verlies was, kon ik het niet over 't hart krijgen aan een nutteloos pogen hun zuurgewonnen penningen te laten besteden. Ik vertelde dat aan vader, die me grijnzend aanhoorde, zei dat ik me, in voorkomend geval, te zijner beschikking hield, en verliet dit huisgezin waar ikzelf heel veel menschenkennis opgedaan had.

Voor mij was dat een afgesloten levensvoorval geworden, zooals er bij aantallen in mijn leven te vinden zijn. Gedaan. Een kruis er over. Er waren ten andere dag-in-dag-uit een boel ándere katten te geeselen.

Op zekeren dag kwam mijn vrouw thuis van de markt.

— Weet ge dat Loopers een winkel gaat openen ? vroeg ze mij.

— Zoo ? deed ik onverschillig. Maar daar schoot me door den geest, wat ik vroeger den vader reeds aangeraden had. En daar dit nu gebeurde, gaf het mij toch een zekere voldoening, die ik niet verbergen wou.

Denzelfden avond kwam Isidoor bij mij aanbellen. Maar 't was de Isidoor van te voren niet meer : de vertrouwelijkheid was uit zijn oogen verdwenen, en wat de innige beleefdheid betreft, welke ik zoo prettig in hem gevonden had, die was ook ver te zoeken. Kort, en op echten boodschapperstoon, kwam hij me vragen of ik vader eens wilde spreken.

— Wat is er, Loopers ?

— Hij zal het u wel zeggen ; 't is over « de zaken ».

Mijn hoed op, wandelstok in de hand, een versche pijp opgestoken en ik er heen, naar den winkel dien ze gingen openen en waar mijn vrouw mij de ligging van opgegeven had ; want Isidoor had dat niet gedaan. Ja, vader wou inderdaad zijn zaken uitbreiden, en hij vroeg me niet min of niet meer dan het toezicht te willen houden over den gang van den handel, de boeken houden, het noodige schrijfwerk doen.

— Ja, dat wil ik wel, en gaarne. Maar dan moet ik báás zijn op 't bureel !

't Bureel... een kamertje op 't verdiep, waar een lessenaar stond, en een kast; dat zou het « bureel » zijn. Nù nog kan ik niet begrijpen, hoe mijn aanmatigend gezegde, dat ik wilde « baas-zijn » zóó goed en zoo breed-glimlachend ontvangen werd. Wellicht was vader nog heel wat verstandiger dan ik vermoedde, en begreep hij ruim zoo goed als ik dat in zake handelswetenschap de geletterde, die ten volle te betrouwen was — dát las ik in zijn oogen ! — niet kon ondergeschikt worden aan den ongeletterde. Natuurlijk niet in wat het rechtstreeks koopen en verkoopen aanging : dat was immers zijn zaak. We verstonden elkaar, alsof we tezamen gewonnen en geboren waren, en ik nam bezit van mijn plaats voor den lessenaar, deed ware verhooren onderstaan om me op de hoogte te stellen, teekende aan, rekende, begon te schikken, bestelde al wat ik noodig had... en alles ging in gang. Elken dag werd me verslag gegeven van 't verloop der zaken ; langzamerhand begon ik me ook in de aankoopen te mengen, handelsreizigers en handelaars te ontvangen... ik zat daar waarlijk alsof ik de oude Loopers in eigen persoon was ; en dat beviel den braven, betrouwvollen man zoozeer, dat,

in 't geval een der met mij onderhandelende kooplieden niet instemde met mijn eischen en zich rechtstreeks tot hèm wendde, hij me met den vinger aanwees en in zijn gebroken taal met nadruk zegde :

— Niet **ik** ; **hij** daar, Loopers !

En Isidoor ? Waar blijft Isidoor ? zal de lezer vragen.

Och, Isidoor, wel, die stond gewoonlijk met de handen in de zakken en de pet op 't hoofd achter den toog, terwijl ik den winkel doorschreed om me naar 't bureel te begeven of huiswaarts te keeren. Die jongen zakte, zakte al meer en meer; was 't wellicht de invloed van de marktkramers waarmee hij haast uitsluitelijk omging ? of was 't het innerlijk besef, dat hij toch tot niets deugde, vermits **ik, ik** ! hem in steek gelaten had ? Ik weet het niet; maar zeker is dat soms, bij zijn aanblik, me als een pijnlijke, heel pijnlijke bliksemschicht door het hart schoot; die jongen had veel van me gehouden, en ik van hem, en er is geen leed zoo smartelijk en zoo bitter dan iemand waarvan men gehouden heeft en **dus** nog van houdt — want wispelturigheid behoort niet tot mijn nochtans vrij talrijke gebreken ! — te zien afdalen, reddeloos, te zien nederzinken in het minderwaardige. Dat is verschrikkelijk voor wie een hart in den boezem draagt! Maar ja; de zaken van vader Loopers, mijn school, de naschoolsche studie, honderdduizend dingen die geen naam hebben en die toch noodzakelijk zijn en tijd en aandacht vragen, dat alles nam me te zeer in beslag om me nog in het bizonder aan het vraagstuk « Isidoor » te kùnnen wijden.

Nu, rechtuit gezegd, ik mocht zeer tevreden zijn over wat ik afleverde : de zaak van Loopers bloeide, mijn klas had een goeden naam, op onderwijskundig evenals op opvoedkundig gebied begon ik een zekere bekendheid te verkrijgen, zij 't dan ook onder een schuilnaam die voor enke-

len geen geheim bleek te zijn, mijn vakbetrekkingen breidden zich uit en reeds was ik met de pen buiten Europa gevlogen... Neen, ik was zeker wel de laatste om eenige klacht te laten hooren — want konflikten met de overheid, waar 't het welbegrepen belang van de mij toevertrouwde kinderen betrof, konden nooit mijn gemoedsrust storen — ; en ware 't niet geweest dat af en toe te Loopers de angel, die Isidoor heette, mij een heel gevoeligen prik gaf, alles zou zoo goed geweest zijn als het in de beste der werelden mogelijk was. Nu, ik kon me daar gemakkelijk in troosten : de aarde is immers een « tranendal », en dat tranendal was dan nog verbazend rooskleurig in en door mijn drukken werkkring. Een van mijn vrienden schreef onlangs in een blad der hoofdstad : « Ik heb zooveel kermissen als er dagen in 't jaar zijn dat ik werken kan » ; en die groote waarheid ingezien, moet ik erkennen dat mijn leven één buitensporige kermis was... een beetje al te buitensporig, iets wat ik later heel duur heb mogen betalen.

Maar Isidoor... Isidoor...

Reeds meer dan eens heb ik doen opmerken, dat het onbewuste, of beter het ónderbewuste, een verbazend groote rol speelt in 's menschen leven ; vooral wanneer men de gewoonte heeft 's avonds, vóór het insluimeren, een gewetensonderzoek in te stellen over den verloopen dag en tegenover zichzelf als streng en onbevooroordeeld rechter weet op te treden, « onder het eeuwigheidslicht », zooals een innig geliefde Hollandsche vriend me eens schreef. Dat onderbewuste zet dan onze overwegingen voort zonder dat wij er iets van bemerken, tot het op den duur tot uiting komt in een opwelling, die we misschien op hetzelfde oogenblik afkeuren, maar die de levensperspectief ons weldra leert als de deus ex machina te zijn, die op

het gepaste oogenblik het gepaste ingrijpen aangeeft.

Op zekeren dag — in den handel zijn er hoogten en laagten, meevallen en tegenslagen, en we stonden te Loopers juist midden in zulk een tegenslag — was ik na schooltijd ijlings naar « 't bureel » getrokken, zonder zelfs eenmaal langs huis om te gaan, iets waar ik mijn vrouw van verwittigd had, toen ik, bij het binnentreden in den winkel, daar als naar gewoonte Isidoor zag staan, met de handen in de zakken, de pet op 't hoofd, lamlendig naar me kijkend zonder te verroeren of te verpinken, zonder één woord te spreken. Dat maakte me oneindig korzelig, en in mijn jeugdige onbezonnenheid, zooals ik het op dat oogenblik zou genoemd hebben, sprong ik op hem toe, sloeg met een welgemikten slag hem de pet van het hoofd en beet hem scherp toe :

— Pet af als ge mij ziet !

Isidoor bekeek me met groote oogen, zonder te verroeren.

— Waarom doet gij dat ? vroeg hij eenvoudig en traag.

— Handen uit de zakken als ge me aanspreekt ! snakte ik terug.

Hij deed het, raapte heel gemoedelijk de afgeslagen pet op, en dan :

— Waarom doet ge dat nu toch ?

— Ge moet beleefd zijn.

— Wel, dan kunt ge me dat wel zeggen, hé ! **Ge zijt schoolmeester voor iets !**

Ik stond daar als van de hand Gods geslagen ! Want die lamme, loome kerel **had gelijk** ! Ik wàs schoolmeester voor iets ! « Uit den mond der kinderen en der dwazen zult ge de waarheid vernemen », staat er ergens in den Bijbel ; en ik, **ik,** die fier was op den naam dien ik reeds als opvoedkundige — **kundige** ! eilaas ! — had kunnen ver-

werven, werd hier zoo maar in mij heel striemende woorden de waarheid gezegd en tot mijn plicht geroepen !

— En zult ge doen wat ik u zeg ? vroeg ik kortweg, met innerlijken twijfel.

— Natuurlijk, hé !

Nieuwe kaakslag voor den opvoedkundigen — **kundigen!** — schoolmeester !

— Neem dan uw pet af en zeg: Goeden dag, Meneer P.

Hij deed het, juist zooals ik vroeg.

— Dat zult ge nu doen, telkens ge me ziet, verstaan ?

— Goed !

Dat klonk heel kort en heel ernstig; maar geen eed kon zwaarder klinken in mijn oor.

Op het bureel gekomen, ja, ik moet het erkennen, was mijn hoofd niet bij de zaken, hoe ingewikkeld en dringend ze ook waren. Ik probeerde er wat orde in te brengen, maar 't ging niet: nog steeds voelde ik mijn wangen branden onder de kaakslagen — echte kaakslagen! — van dien uil, dien ezel, dien dommerik, daar beneden. Neen, ik wil me niet beter maken dan ik ben : ik was razend op hem... want **hij** had **mij** den voet op de borst gezet.

— Wacht, kerel, dacht ik, dat zal ik u betaald zetten !

En luide riep ik aan de trap:

— Isidoor, hier komen !

Isidoor kwam, op zijn duizend gemakken, de trap op, deed bij het inkomen van 't bureel de pet af, en wachtte heel goedsjeugdig af wat ik nòg zou vertellen.

— Raap al die papieren eens bijeen !

Hij deed het, zelfs heel zorgvuldig.

— Klasseer die nu volgens de namen der leveraars.

Zijn nog altijd loome gewilligheid bedaarde me, en ik begon me te schamen over mijn ruw optreden. Er waren een aantal kleine bijkomende werkjes, waar ik anders

zelf mijn tijd moest aan besteden, welke ik hem opvolgenlijk te verrichten gaf; en hij deed dat wel is waar langzaam, maar tevens zoo zeker en zoo juist, dat het mij door het hoofd schoot hoe gemakkelijk het voor mij zijn zou, en hoe ik me meer aan de eigenlijke zaken zou kunnen wijden, indien ik altijd zulk een helper bij mij had. Ik was er heel tevreden over, en bij het heengaan was ik de eerste om te zeggen :

— Nu, dag, Isidoor, tot morgen !

— Dag, Meneer ; tot morgen ! antwoordde hij mij loom, maar beleefd.

Den volgenden dag stond ik nog met de klink der winkeldeur in de hand, toen ginder, achter den toog, reeds een pet afvloog en een heel andere stem — docht me ! — me toeklonk :

— Goeden dag, Meneer P... !

— Dag, Isidoor ! En hoe stelt ge het, jongen ?

— Best, Meneer. Goede zaken vandaag ; een flinke ontvangst.

— Best zoo ! Tel het eens na en kom het me dan boven zeggen, niet waar ?

— Ja, Meneer !

En aanstonds begon hij de winkelschuif na te gaan.

Vader Loopers trok zich dat allemaal niet aan: die liet mij altijd maar doen en vond alles wèl wat ik deed. En vermits Isidoor bij Meneer geroepen was, moest een ander der kinderen dan maar diens plaats achter de toonbank innemen.

Er waren nu heel andere betrekkingen tusschen Isidoor en mij tot stand gekomen. Hij was mijn bediende, hielp me ; weldra begon ik hem al eens te raadplegen, en het kwam me voor alsof die harde bolster, waarvoor ik hem destijds opgegeven had, aan 't splijten ging; in alle geval

stond ik dikwijls te zien over de gewiekste oplossingen die hij me voorstelde. We werden zoo wat kameraden, maakten samen de aanplakbrieven en de aankondigingen op, bespraken de ingekomen brieven, regelden de betalingen; ja, ik begon hem al flink gelijkwaardig te vinden. En ook zijn uiterlijk was geheel veranderd: geen loom- of lamheid meer, maar een nooit overhaastende zekerheid, schitterende oogen die diep begonnen na te denken; ja, die jongen veranderde met den dag. En we werden zoo'n goede vrienden, dat we haast onafscheidelijk leken.

Ook de « zaken » bloeiden al meer en meer : vanuit het bureel beredderden wij ze onder ons beiden, zooals spinnen te midden van een web, en vader Loopers kwam regelmatig hooren wat er geschikt was, en hoe. En nu kwam het er op aan den grooten slag te slaan, de bekroning van mijn werk. 't Was toch al enkele jaren dat Isidoor en ik hier samen werkten, eerst hij bediende en ik meester, dan gelijkwaardig; nu moest de zoon van den huize, waarop ik thans zooveel verwachtingen bouwde, de méester worden, de van rechtswege hem toekomende plaats innemen, en ik eveneens de eenige die me toekwam : die van bezoldigd bediende. Ik geloof dat het een groote, gedenkwaardige dag was in Isidoor's leven, toen ik op zekeren keer dat we samen het bureel intraden, mijn stoel vooruitschoof en hem uitnoodigde daar plaats te nemen als leider van de zaak.

— Ge zijt nu op de hoogte van alles, Isidoor, sprak ik; ge kent en weet alles wat de zaken betreft zoo goed als ik; ge kunt me nu missen. Toch wil ik nog een tijd bij u blijven, om een en ander te bespreken als 't noodig blijkt; maar ondertusschen is dáár uw plaats, als zoon van den huize, en ik neem de uwe in.

Maar dáár wilde hij niet van hooren ; ik móést op mijn

plaats blijven en zoolang ik hier was wou hij de zijne, daar waar hij voor de eerste maal gezeten had, niet verlaten. Hij was echter zulk een flink, gewiekst zakenman geworden, met zulk een klaren kijk op al wat den handel betreft, zoo doorkneed in de doorsnee-handelsboeken en papieren, dat ik weldra, door andere zorgen aangetrokken, hem geheel alleen de zaken liet beredderen, iets wat hij uitstekend deed en tot grooten bloei bracht. Een vreemdeling ben ik er ten andere nooit geworden, noch in het huisgezin waarin ik verkeerde alsof het waarlijk het mijne was en waar ik immer de meeste genegenheid en eerbied ontmoette, noch in de leiding der zaken, want indien ik zelf niet dikwijls genoeg er den neus kwam insteken, stond Isidoor daar te mijnent, waar hij zich als een bloedeigen zoon thuis gevoelde, om me alles te vertellen, te raadplegen, een en ander te bespreken. Handelszaken, familiezaken, overal móést ik een hartig woordje in meespreken; 't scheen waarlijk alsof er daar niets kon of mocht gebeuren, zonder dat Meneer er den neus ingestoken had.

En dat duurde zoo tot de oorlog uitbrak. Vier lange jaren bleven we onwetend van elkaars lot, en toen we elkaar wederzagen viel de oude vader me schreiend om den hals, en drukte Isidoor me enkel en alleen, maar hoe innig ! de hand terwijl onze oogen méér zegden dan ooit woorden konden doen. Ten andere, wij waren onder ons beiden zóó vèr gekomen, dat we hoegenaamd geen woorden noodig hadden om elkaar te verstaan en lange gesprekken te houden.

De jaren zijn heengevloden, heel pijnlijk voor mij — want de aanhoudende en uitspattende werk-kermis heeft me ten slotte onherroepelijk gebroken en me in de kluizenarij gebracht waar ik deze herinneringen neerschrijf —, heel vruchtbaar voor hem en voor zijn broers en zusters.

Want indien ik nù Isidoor moest toonen, ge zoudt hem vinden in een der best befaamde, meest uitgebreide en van aantallen ijverige bedienden wemelende handelszaken in het midden der hoofdstad, zaak die hij alleen en uitstekend weet te leiden met zijn nog immer nooit overhaastende zekerheid en gewiekstheid ; of, buiten de kantooruren, in die prachtige woonst der voorstad, waar het hem steeds, met vrouw en kinderen die in de genegenheid en den eerbied voor « Meneer » opgeleid zijn, een geluk is — evenals het er een voor mij is ! — mij te ontvangen en waar ik evenzeer thuis ben als toenmaals bij zijn ouders. En als we daar ondereen zijn, dan is het ons nog altijd een groote wonne, die voorbije toestanden te herleven ; want ook vrouw en kinderen kennen de geschiedenis van den eenvoudigen jongen, die op een zoo merkwaardige wijze tot zijn huidig geluk en zijn huidigen welstand gekomen is.

Och neen, ik wil me er niets laten op voorstaan, waarlijk niet. Maar wanneer **hij** beweert dat zijn leven voorgoed begonnen is door mij, wat wilt ge dan dat ik daarop terechtwijs? Toen ik zijn verdediging opnam, ginder op de speelplaats dier stad welke ik verlaten heb om hier te komen kluizenaren, dan is er een vlammetje, een heel klein vlammetje in zijn hart ontstoken voor mij ; het heeft geweifeld, geslingerd, geschommeld ; **hij** heeft zijn best gedaan om het te voeden, maar gelukte er niet in; **ik** heb, zonder me de minste eer er voor te willen aanwrijven, daar het onbewust geschiedde, onder Gods leiding, ten slotte het tóch nog kunnen aanwakkeren ; en zoo is dan dat kleine vlammetje, waar ge zoo minachtend over praat, een verwarmend en verlichtend vuur geworden, dat een geheel leven, en zelfs méér dan één, bestraald en vruchtbaarder gemaakt heeft.

Kunt ge het dan nog den schoolmeester ten kwade dui-

den, zoo hij zich gelukkig acht hier en daar zulk een vlammetje te zien opschieten ? Het leven is vol geheimen, vol raadselachtigheden; en Isidoor is waarlijk de eenige niet die door dat flauwe vlammetje, dat ik in hem heb mogen ontsteken, zijn leven heeft verlicht gezien en zijn levensweg afgebakend...

Daarvoor zij dank den Heer !

Nawoord

Ik ga nu maar eindigen... Voorloopig, wil ik hopen... Want mijn strenge geneesheer, die me nog steeds onder den duim houdt, zou niet weinig verbolgen zijn, zoo hij moest vernemen hoe ik me hier aan 't vertellen gezet heb, dagen aan één stuk...

Te meer waar er heel wat geroezemoes mij in de ooren klinkt...

Ja, heel duidelijk hoor ik nu een lezer sarkastisch mompelen :

— Alles goed en wel, maar mijn kinderen zijn mijn kinderen, en ik verkies niet dat een vreemde er baas over spele en zelfs — God vergeve hem die verwaandheid ! — mij voorschrijve hoe en wat ik te doen heb !

Och, beste lezer, 't is nooit mijn inzicht geweest u voor te schrijven wat gij doen moet, om de goede en doorslaande reden, dat ik noch u, noch uw kinderen, noch uw en hun omstandigheden ken, en er dus, indien ik het wèl deed, zou over aan 't praten gaan als een blinde over de kleuren.

Het eenige wat deze doorleefde ervaringen u leeren moeten, is dat er duizend en meer soorten van kinderen zijn, ja, dat elk kind op zichzelf tot een bizondere soort behoort, die een bizondere behandeling vergt... en dat ge uw best moet doen, in hùn en ùw welbegrepen belang, die te leeren kennen.

Daar hebt ge geen tijd voor, of geen voldoende ontwikkeling ?

Nu, dan zijt ge maar juist als ik... wanneer mijn lichaam niet op zijn pas is, of mijn zenuwen, die lastpost van mijn leven. En nochtans geloof ik, dat er weinig leeken zijn, die zich zoo sterk en diep in de genees- en heelkunde ingewerkt hebben als ik. Maar ik betrouw daarin mezelf niet, ziet ge, juist omdat ik in die zaken een leek ben, en verhaast me, bij elke storing, een **vakman**: den geneesheer, te raadplegen. Zelfs wanneer ik niets te kort kom, ben ik er nóg als de kippen bij om over dergelijke vak-vraagstukken te praten, telkens ik een dokter aan den haak krijgen kan.

Doet gij het ook alzoo, wat de opvoeding van uw kinderen betreft ?

Die hebt ge nochtans ook aan een **vakman** ter handen gesteld, aan hun onderwijzer, evenzeer vakman in zake opvoeding als de dokter in zake geneeskunde.

Maar ik weet heel goed dat, als de dokter uw ziek jongetje een poedertje voorschrijft, gij het niet in 't hoofd zult krijgen op eigen handje een pilletje of een drankje bij den apotheker te gaan halen. Dat zou wat ál te dom zijn, hé ! Ook, als hij voetbaden voorschrijft, zult ge u niet tevreden stellen met hem eenvoudig eens een nat doekje over de voeten te strijken, of, op uw eigen gedacht voortgaande, den kleinen zieke hals over kop in een badkuip te **dompelen.**

Ge doet wat de dokter zegt, want die is de vakman.

Nooit zal het u in het hoofd komen, hem toe te voegen:

— Alles goed en wel, maar mijn kinderen zijn mijn kinderen, en ik verkies niet dat een vreemde er baas over spele en zelfs — God vergeve hem die verwaandheid ! — mij voorschrijve hoe en wat ik te doen heb !

Dát krijgt alleen de onderwijzer te hooren, die nochtans, op zijn gebied, evenzeer vakman is als de dokter op het zijne, en het nog veel meer zou zijn, indien zijn wenken en raadgevingen niet haast regelmatig in den wind geslagen werden.

Evenals de dokter voor het lichaam, staat de onderwijzer voor den geest, het karakter, de toekomst van uw kinderen. En handelt gij op uw eigen houtje, zonder u te bekommeren om de voorschriften van beide vaklieden, dan moet het noodzakelijk verkeerd loopen met uw kinderen; 't zijn zij, en gij daarbij, die de gebroken potten zult betalen, ónmiddellijk als 't den dokter, vroeger of later als 't den onderwijzer betreft.

Zeker, in 't eene zooals in 't andere geval kan het wel eens goed afloopen. Het gebeurt dat de natuur of het leven tóch genadig zijn, niettegenstaande uw ongepast ingrijpen. Maar in uw plaats zou ik daar niet te veel durven op rekenen : zulk een gewaagd kansspel op leven en dood is wat al te gruwelijk, en veel te gevaarlijk !

Neen, op elk gebied doet ge best, den vakman te betrouwen, hem te laten betijen, en hem geen spaken in de wielen te steken. Want beider verantwoordelijkheid is even groot, met dit onderscheid nochtans, dat een verkeerde behandeling van den dokter dan aan de uitgeputte natuur toegeschreven en weldra met zes voet aarde overdekt wordt, terwijl een verkeerde behandeling van den onderwijzer wel degelijk hèm toegeschreven en aangewreven

wordt en ze bloot en blak voor ieders oogen blijft leven.

Evenmin als ge den geneesheer een blaam zult toewrijven, wanneer hij met zijn vlijmscherp mesje in een hand kerft of in een keel snijdt, of erger nog, overtuigd als ge zijt dat hij zulks niet zou doen indien het niet noodig was; evenmin moogt ge den onderwijzer bevitten of hem bij zijn overheden aanklagen, wanneer hij in uitzonderlijke gevallen een uitzonderlijken maatregel toepast, al is die zelfs streng verboden. Want ook het iemand letsel toebrengen is door de wet verboden, al stoort de geneesheer er zich niet aan.

En waarom niet ?

Omdat hij, vakman, oordeelt dat het noodig is. Hij alleen, zonder het u eerst met het hoedje in de hand te komen vragen.

Laat den onderwijzer dan ook voor geest en gemoed doen, wat ge den dokter vanzelfsprekend veroorlooft, zonder er ééns te durven tusschenkomen.

En op dit laatste punt heeft de onderwijzer een voorsprong op den geneesheer. Want waar deze laatste alle inmenging van zelfs de meest ontwikkelde leeken afwijst, vraagt de eerste niets beters, dan úw hulp te genieten, úw medewerking, verzekerd als hij is, dat de samenwerking tusschen school en huis de heerlijkste vruchten moet afwerpen. Een samenwerking waarbij de leiding aan den vakman blijft, wat heel natuurlijk is.

En wie zal die vruchten oogsten ?

Niet hij, die de verantwoordelijkheid op zich nam, desnoods tegen alle voorschriften in tóch het noodzakelijke te doen; maar gijzelf, ouders, gij en uw kinderen.

Hij wil den last dragen, tot uw voordeel...

Zijn onbevooroordeelde, onbaatzuchtige liefde zal zich des te meer uitstrekken over uw kinderen, naarmate gij ze

meer zult weten te eerbiedigen en te waardeeren... en 't zal geheel en al, en uitsluitelijk, in uw voordeel zijn.

Mochten deze schoolmeesters-ervaringen daar een steentje toe bijdragen !

INHOUDSTAFEL.

	Blz.
Een woord vooraf	5
I. Van Bommetje	9
II. Van Camiel	21
III. Buigen of bersten	33
IV. Van mijn « rosse »	47
V. Wat al te braaf	61
VI. Van mijn Polletje	75
VII. « De » Karel	87
VIII. Andries en zijn broers	103
IX. Kort houden	121
X. Mijn Isidoor	137
Nawoord	153

DRUKK. EXCELSIOR
ZANDSTRAAT
St. ANDRIES - BRUGGE

DIT BOEK WERD TEN BATE VAN
ZIJN LEDEN UITGEGEVEN DOOR
DAVIDSFONDS - HOOFDBESTUUR
VEREENIGING ZONDER WINST-
BEJAG